

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden ylempi AMK-koulutus
Liiketalouden ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Erno Alho

Lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilu pk-yrityksissä

Opinnäytetyö 2017

Tiivistelmä

Erno Alho

Lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilu pk-yrityksissä, 124 sivua, 3 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous Lappeenranta

Liiketalouden ylempi AMK-koulutus

Opinnäytetyö 2017

Ohjaaja: yliopettaja Heikki Sintonen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa Etelä- ja Pohjois-Karjalassa toimivien pienten ja keskisuurten yritysten lakisääteiselle tilintarkastukselle asetamista odotuksista. Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään vallitseeko edellä mainittujen yritysten ja tilintarkastajien välillä lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilua. Lisäksi tutkittiin yritysten koon, omistuspuhjan ja nykyisen tilintarkastussuhteen keston sekä tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön kokoluokan vaikutusta odotuskuiluun.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostui lakisääteisistä tilintarkastusta ohjaavasta lainsäädännöstä ja muista relevanteista normistoista, kuten kansainvälisistä tilintarkastusalan standardeista ja hyvästä tilintarkastustavasta.

Tutkimuksen pääasiallinen tutkimusstrategia oli survey-tutkimus ja aineiston keruumenetelmänä toimi kyselylomaketutkimus. Opinnäytetyölle tehtiin keväällä 2015 esiselvityksenä haastattelututkimus, jonka avulla valittiin osa kyselylomaketutkimuksessa käytetyistä tutkimuskysymyksistä. Tutkimustuloksia käsiteltiin tilastollisesti kuvaavan analyysin menetelmin. Opinnäytetyöstä rajattiin pois lakisääteisen tilintarkastuksen ulkopuolelle jäävä tilintarkastus. Tutkimuskohteista rajattiin pois julkisyhteisöt, säätiöt ja yhdistykset.

Tutkimustulokset osoittivat tutkittujen yritysten ja tilintarkastajien välillä vallitsevan lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilua, joka tosin vaihteli tutkimuksen eri osa-alueilla. Tutkimustulosten todettiin olevan pääosin samansuuntaisia aihepiiristä aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa. Yksi suositeltava jatkotutkimusaihe on lakisääteisen tilintarkastuksen uudistuneen sääntelyn vaikutukset tilintarkastajiin sekä heidän asiakaskuntaansa, jonka osalta kannattanee kuitenkin odottaa muutama vuosi sääntelyn jalkautumista käytäntöön.

Asiasanat: tilintarkastuksen odotuskuilu, lakisääteinen tilintarkastus, pienet ja keskisuuret yritykset, tilintarkastus

Abstract

Erno Alho

The expectation gap in auditing in small and medium-sized enterprises, 124 pages, 3 appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration Lappeenranta

Master's Degree Programme in Business Administration

Master's Thesis 2017

Instructor: Mr Heikki Sintonen, Principal Lecturer, Saimaa University of Applied Sciences

The purpose of this study was to find out the existence of the expectation gap in statutory audit in small and medium-sized enterprises operating in South and North Carelia. The study focused only to statutory audit. The public sector, associations and foundations were excluded from the research subjects.

The theoretical framework of the study consisted of legislation on audit and other relevant regulation, such as International Standards on Auditing. The main research method of this study was survey research. The data for this thesis were collected by a questionnaire survey and the answers were processed with statistical analysis using IBM SPSS Statistics-software.

The results of the study show that there is an expectation gap in statutory audit in small and medium-sized enterprises operating in South and North Carelia. The results of this study were similar as previous studies made on this subject. Further study is required to find out the results of latest reform of legislation of statutory audit.

Keywords: expectation gap, auditing, small and medium-sized enterprises

Sisältö

1	Johdanto.....	6
1.1	Tutkimuksen tavoite ja rajaukset.....	6
1.2	Tutkimuskysymykset.....	7
1.3	Tutkimuksen rakenne.....	7
2	Tilintarkastuksesta yleisesti	8
2.1	Tilintarkastuslaki	9
2.2	Kansainväliset tilintarkastusalan standardit	10
2.3	Pienten yhteisöjen tilintarkastusstandardi SASE	11
2.4	Hyvä tilintarkastustapa ja hyvä tilintarkastajatapa.....	12
2.5	Lakisääteisen tilintarkastuksen määritelmästä.....	13
2.6	Lakisääteisestä tilintarkastuksesta annettavat raportit ja asiakirjat	13
2.6.1	Tilinpäätösmerkintä	13
2.6.2	Tilintarkastuskertomus ja sen sisältämät lausunnot	14
2.6.3	Tilintarkastuspöytäkirja.....	16
2.6.4	Tilintarkastusmuistio.....	18
2.7	Lakisääteisen tilintarkastuksen tehtävät ja osa-alueet	19
2.7.1	Kirjanpidon tarkastus.....	19
2.7.2	Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastus	20
2.7.3	Hallinnon tarkastus.....	22
2.7.4	Hallinnon tarkastuksen tulevaisuus	23
2.8	Tilintarkastusprosessista.....	24
2.9	Tilintarkastuspalkkion määräytymisestä.....	26
2.10	Tilintarkastajan läsnäolo ja tietojen antaminen tarkastuskohteen kokouksissa.....	27
3	Tilintarkastuksen odotuskuilu.....	28
4	Empiirinen tutkimus	31
4.1	Tutkimuksesta yleisesti	31
4.2	Kyselytutkimuksen toteutus	32
4.3	Perusjoukon ja otoksen vastaavuus	36
4.4	Tutkimuksen esiselvitys	36
4.5	Taustakysymykset	41
4.5.1	Vastaajan asema yrityksessä.....	42
4.5.2	Vastaajan omistusosuus edustamastaan yrityksestä	43
4.5.3	Yritysmuoto	45
4.5.4	Toimialaluokitus.....	45
4.5.5	Henkilöstömäärä	46
4.5.6	Yrityksen nykyinen tilintarkastaja.....	47
4.5.7	Nykyisen tilintarkastussuhteen kesto.....	52
4.6	Lakisääteinen tilintarkastus.....	53
4.6.1	Lakisääteisen tilintarkastuksen sisältö ja siihen liittyvä raportointi.....	54
4.6.2	Lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöä koskevat väittämät	61
4.6.3	Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle	80
4.6.4	Lakisääteisen tilintarkastuksen prosessin eri osa-alueet.....	84
4.6.5	Tilintarkastajan valintaan vaikuttavat tekijät	84
5	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	86

Kuvat.....	89
Kaaviot.....	90
Taulukot.....	92
Lähteet.....	93

LIITTEET

- Liite 1 Kyselytutkimuslomake (esiselvitys)
- Liite 2 Kyselytutkimuslomake (opinnäytetyön kyselytutkimus)
- Liite 3 SPSS-ohjelmiston raportit

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilua eli sitä kuinka tilinpäätösten käyttäjien ja suuren yleisön asettamat odotukset ja tarpeet lakisääteiselle tilintarkastukselle eroavat siitä mitä tilintarkastajat voivat ja toisaalta mitä heidän voidaan kohtuudella odottaa saavuttavan. Tutkimuksen kohdejoukkona ovat Etelä- ja Pohjois-Karjalan alueella toimivat pienet ja keski-suuret yritykset.

Työn keskeisenä teoreettisena viitekehyksenä ovat lakisääteistä tilintarkastusta ohjaavat lait, asetukset ja muut normistot. Näitä ovat muun muassa tilintarkastuslaki ja -asetus sekä kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Tilintarkastuksen odotuskuilun teoreettiseksi malliksi tässä opinnäytetyössä valittiin Brenda Porterin kehittämä malli, josta kerrotaan tarkemmin kolmannessa luvussa.

Tutkimuksen pääasiallinen tutkimusstrategia on survey-tutkimus, jonka lähtökohdat ovat määrällisessä tutkimuksessa. Tutkimuksen empiirisessä osassa kerrotaan ensin tutkimuksen esiselvityksenä tehdyn haastattelututkimuksen tuloksista ja sen jälkeen raportoidaan tämän opinnäytetyön yhteydessä toteutetun kyselytutkimuksen tulokset.

Tutkimusaihe on ajankohtainen ja kiinnostava tilintarkastuksen sääntelyssä tapahtuneiden uudistusten vuoksi. Lisäksi tutkimuksen avulla voidaan tarjota tilintarkastusalan toimijoille tietoa pk-yrityssektorin lakisääteiselle tilintarkastukselle asettamista odotuksista.

Asiasanat: lakisääteinen tilintarkastus, tilintarkastuksen odotuskuilu, Big Four, pk-yritykset, Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja rajaukset

Tässä opinnäytetyössä tilintarkastuksen odotuskuilua tarkastellaan Etelä- ja Pohjois-Karjalassa toimivien pk-yritysten näkökulmasta rajaten tilintarkastus yksinomaan lakisääteiseen tilintarkastukseen. Näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle rajataan julkisyhteisöt, säätiöt ja yhdistykset, koska näiden toimijoiden odotukset lakisääteisestä tilintarkastuksesta poikkeavat todennäköisesti melko paljon pk-

yrittäjäkenttään verrattuna. Tutkimuskohteiden maantieteellinen rajausta perustuu tutkijan omaan elinpiiriin, minkä vuoksi juuri Etelä- ja Pohjois-Karjala ovat tutkimuskohteina kiinnostavimpia. Lakisääteisen tilintarkastuksen valinta tutkimusaiheeksi perustuu siihen liittyvään laajaan ja osin hyvin yksityiskohtaiseenkin sääntelyyn. Esimerkiksi tutkimuskysymysten määrittely on helpompaa, kun aihepiiriin liittyy selkeä teoreettinen viitekehys eli tässä tapauksessa muun muassa tilintarkastuslaki ja kansainväliset tilintarkastusalan standardit.

Tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa pk-yritysten lakisääteiselle tilintarkastukselle asettamista odotuksista ja tarjota näin tilintarkastusalan toimijoille mahdollisuuksia kehittää lakisääteisen tilintarkastuksen palveluitaan yhä enemmän asiakaslähtöisemmiksi.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymys on:

- Onko Etelä- ja Pohjois-Karjalassa toimivien pk-yritysten ja tilintarkastajien välillä lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilua?

Tutkimuksen alakysymykset ovat:

- Vaikuttaako tilintarkastajan/tilintarkastusyhteisön kokoluokka odotuskuiluun ja millä tavoin?
- Miten pk-yrityksen koko, toimiala, omistus pohja ja nykyisen tilintarkastussuhteen kesto vaikuttavat odotuskuiluun?

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen ensimmäisessä kappaleessa esitellään tutkimuksen tavoite, sen taustat, rajaukset ja rakenne.

Toinen kappale sisältää tutkimuksen teoreettisen viitekehysten esittelyn ja läpikäynnin. Siinä käydään läpi keskeisimmät lakisääteistä tilintarkastusta ohjaavat ja sääntelevät normistot, kuten tilintarkastuslaki ja -asetus, kansainväliset tilintarkastusalan standardit sekä hyvä tilintarkastustapa. Lisäksi kappaleessa määritellään lakisääteinen tilintarkastus ja sen tehtävät, kuvataan tilintarkastusprosessi

ja sen eri osa-alueet, kerrotaan lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä annettavista raporteista ja asiakirjoista sekä tilintarkastajan palkkion määräytymisestä.

Tutkimuksen kolmannessa kappaleessa käsitellään tilintarkastuksen odotuskui-
lun teoriaa, sen historiaa ja siitä käytyä keskustelua, niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin.

Neljännessä kappaleessa käsitellään tutkimukseen liittyvän, jo aiemmin tehdyn esiselvityksen tulokset, luodaan katsaus aihepiiriin liittyviin aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja kuvataan tämän tutkimuksen empiirisen osuuden toteutus tutkimusmenetelmien sekä analysoidaan saadut tutkimustulokset käyttäen apuna SPSS-ohjelmistoa.

Viimeisessä kappaleessa eritellään tutkimuksesta tehdyt päätelmät ja esitetään loppuyhteenveto sekä tutkimuksen myötä esiin nousseet jatkotutkimusten aiheet.

2 Tilintarkastuksesta yleisesti

Horsmanheimon ym. (2007) mukaan tilintarkastuksen toimialaan kuuluu nykyisin hyvin laaja valikoima erilaisia palveluita. Yksityiskohtaisimmin tilintarkastuslaissa säädetään juuri lakisääteisestä tilintarkastuksesta. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2007, 26).

Lakisääteisen tilintarkastuksen voidaan katsoa koostuvan kaikesta siitä työstä, jonka kohdeorganisaation tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö tekee voidakseen antaa tilintarkastuskertomuksen ja muut laissa säädetyt raportit. Toisaalta tilintarkastuslaki määrittelee tilintarkastuksen sisältävän yhteisön ja säätiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. (Horsmanheimo & Steiner 2016, 23).

Tomperi (2015) taas toteaa keskeisimmän taloudellisen informaation varmennusmuodon olevan juuri tilintarkastajien suorittama lakisääteinen tilinpäätöksen varmentaminen (Tomperi 2015, 7).

Keskeisenä teoriapohjana tässä opinnäytetyössä toimii muun muassa tilintarkastuslaki ja -asetus, joissa määritellään lakisääteisen tilintarkastuksen sisältö varsinkin pk-yritysten näkökulmasta. Tilintarkastuslain 3 luvun 1 § kertoo lakisääteiseen tilintarkastukseen sisältyvän yhteisön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Edelleen tilintarkastuslain 3 luvun 5 § linjaa, että tilintarkastajan on annettava kultakin tilikaudelta allekirjoitettu ja päivätty tilintarkastuskertomus, jossa on yksilöity sen kohteena ollut tilinpäätös ja ilmoitettava, mitä tilinpäätösnormistoa tilinpäätöksen laadinnassa on noudatettu. Lisäksi kertomuksessa on mainittava kansainvälisten tilintarkastusalan standardien noudattamisesta, jotka myös ovat yksi keskeinen osa tilintarkastukseen liittyvää normistoa. Tilintarkastuslain 3 luvun 7 §:n mukaan tilintarkastaja voi esittää yrityksen johdolle tai muulle vastuuvolliselle huomautuksia seikoista, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa, vaan nämä asiat merkitään tilintarkastuspöytäkirjaan.

2.1 Tilintarkastuslaki

Tällä hetkellä voimassa oleva tilintarkastuslaki astui voimaan 19.8.2016 (Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141). Tilintarkastuslakia uudistettiin kuitenkin jo 1.1.2016, jolloin vanha tilintarkastuslaki (13.4.2007/459) ja laki julkishallinnon ja -talouden tarkastajista kumottiin uuden tilintarkastuslain astuessa voimaan. Tällöin keskeisin muutos oli tilintarkastajajärjestelmän kokonaisuudistus, joka koostui tutkintouudistuksesta sekä tilintarkastajien valvonnan uudistamisesta. Tutkintouudistuksessa luovuttiin aiemmasta duaalimallista, jossa alueellisten kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat hoitivat HTM-tilintarkastajatutkintoon liittyvän auktorisoinnin ja valvonnan, kun taas Keskuskauppakamarin alainen tilintarkastuslautakunta hoiti osaltaan KHT-tilintarkastajatutkintoa. Uudessa tutkintojärjestelmässä suoritetaan aina yhteinen perustutkinto, jonka suorittaneista käytetään nimitystä HT-tilintarkastaja. Lisäksi on mahdollista suorittaa kaksi erikoistumistutkintoa, jotka ovat KHT-tilintarkastajatutkinto ja JHT-tilintarkastajatutkinto. Julkisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen (muun muassa vakuutusyhtiöt, luottolaitokset ja pankit) tilintarkastuksen erikoistumistutkinnon suorittaneista käytetään nimitystä KHT-tilintarkastaja sekä julkishallinnon ja -talouden erikoistumistutkinnon suorit-

taneista taas nimitystä JHT-tilintarkastaja. Tilintarkastajien valvonnan uudistuksessa alueellisten kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat ja Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta lakkautettiin ja valvonta siirrettiin Patentti- ja rekisterihallitukseen perustetulle Tilintarkastusvalvonnalle. (Suomen Tilintarkastajat ry 2016c).

Elokuussa 2016 lakiin tehdyissä uudistuksissa merkittävimmät muutokset koskevat tilintarkastuksen kohdetta, julkisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen (muun muassa vakuutusyhtiöt, luottolaitokset ja pankit) lisäsäännöksiä, tilintarkastuskertomusta sekä seuraamusjärjestelmää (Suomen Tilintarkastajat ry 2016b).

On tärkeää huomioida, että useat tässä opinnäytetyössä käytetyt kirjalliset lähteet perustuvat kuitenkin pitkälti vielä vanhaan, vuonna 2007 voimaan astuneeseen lakiin, koska uutta lakia koskevia teoksia ei ollut vielä opinnäytetyötä kirjoitettaessa julkaistu

2.2 Kansainväliset tilintarkastusalan standardit

Tilintarkastuslain ja -asetuksen lisäksi tilintarkastusta ohjaavat myös kansainväliset tilintarkastusalan standardit (ISA-standardit), jotka saivat vuonna 2007 voimaan astuneessa tilintarkastuslaissa lakiin perustuvan aseman tilintarkastuksen suorittamisessa. Euroopan unionin tilintarkastusta koskevat säädökset sisältyvät Euroopan parlamentin ja neuvoston antamaan direktiiviin (2006/43/EY). ISA-standardit laatii IFAC-järjestön (International Federation of Accountants) alainen IAASB-komitea (International Auditing and Assurance Standard Boards). Tilintarkastuksessa on tilintarkastuslain 3 luvun 3 §:n mukaisesti noudatettava tarkastuskohteessa sovellettavaksi hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja, jotka ovat EU:ssa hyväksytyksi tultuaan laintasoista sääntelyä. Lisäksi tilintarkastajien omat järjestöt sekä tilintarkastajien valvonta- ja ohjausorganisaatiot, kuten Kansainvälinen tilintarkastajaliitto (IFAC), Suomen Tilintarkastajat ry sekä Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajat ry ovat antaneet omia ohjeitaan ja suosituksia. (Horsmanheimo ym. 2007, 91; Tomperi 2015, 13-14).

2.3 Pienten yhteisöjen tilintarkastusstandardi SASE

Pohjoismaiset tilintarkastajajärjestöt ovat kehittäneet viime vuosina pienille yhteisöille omaa tilintarkastusstandardia, joka tunnetaan nimellä SASE eli Standard for Audit of Small Entities. Sanna Alakareen mukaan hanke on otettu kentällä avoimin mielin vastaan ja jäsenet ovat pitäneet SASE-standardia merkittävänä avauksena tilintarkastuksen uudistamiselle ja uuden standardin on arvioitu palauttavan tilintarkastuspalvelun ytimeen jälleen asiakkaan saaman lisäarvon (Alakare 2015, 5).

Pk-yritysten tilintarkastukseen kaivataan omaa kansallista standardia, koska kansainvälisten tilintarkastusalan standardien suhteellista soveltamista koskevaa käyttökelpoista ohjeistusta ei ole olemassa. Keskeisimmiksi lähtökohdiksi SASE-standardia valmistelevan Pohjoismaisen Tilintarkastajaliiton työryhmässä nousivat liiketoiminnan ymmärrys, vastuullisen tilintarkastajan suorittama ammatillinen harkinta, riskin käsite ja johtopäätösten sekä kannanottojen perustaksi tarvittavan tilintarkastusevidenssin laatu ja määrä. (Vuopala 2015, 36-40).

Vuopalan mukaan SASE koostuu kuudesta luvusta, jotka ovat riippumattoman tarkastajan yleiset tavoitteet, tilintarkastustoimeksiannon hyväksyminen ja toimeksiannon jatkaminen, suunnittelu, riskien arviointi, tilintarkastajan toimenpiteet arvioituihin riskeihin vastaamiseksi sekä johtopäätökset ja raportointi. Ensimmäisessä luvussa esitellään ammatillista skeptisyyttä ja harkintaa koskevat vaatimukset, laadunvalvontaan liittyvät asiat sekä tilintarkastusevidenssiä että dokumentointia koskevat keskeiset lähtökohdat ja vaatimukset. Tilintarkastustoimeksiannon hyväksymiseen ja sen jatkamiseen sekä suunnitteluun liittyvät luvut käsittelevät toimeksiannon hallintaan ja suunnitteluun liittyviä asioita, kuten toimeksiannon laajuutta ja sovellettavaa olennaisuutta. Juuri olennaisuuden määrittely herätti työryhmässä aktiivista keskustelua ja Vuopalan mukaan tämänhetkinen näkemys on, että olennaisuus voidaan määritellä tilinpäätöksestä yhtenä lukuna. Riskien arviointiin liittyvässä luvussa on kuvattu keskeisimmät riskien arviointiin liittyvät toimenpiteet ja tämän osalta SASE korostaa tarkastuskohteen liiketoiminnan ymmärtämistä sekä olennaisen virheen mahdollisuuden tunnistamista. Viimeinen luku käsittelee tilintarkastajan tekemiä kannanottoja ja raportointia. (Vuopala 2015, 40).

2.4 Hyvä tilintarkastustapa ja hyvä tilintarkastajatapa

Tilintarkastuslaissa ja -asetuksessa ei määritellä hyvää tilintarkastustapaa, mutta lain 4 luvun 3 § velvoittaa tilintarkastajan noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastuslaissa tarkoitettuja tehtäviä suorittaessaan (Tilintarkastuslaki 1141/2015, 3§).

Horsmanheimon ym. (2007) mukaan tilintarkastuslainsäädännössä ei määritellä hyvää tilintarkastajatapaa yksityiskohtaisesti, koska lainsäätäjät ei voi, eikä sen tarvitsekaan tietää, miten huolellinen alan ammattilainen toimii tehdessään tilintarkastuksen hyvin. (Horsmanheimo ym. 2007, 141).

Horsmanheimon ym. (2007) mukaan hyvä tapa on normi, joka muodostuu huolellisten ammattihenkilöiden toimiessa yleisesti tietyllä tavalla. Hyvään tapaan perustuvia normistoja on monilla muillakin liike-elämän alueilla, kuten asianajajilla hyvä asianajotapa, kirjanpitoalalla hyvä kirjanpilotapa ja yleisesti elinkeinotoiminnassa hyvä liiketapa. Hyvä tilintarkastustapa on alan keskeinen tilintarkastajan toimintaa ohjaava normisto, jonka avulla sidosryhmät ja sivulliset voivat arvioida tilintarkastajan velvollisuuksia ja hänen toimintansa asianmukaisuutta. Se sisältää ensinnäkin periaatteita, kuten objektiivisuuden, rehellisyyden ja huolellisuuden vaateet sekä keinoja, kuten oikeat työmenetelmät ja soveltamiskäytännöt. Hyvän tilintarkastajatavan, joka koostuu eettisistä periaatteista, katsotaan sisältyvän hyvään tilintarkastustapaan ja ero näiden välillä on hyvin häilyvä eikä sitä enää nykyisin juuri korosteta. (Horsmanheimo ym. 2007, 140-142; Tomperi 2015, 20).

Suomessa Patentti- ja rekisterihallitus valvoo nykyisin, että lakisääteiset tilintarkastukset tehdään hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Heidän mukaansa hyvä tilintarkastustapa tarkoittaa huolellisten ammattihenkilöiden yleisesti noudattamaa tilintarkastuskäytäntöä (Patentti- ja rekisterihallitus 2016a).

Hyvän tilintarkastustavan lähteitä ovat Horsmanheimon ym. (2007) mukaan muun muassa tilintarkastusstandardit, alan ammattikirjallisuus, havainnot huolellisten ammattihenkilöiden toiminnasta sekä lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö. Edellä mainituista tilintarkastusstandardit koskevat tilintarkastuksen teknistä suo-

rittamista eikä niistä ole syytä poiketa ilman perusteltua syytä. Alan ammattikirjallisuus on tärkeässä ohjaava asemassa, mutta koska se sisältää yleensä aina kirjoittajien omia näkemyksiä ja tulkintoja, ei se ole luonteeltaan yhtä sitovaa kuin tilintarkastusstandardit ja lainsäädäntö. (Horsmanheimo ym. 2007, 142).

2.5 Lakisääteisen tilintarkastuksen määritelmästä

Tilintarkastus yleisesti ottaen käsittää tilintarkastuslain mukaan yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastuksen. Toisaalta lakisääteisen tilintarkastuksen voidaan myös katsoa koostuvan kaikesta siitä tilintarkastajan tekemästä työstä, joita tilintarkastuskertomuksen ja muiden laissa määriteltyjen raporttien antaminen vaatii. (Horsmanheimo ym. 2007, 26).

Tilintarkastusdirektiivissä 2006/43/EY lakisääteinen tilintarkastus on määritelty tarkoittamaan tilinpäätösten tilintarkastusta, joiden suorittamista edellytetään kulloinkin sovellettavassa yhteisölaissa (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY 2006, 92). Tilintarkastusdirektiivi rajoittuukin vain lakisääteisen tilintarkastuksen ja näin ollen Suomen tilintarkastuslain soveltamisala on huomattavan laaja. (Horsmanheimo ym. 2007, 26-27).

Tämän opinnäytetyön yhteydessä tehdyn kyselytutkimuksen yhteydessä tutkittavilta tiedusteltiin kokivatko he ymmärtävänsä lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön.

2.6 Lakisääteisestä tilintarkastuksesta annettavat raportit ja asiakirjat

Seuraavassa käydään läpi lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä tilintarkastajan tilintarkastuksen kohteelle laatimaa raportointia, josta osa on tarkasti säädeltyä ja osa vapaamuotoisempaa, tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan perustuvaa.

2.6.1 Tilinpäätösmerkintä

Tilinpäätösmerkintä on tavallisimmin ensimmäinen lakisääteisestä tilintarkastuksesta annettava raportti, jolla tarkoitetaan tilintarkastuksen jälkeen tilintarkastajan

tilinpäätökseen tekemää merkintää. Tämä merkintä tehdään käytännössä tasekirjaan. Tilinpäätösmerkinnällä todennetaan tilintarkastuksen kohde, tilintarkastuksen suorittaminen ja että tilintarkastuskertomus on annettu. Se on kuittausmerkinnän luonteinen ja lyhyin kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksesta annettava raportti. Tilinpäätösmerkintä on aina saman sisältöinen riippumatta tilintarkastuskertomuksen lausunnoista eikä se sisällä kannanottoja tai lausumia eli sitä ei ole tarpeen mukauttaa tai muuttaa, vaikka siihen liittyvää tilintarkastuskertomusta tai sen sisältämiä lausuntoja olisi mukautettu. Tilinpäätösmerkinnällä ei näin ollen tehdä negatiivista tai positiivista kannanottoa tilinpäätöksen oikeellisuuteen. Tilinpäätösmerkinnästä säädetään tilintarkastuslain 3 luvun 4 §:ssä. Tilinpäätösmerkinnässä viitataan edelleen tilintarkastuskertomukseen, joka on esitetty lain 3 luvun 5 §:ssä. (Horsmanheimo ym. 2007, 26, 93; Suomen Tilintarkastajat ry 2016a, 211).

2.6.2 Tilintarkastuskertomus ja sen sisältämät lausunnot

Tilintarkastuskertomus on ehdottomasti tärkein tilinpäätöskokonaisuuden, kirjanpidon ja hallinnon tarkastuksesta annettava raportti. Tilintarkastuskertomus annetaan lähtökohtaisesti kultakin tilikaudelta ja siitä säädetään tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:ssä. Kyseinen lainkohta sisältää tiettyjä tilintarkastuskertomukselta edellytetyjä vaatimuksia ja muilta osin tilintarkastuskertomuksen muotoa ja yksityiskohtaisempaa sisältöä määräävät hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Tilintarkastuskertomus sisältää tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisesti kaksi lausuntoa, joissa otetaan kantaa siihen antaako tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaan oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen taloudellisesta asemasta ja toiminnan tuloksesta sekä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. (Horsmanheimo ym. 2007, 94, 97-98, 101-102).

Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus voidaan antaa silloin, kun tilintarkastus on voitu suorittaa kansainvälisten tilintarkastusalan standardien ja hyvän tilintarkastustavan mukaisesti eikä tarkastuksessa ole ilmennyt mitään perusteita vakiokaavasta poikkeamiseen. (Horsmanheimo ym. 2007, 94, 97-98).

Tilintarkastajan tulee lain 3 luvun 5 §:n mukaan esittää tilintarkastuskertomuksessa huomautus, mikäli tarkastuskohteen vastuuvollinen on syyllistynyt tekkoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus tarkastuskohteelle tai rikkonut tarkastuskohdetta koskevaa lakia, sen yhtiösopimusta, yhtiöjärjestystä tai sääntöjä. Tilintarkastajan tulee myös esittää tilintarkastuskertomuksessa laissa säädetyt tarpeelliset lisätiedot. (Horsmanheimo ym. 2007, 98).

Tilintarkastuskertomuksen mukauttamisella tarkoitetaan sitä, että jompikumpi tai molemmat tilintarkastuskertomuksen edellä esitetyistä lausunnoista ei ole vakio-
muotoinen, tilintarkastuskertomus sisältää edellä esitetyn kaltaisen huomautuksen tai tilintarkastaja on antanut lisätiedon. Mikäli lausunto ei ole vakio-
muotoinen, se voi olla joko kielteinen tai ehdollinen. Jos tilintarkastaja taas ei voi antaa lausuntoa, on hänen kerrottava se tilintarkastuskertomuksessa. Ehdollinen lausunto tulee kyseeseen siinä tapauksessa, että tilintarkastaja toteaa vakio-
muotoisen lausunnon mahdottomaksi, mutta toisaalta toimivan johdon kanssa syntyneellä erimielisyydellä tai tilintarkastuksen laajuutta koskevalla rajoituksella ei ole niin olennaisia ja laajoja vaikutuksia, että kielteinen lausunto tai lausunnon antamatta jättäminen olisi perusteltua. Lausunto jätetään antamatta silloin, kun tilintarkastuksen laajuutta koskevan rajoituksen mahdollinen vaikutus on niin olennainen ja laaja, että tilintarkastaja ei ole voinut hankkia tarpeellista määrää asianmukaista tarkastusevidenssiä eikä siten voi antaa lausuntoa tilinpäätöksestä. Kielteinen lausunto taas annetaan, mikäli tilintarkastajan ja toimivan johdon välillä vallitseva erimielisyys on niin olennainen ja sen vaikutus tilinpäätökseen niin laaja, että tilintarkastaja toteaa, että ehdollinen kertomus ei tuo riittävästi esiin tilinpäätöksen puutteellisuuksia ja harhaanjohtavuutta. (Horsmanheimo ym. 2007, 99-100).

Mikäli tilintarkastajan antama lausunto ei ole vakio-
muotoinen, tulee kertomuksessa esittää selkeästi kaikki keskeiset tähän johtaneet syyt ja mikäli mahdollista, numeerinen arvio toteutuneista tai mahdollisista vaikutuksista tilinpäätökseen. (Horsmanheimo ym. 2007, 101).

Käytännössä muun muassa tilintarkastajan työn laajuuden rajoittaminen voisi johtaa ehdolliseen lausuntoon tai jopa lausunnon antamatta jättämiseen. Tilintarkastajan ja toimivan johdon välillä vallitsevat erimielisyydet valittujen tilinpäätök-

sen laatimisperiaatteiden hyväksyttävyydestä, soveltamistavasta tai tilinpäätöksessä esitettyjen tietojen riittävydestä voivat taas johtaa ehdolliseen tai kielteiseen lausuntoon. (Horsmanheimo ym. 2007, 99-100).

Konsernissa emoyrityksen tilintarkastajan tulee antaa erityinen kertomus konsernista tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n mukaisesti. Konsernin tilintarkastuskertomuksen laatimisessa noudatetaan soveltuvin osin yksittäisen tarkastuskohteen tilintarkastuskertomusta koskevia säännöksiä. Konsernia koskevat tilintarkastuskertomuksen tiedot esitetään osana emoyrityksen tilintarkastuskertomusta. (Horsmanheimo ym. 2007, 113).

Tilintarkastuslain 3 luvun 6 §:n mukaan tilintarkastuskertomus tulee luovuttaa yhteisön tai säätiön hallitukselle tai sitä vastaavalle toimielimelle viimeistään kaksi viikkoa ennen sitä kokousta, jossa tilinpäätös on esitettävä vahvistettavaksi. Horsmanheimon ym. mukaan laissa säädetty kahden viikon määräaika on tarkoitettu tarkastuskohteen osakkaiden, jäsenten tai yhtiömiesten ja säätiössä säätiön hallituksen suojaksi. Koska kyse on tahdonvaltaisesta säännöksestä, voivat tahot sopia yksimielisesti lyhemmästäkin määräajasta. (Horsmanheimo ym. 2007, 114).

Tilintarkastuskertomuksen helppolukuisuutta ja ymmärrettävyyttä tiedusteltiin tutkittavilta kyselytutkimuksen yhteydessä.

2.6.3 Tilintarkastuspöytäkirja

Lakisääteisestä tilintarkastuksesta voidaan raportoida myös tilintarkastuspöytäkirjan muodossa, josta on määrätty tilintarkastuslain 3 luvun 7 §:ssä. Se sisältää sellaiset tarkastushavainnot, joita tilintarkastaja ei muutoin sisällyttä tilintarkastuskertomukseen. Mikäli tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n 4 momentin mukaiset edellytykset huomautuksen esittämisestä tilintarkastuskertomuksessa eivät täyty, voidaan huomautus esittää tilintarkastuspöytäkirjassa. Tilintarkastuspöytäkirja on luonteeltaan ohjaava ja sisältää yleensä kirjanpidon ja hallinnon käytännön hoitamiseen liittyviä näkökulmia, jotka voivat olla merkitykseltään vähäisiä. Näitä voivat olla esimerkiksi virheiden osoittaminen niiden korjaamista varten tai havainnot pikaisten toimenpiteiden tarpeellisuudesta. (Horsmanheimo ym. 2007, 114–115).

Suomen Tilintarkastajat ry:n mukaan (2016a) edellä mainittuja asioita voivat käytännössä olla kirjanpidon ja tilinpäätöksen osalta olla vaikkapa hyvän kirjanpito-tavan noudattamatta jättäminen joko yleisesti tai erityisesti, myyntisaamisten ja ostovelkojen jatkuvaan selvitetävyyteen liittyvät puutteet, tositteiden puutteet, kirjausten tekeminen myöhässä tai jaksotusvirheet. Hallinnon osalta kyseeseen voivat tulla esimerkiksi oman pääoman riittävyteen ja maksuvalmiuteen liittyvät asiat ja vakuutusturvan tai pöytäkirjojen puutteet. (Suomen Tilintarkastajat ry 2016a, 209).

Tilintarkastuspöytäkirjan sisällölle ja muodolle ei ole asetettu lainsäädännössä tarkkoja vaatimuksia, mutta se tulee kuitenkin kyetä yksiselitteisesti erottamaan muista tilintarkastajan laatimista raporteista ja muistioista. Käytännössä asiakirja tulee siis yksilöidä tilintarkastuslaissa tarkoitetuksi tilintarkastuspöytäkirjaksi, mutta toisaalta myös muu vastaava tilintarkastuslain tarkoittamalla tavalla jaettu asiakirja tulee tulkita tilintarkastuspöytäkirjaksi. (Horsmanheimo ym. 2007, 116; Suomen Tilintarkastajat ry 2016a, 207).

Horsmanheimo ym. mukaan (2007) tilintarkastuspöytäkirja – toisin kuin tilintarkastuskertomus - ei lähtökohtaisesti ole julkinen asiakirja ja sen tarkoituksena on toimivan johdon informointi luotettavalla tavalla. Jos tilintarkastuskertomuksessa kuitenkin viitataan annettuun tilintarkastuspöytäkirjaan, tulee myös tilintarkastuspöytäkirjasta samalla julkinen asiakirja. (Horsmanheimo ym. 2007, 116). Suomen Tilintarkastajat ry (2016) sen sijaan toteaa, ettei tilintarkastuskertomuksessa tulisi viitata lainkaan tilintarkastuspöytäkirjaan (Suomen Tilintarkastajat ry 2016a, 206-207).

Tilintarkastaja voi antaa tilintarkastuspöytäkirjan aina silloin, kun hän olosuhteet huomioiden näkee sen tarpeelliseksi. Tilintarkastuspöytäkirja voidaan antaa myös jo tilikauden aikana. (Horsmanheimo ym. 2007, 114). Tomperin (2015) mukaan virheiden ja puutteiden raportointitapa joko tilintarkastuskertomuksessa, tilintarkastuspöytäkirjassa, vapaamuotoisessa muistiossa tai jopa vain keskustellen asianomaisten henkilöiden kanssa, on myös aina tilannekohtaista ja riippuu raportoitavan asian merkityksestä (Tomperi 2015, 166). Ammatillisen harkinnan merkitystä ei voitane kyllin korostaa tässäkin yhteydessä.

Tilintarkastuspöytäkirja luovutetaan tarkastuskohteen toiminnan asianmukaisesta organisoinnista ja hallinnosta vastaavalle toimielimelle eli useimmissa tapauksissa hallitukselle tai sitä vastaavalle toimielimelle, kuten henkilöyhtiöissä vastuunalaisille yhtiömiehille. Mikäli tilintarkastuspöytäkirjassa esitettyä asiaa ei ole asianmukaisesti käsitelty ja hoidettu kuntoon, voi seurauksena olla huomautuksen nostaminen tilintarkastuskertomukseen. Tilintarkastuspöytäkirja on käsiteltävä viipymättä asianosaisen toimielimen kokouksessa ja säilytettävä luotettavalla tavalla. Vaatimus säilyttämisestä turvaa hallituksen myöhempien jäsenten ja tarkastuskohteen mahdollisen uuden tilintarkastajan tiedonsaantia. (Horsmanheimo ym. 2007, 115).

Mikäli toimielimen kokousta ei ole lähitulevaisuudessa näköpiirissä, voi olla tarpeen kutsua asianomainen toimielin koolle erikseen, jotta varmistetaan pöytäkirjan käsittelemisestä lain edellyttämässä ajassa. Tilintarkastajan tulee tarkastaa tilintarkastuspöytäkirjan asianmukainen käsittely tarkastuskohteessa osana hallinnon tarkastusta ja mikäli näin ei ole toimittu, tulee tilintarkastajan huomauttaa asiasta kyseiseltä tilikaudelta annettavassa tilintarkastuskertomuksessa, jos kyseessä on olennainen rike. (Suomen Tilintarkastajat ry 2016a, 207–208).

Tilintarkastuspöytäkirjan ymmärrettävyyttä, helppolukuisuutta ja hyödyllisyyttä tiedusteltiin tutkittavilta kyselytutkimuksen yhteydessä.

2.6.4 Tilintarkastusmuistio

Horsmanheimo ym. (2016) määrittelevät tilintarkastusmuistion vapaamuotoiseksi asiakirjaksi, jota ei ole säännelty tilintarkastuslaissa, minkä vuoksi tilintarkastaja määrittelee sen muodon ja sisällön harkintansa sekä vallitsevien olosuhteiden mukaan. Tilintarkastusmuistioon sisällytetään asioita, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa tai -pöytäkirjassa ja yleensä siinä kuvataan tehdyt tarkastustoimenpiteet, havainnot ja niihin perustuvat johtopäätökset sekä yksilöidään toimenpiteet, joihin tarkastuskohteen olisi syytä ryhtyä. Tilintarkastusmuistiossa tarpeellisiksi esitettyjen toimenpiteiden sivuuttaminen voi johtaa tilintarkastuspöytäkirjassa esitettävään huomautukseen.

Halosen ym. (2009) mukaan tilintarkastusmuistio luovutetaan tyypillisesti tarkastuskohteen hallitukselle tai sitä vastaavalle hallintoelimelle, toimitusjohtajalle tai

talousjohtajalle. Tilintarkastuspöytäkirjan tapaan tilintarkastusmuistiokin on tarkastuskohteen sisäinen dokumentti. (Horsmanheimo & Steiner 2016, 394-395; Halonen & Steiner 2009, 475).

Myös tilintarkastusmuistion ymmärrettävyyttä, helppolukuisuutta ja hyödyllisyyttä tiedusteltiin tutkittavilta kyselytutkimuksen yhteydessä.

2.7 Lakisääteisen tilintarkastuksen tehtävät ja osa-alueet

Tomperin (2015) mukaan tilintarkastuksessa on tavoitteena tilintarkastajan antama lausunto siitä, onko tilinpäätös ja toimintakertomus laadittu voimassa olevien säännösten ja määräysten mukaisesti sekä antaako tilinpäätös ja toimintakertomus lainsäädännön mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastettavan organisaation toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Lisäksi tilintarkastajan tulee myös tarkastaa tarkastuskohteen hallinto, joka sisältää tarkastuskohteen vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuuden arvioinnin. (Tomperi 2015, 11).

Lakisääteinen tilintarkastus voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen, jotka ovat tilikauden aikaisen kirjanpidon tarkastus, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastus sekä hallinnon tarkastus. (Horsmanheimo ym. 2007, 75). Seuraavassa osassa käydään läpi tarkemmin näiden eri osa-alueiden sisältöä.

2.7.1 Kirjanpidon tarkastus

Tilintarkastuslaki ei sisällä yksityiskohtaisia säännöksiä tilikauden kirjanpidon tarkastuksen toteutuksesta tai sisällöstä. Joka tapauksessa lain 4 luvun 2 §:n ja 3 luvun 3 §:n mukaisesti tarkastuksessa tulee noudattaa hyvää tilintarkastustapaa ja kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Tilikauden aikaisen kirjanpidon tarkastuksen sisältö ja laajuus määrittyvät aina tapauskohtaisesti tarkastuskohdehuomioiden ja tilintarkastajan ammatillisen harkinnan perusteella. (Horsmanheimo ym. 2007, 75). Tilintarkastajan ammatillisella harkinnalla tarkoitetaan kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaan kunkin tilintarkastusyhteisön käytäntöjen soveltamista yhdistettynä kuhunkin toimeksiantoon liittyvien seikkojen ja olosuhteiden arviointiin (ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkas-

tuksessa – keskeiset käsitteet ja käytännön ohjeet 2012, 13). Tarkastuksen toteutukseen vaikuttavat toki myös tarkastettavan kohteen yhtiömiesten, yhtiökouksen tai sitä vastaavan toimielimen antamat erityiset ohjeet tilintarkastuslain 4 luvun 3 §:n mukaisesti. (Horsmanheimo ym. 2007, 75).

Kirjanpitolaki sisältää keskeisimmät kirjanpidon järjestämistä koskevat säädökset ja tilintarkastuksen kannalta keskeiseksi nouseekin kysymys, että onko kirjanpitoa pidetty kirjanpitolain edellyttämällä tavalla. Kirjanpidon tarkastuksen tärkeimmistä kohteista voidaan tässä mainita esimerkinomaisesti tositteille asetettavat vaatimukset ja kirjausketjun (audit trail) todennettavuus. Lisäksi hyvä tilintarkastustapa vaatii, että tilintarkastaja muodostaa käsityksen taloudellisen raportoinnin kannalta tärkeistä tietojärjestelmistä kuin myös siihen liittyvistä liiketoimintaprosesseista. (Horsmanheimo ym. 2007, 76-77).

Suomessa kirjanpitokäytäntöä ohjaa myös työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä toimiva kirjanpitolautakunta, joka voi antaa esimerkiksi elinkeinonharjoittajien ja viranomaisten hakemuksesta lausuntoja ja yleisohjeita kirjanpitolain soveltamisesta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016).

Kirjanpidon tarkastuksen osalta tutkittavia lähestyttiin kyselytutkimuksessa muun muassa tositetarkastuksen ja taloushallinnon prosessien tiimoilta.

2.7.2 Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastus

Tomperin (2015) mukaan tilinpäätöksen tarkastus on ensisijaisesti laillisuusvalvontaa (Tomperi 2015, 82). Horsmanheimo ym. (2007) toteavat tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastukseen liittyvien säännösten löytyvän niin ikään kirjanpitolaista (Horsmanheimo ym. 2007, 77). Myös kirjanpitolautakunnan antamat yleisohjeet ja lausunnot ohjaavat tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laadintaa. Lisäksi tarkastuskohdetta koskeva erityislainsäädäntö voi ohjata tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista. Esimerkkinä mainittakoon vesihuoltolaki, jonka 20 §:ssä edellytetään kuntaa tai yritystä eriyttämään kirjanpidossaan vesihuolto muista toiminnoista. Samassa laissa määrätään myös vesihuoltolaitoksen toimintakertomuksesta. (Vesihuoltolaki).

Toisaalta tilintarkastuslautakunta (myöhemmin TILA) on ratkaisussaan 8/2014 todennut, ettei tilintarkastajilla ollut velvollisuutta tarkastaa yksityiskohtaisten erityislakien noudattamista, koska kyseessä ei ollut lakisääteiseen hallintoon kuuluvasta tehtävästä. Ratkaisussaan 3/2014 TILA puolestaan esitteli kolmiosaisen testin relevanttien säännösten tunnistamiseksi, jossa säännöksen vastainen toiminta tai laiminlyönti voi aiheuttaa omistajille tai sidosryhmille olennaista haittaa tai jonka noudattamista koskevalla tiedolla on merkitys edellä mainittujen tahojen päätöksenteon kannalta erityisesti siten, että se vaikuttaa muun muassa tilinpäätöksestä syntyvän kuvan oikeellisuudesta ja riittävydestä tehtyyn arvioon. Kolmanneksi kriteeriksi TILA määritteli säännöksen, jonka noudattamisella on vallitsevien olosuhteiden perusteella olennaista merkitystä tarkastuskohteen tai sen johtohenkilöiden toimintaan, erityisesti toiminnan jatkumisedellytysten arviointi huomioon ottaen. (Mähönen 2016, 54). ISA-standardeissa toiminnan jatkuvuus on määritelty olettamaksi, jonka mukaan yhteisön katsotaan jatkavan liiketoimintaansa ennakoitavissa olevan tulevaisuuden ajan (HTM-tilintarkastajat 2012, 217).

Kirjanpitolaissa sisällytetään tilikaudelta laadittavaan tilinpäätökseen tuloslaskelma, tase sekä liitetiedot. Lisäksi tilinpäätökseen tulee tietyin edellytyksin sisällyttää myös rahoituslaskelma. Sama koskee myös tilinpäätöksestä erillistä, mutta siihen liitettävää toimintakertomusta. Kirjanpitolaki sisältää myös vaatimukset konsernitiilinpäätöksen laadinnasta ja sen sisällyttämisestä konsernin emoyhtiön tilinpäätökseen. (Horsmanheimo ym. 2007, 77-78).

Hyvän tilintarkastustavan mukaan tilintarkastajan tulee tilinpäätöstä tarkastaessaan selvittää, miten tilikauden tulos on syntynyt ja varmistaa, että tilikaudelta laaditun tuloslaskelman laatimisperiaatteet ovat asiamukaisia. Lisäksi tilintarkastajan tulee varmistaa tuloslaskelman ja taseen tietojen perustuminen kirjanpitoon ja, että tilinpäätöksessä on esitetty lain ja hyvän kirjanpitotavan edellyttämät tiedot. Toisaalta tilinpäätöksen tarkastuksen tavoitteita voidaan lähestyä myös tilintarkastuskertomuksessa annettavien lausuntojen näkökulmasta. Tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastajan tulee antaa lausunto siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus kulloinkin sovelletun tilinpäätösnormiston mukaiset oikeat ja riit-

tävät tiedot tarkastetun kohteen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastajan täytyy lausua myös toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tietojen ristiriidattomuudesta. (Horsmanheimo ym. 2007, 80).

Tilinpäätöksen tarkastuksen osalta tutkittavia lähestyttiin kyselytutkimuksessa muun muassa tilinpäätöksen ja tilinpäätösanalyysin laadinnan suhteen.

Toimintakertomus on Tomperin (2015) mukaan tilinpäätökseen liitettävä erillinen, vapaamuotoinen asiakirja, jossa kerrotaan kirjanpitovelvollisen toiminnan kehittymistä koskevista olennaista seikoista (Tomperi 2015, 109). Horsmanheimo ym. (2007) toteavat toimintakertomuksen laadintaa koskevien säännösten sisältyvän kirjanpilolakiin ja erityiseen tarkastuskohdetta koskevaan lainsäädäntöön, kuten esimerkiksi osakeyhtiölakiin. Lisäksi kirjanpilolautakunta on julkaissut vuonna 2006 hyvinkin kattavan yleisohjeen toimintakertomuksen laatimisesta. Toimintakertomuksen sisältyminen tilintarkastuksen kohteisiin on lausuttu varsin yksiselitteisesti tilintarkastuslaissa. Sen sijaan tarkastuksen tavoitteista ei ole mainintaa tilintarkastuslain esitöissäkään. Hallituksen vuonna 2006 eduskunnalle antamasta esityksestä tilintarkastuslaiksi ja sen perusteluista (HE 194/2006) voidaan kuitenkin todeta, että toimintakertomuksen tarkastuksen tavoitteet ovat yhdenmukaiset tilinpäätöksen tarkastustavoitteiden kanssa. (Horsmanheimo ym. 2007, 80-82).

2.7.3 Hallinnon tarkastus

Tarkastuskohteen hallinto on kolmas tilintarkastuslain tarkoittama tilintarkastuksen kohde. Tilintarkastuslain esitöistä ei löydy nimenomaisesti hallinnon tarkastuksen tavoitteita tai sisältöä. Horsmanheimon ym. (2007) mukaan tästä voitaneen päätellä, ettei lakia säädettäessä haluttu muuttaa vallalla ollutta käytäntöä hallinnon tarkastuksen suhteen. Aiemman tilintarkastuslain esitöissä hallinnon tarkastus oli määritelty johdon toiminnan laillisuuden valvonnaksi eikä niinkään liiketaloudellisten näkökohtien selvittämiseksi. Hallinnon tarkastus onkin näin ollen laillisuustarkastusta eikä tarkoituksenmukaisuustarkastusta. (Horsmanheimo ym. 2007, 83).

Mähösen (2016) mukaan hallinnon tarkastusta ei ole mahdollista erottaa omaksi, itsenäiseksi alueekseen, vaan se tulisi ymmärtää kokonaisuudeksi, joka muodostuu tilintarkastajan raportointivelvoitteista, jotka eivät suoraan liity tilinpäätöksen antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan tai tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen ristiriidattomuuteen, mutta ovat kuitenkin olennaisia tarkastettavan organisaation toiminnan kannalta. Mähönen myös rajaa sisäisen valvonnan tiukasti ulos hallinnon tarkastuksesta, koska sisäisen valvonnan järjestäminen kuuluu yksiselitteisesti organisaation johdon vastuulle. (Mähönen 2016, 54).

Koska hallinnon tarkastuksen sisältöä ei ole määritelty kovinkaan tarkasti säännösten tasolla, voidaan tarkastusta kuvata tilintarkastuskertomuksen sisällön avulla. Tilintarkastaja pyrkii hankkimaan hallinnon tarkastuksessa evidenssiä siitä, onko tarkastuskohteen johto syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta voisi seurata vahingonkorvausvelvollisuus tarkastuskohdetta kohtaan tai onko johto rikkonut jotain tarkastuskohdetta koskevaa lakia tai muuta säännöstöä, kuten esimerkiksi yhtiöjärjestystä. Tällaisessa tapauksessa tilintarkastajan tulee huomauttaa asiasta tilintarkastuskertomuksessa. Vuonna 2007 voimaan astunut tilintarkastuslaki ei enää edellyttänyt sisällyttämään tilintarkastuskertomukseen lausuntoa vastuuvapaudesta, kuten aiempi tilintarkastuslaki vielä edellytti. (Horsmanheimo ym. 2007, 83-85).

Hallinnon tarkastuksen osalta tutkittavilta tiedusteltiin kyselytutkimuksessa muun muassa, että tulisiko vastuullisen tilintarkastajan osallistua hallituksen kokouksiin tai yhtiökokouksiin.

2.7.4 Hallinnon tarkastuksen tulevaisuus

Mähösen mukaan Tilintarkastuksen muutokset –työryhmän jäsenten eriävissä mielipiteissä hallinnon tarkastuksen nähtiin olevan tarpeetonta ja lisäksi vastoin ISA-standardeja sekä EU-sääntelyä. Lisäksi arvostelua herätti tilintarkastajan oikeus antaa tarkastettavan kohteen pyynnöstä lausumia esimerkiksi johdon vastuuvapautteen liittyen. Mähönen näkee tämän johtavan käytännössä tilintarkastuslain 3:1.1:n muuttamiseen ja 3:5.4:n kumoamiseen. Lisäksi tämän kaltainen kehityssuunta johtanee myös uuteen säännökseen, jossa kielletään tilintarkastajilta hallinnon tarkastukseen viittaavien lausumien esittäminen. Mähönen toteaa

ymmärtävänsä näitä vaatimuksia, koska yhteisöainsäädännön ja -sääntöjen tulkinta kuuluu ensisijaisesti organisaatioiden johdolle ja jäsenille, toissijaisesti tuomioistuimille, mutta ei koskaan tilintarkastajalle. (Mähönen 2016, 55).

Toisenlaisen näkökulman tähän keskusteluun tuo KHT Eero Prepula, joka kirjoituksessaan toteaa Suomen tilintarkastusvelvollisista organisaatioista 98 prosentin olevan pk-yrityksiä, asuntoyhtiöitä ja yhdistyksiä, joilla ei ole apunaan lakimiehiä tai muita juridisia asiantuntijoita, jotka varmistaisivat hallinnon laillisuuden. Prepula näkee tilintarkastajan tekemän hallinnon tarkastuksen korvaavan merkittävästi tätä puutetta. Hän perustelee näkemystään suomalaiseen hyvään tilintarkastustapaan kuuluvalla konsultoivalla otteella, johon kuuluu luontaisena osana tavanomaisten oikeudellisten normien ja vaatimusten noudattamista koskeva neuvonta. (Prepula 2016, 18).

Kanslianeuvos, KHT Yrjö Tuokko yhtyi Prepulan näkemykseen omassa mielipidekirjoituksessaan ja toteaa hallinnon tarkastuksen kruunaavaan tilintarkastusprosessiin. Tuokon mielestä hallinnon tarkastuksesta luopumisen sijaan tulisi keskittyä hallinnon tarkastamisen tehostamiseen ja hänen kokemustensa mukaan keskeiset tosiasialliset syyt yritysten konkursseihin löytyvätkin yhtiön hallinnosta eikä niinkään tilinpäätösten luvuista. Tuokko myös alleviivaa jokaisen liiketapah-tuman perustuvan tehtyihin päätöksiin. (Tuokko 2016, 18).

Myös KHT Kari Lydman otti kantaa hallinnon tarkastuksen parissa velloneeseen keskusteluun mielipidekirjoituksessaan ja totesi kansainvälisten tilintarkastusalan standardien ja eettisten ohjeiden edellyttävän hallinnon tarkastusta ja siitä luopuminen olisi näin ollen lyhytnäköistä (Lydman 2016, 16).

2.8 Tilintarkastusprosessista

HTM-tilintarkastajat ry jakaa tilintarkastusprosessin kolmeen osaan, jotka ovat riskien arviointi, riskeihin vastaaminen ja raportointi. Prosessi alkaa alustavilla toimenpiteillä, joihin kuuluu riippumattomuuden arviointi, riskitekijöiden luettelointi ja toimeksiantokirjeen laatiminen. Ensinnäkin tässä yhteydessä ratkaistaan toimeksiannon hyväksyminen tai hylkääminen. Tämän jälkeen vuorossa on tilintarkastuksen suunnittelu, jolloin laaditaan tarkastuksen kokonaisstrategia ja luodaan tilintarkastussuunnitelma. On tärkeää muistaa, että suunnittelu on kuitenkin

koko tilintarkastuksen ajan jatkuva, iteratiivinen prosessi eikä se pääty tähän. Tässä vaiheessa määritellään myös tilintarkastuksessa käytettävä olennaisuus ja käsitellään toimeksianto tilintarkastustiimissä, joka muodostuu tilintarkastukseen osallistuvista asiantuntijoista. (HTM-tilintarkastajat ry 2012, 26). Tomperin (2015) mukaan tilintarkastaja määrittelee tarkastustyössään käyttämänsä olennaisuuden ammatilliseen harkintaansa perustuen voidakseen painottaa tarkastustyötään riskialttiimpiin ja merkittävimpiin liiketapahtumiin sekä tilien saldoihin ja havaitakseen olennaiset virheet ja puutteet. (Tomperi 2015, 34-35). Edelleen HTM-tilintarkastajien mukaan viimeinen vaihe riskien arvioinnissa ovat riskienarviointitoimenpiteet, jossa määritellään liiketoimintaan ja väärinkäyttöihin liittyviä riskitekijöitä, kuvataan sisäisten kontrollien rakenne ja toiminta sekä arvioidaan olennaisen virheellisuuden riskit niin tilinpäätös- kuin kannanottotasolla. (HTM-tilintarkastajat ry 2012, 26).

Tilintarkastusprosessin toinen päävaihe on riskeihin vastaaminen. Sen alussa suunnitellaan kokonaisnäkemukseen perustuvat toimenpiteet ja muut tilintarkastustoimenpiteet, jotka vastaavat aiemmin arvioituihin olennaisen virheellisuuden riskeihin. Tässä vaiheessa päivitetään myös tilintarkastuksen kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma. Suunnittelun jälkeen tehdään varsinainen tarkastustyö eli toteutetaan arvioituihin olennaisen virheellisuuden riskeihin vastaavat toimenpiteet. Näillä tarkastustoimenpiteillä saadaan tilintarkastusriski alennettua hyväksyttävän alhaiselle tasolle. Tähän vaiheeseen liittyy myös havaintojen dokumentointi, tilintarkastustiimin ohjaus sekä laadittujen työpapereiden läpikäynti. (HTM-tilintarkastajat ry 2012, 26).

Kolmas ja viimeinen tilintarkastusprosessin päävaihe on raportointi, jossa aluksi arvioidaan hankittua tilintarkastusevidenssiä ja sen perusteella tehdään päätös mahdollisten lisätarkastustoimenpiteiden suorittamisesta (HTM-tilintarkastajat 2012, 26). Tilintarkastusevidenssillä tarkoitetaan Tomperin (2015) mukaan tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen liittyvien johtopäätösten tueksi hankkimaa tietoa, joka sisältää tilinpäätöksen perustana olevaa kirjanpitoaineistoa, kokouspöytäkirjoja, ulkopuolisten osapuolten vahvistuksia sekä tilintarkastajan itsensä hankkimaa tietoa (Tomperi 2015, 35). Samalla voi olla tarpeellista päivittää myös

olennaisuusrajat. Tehdyistä tilintarkastushavainnoista kommunikoidaan ja tehtyjen toimenpiteiden perusteella tehdään johtopäätökset. Raportointivaihe päättyy normaalisti tilintarkastuskertomuksen laadintaan ja allekirjoittamiseen. (HTM-tilintarkastajat ry 2012, 26). Joissain tapauksissa on toki mahdollista, että tilintarkastuskertomusta ei voidakaan antaa.

2.9 Tilintarkastuspalkkion määräytymisestä

Tilintarkastuslain 3 luvun 8 §:n mukaan tilintarkastajalle tilintarkastuksesta maksettava palkkio ei saa määräytyä tavalla, joka vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Määräys perustuu tilintarkastusdirektiiviin ja sen mukaan tilintarkastuspalkkio ei saa määräytyä osittain tai kokonaan tarkastuskohteelle tarjottavien oheispalvelujen perusteella eikä tilintarkastuspalkkio saisi olla ehdollinen. Ehdollisella palkkiolla viitataan tässä yhteydessä palkkiojärjestelyyn, jossa maksun suuruus riippuu toimeksiannon lopputuloksesta tai sen edistymisestä tai jopa toimeksiannon kohteen tuloksesta. (Horsmanheimo ym. 2007, 118).

Tilintarkastuspalkkiosta tulee sopia etukäteen ehdollisuuden välttämiseksi. Tämä ei kuitenkaan estä palkkiotason muuttamista jälkikäteen, mikäli tarkastustyössä kohdataan odottamattomia tekijöitä, joita ei ole voitu ottaa etukäteen huomioon. Tilintarkastuslaki ei sisällä määräyksiä siitä kuka voi sopia tilintarkastuspalkkiosta eikä vastaavia määräyksiä löydy juuri muistakaan laeista, joten asia jää pitkälti toimeksiantajan ja tilintarkastajan väliseksi. Yleinen tapa on, että osakeyhtiössä yhtiökokous siunaa palkkion maksettavaksi ”kohtuullisen laskun mukaan”. (Horsmanheimo ym. 2007, 118-120).

Mielenkiintoisen lisävivahteen asiakokonaisuuteen antaa myös se, että vanhan tilintarkastuslain esitöiden mukaan tilintarkastajan on voitava aina myös esittää tilintarkastustoimeksiannon palkkion olevan riittävän suuri, että sen avulla on mahdollista resursoida tilintarkastustehtävän suorittaminen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti (HE 194/2006). Tällä tarkoitetaan Horsmanheimon ym. (2007) mukaan sitä, että tilintarkastukseen on varattu riittävästi aikaa, käytettävät tarkastusmenetelmät ovat tilintarkastusriskin kannalta tarkoituksenmukaisia ja tilintarkastukseen osallistuvat henkilöt ovat asiantuntevia. Lisäksi käytettävissä ole-

vien resurssien avulla on voitava noudattaa asianomaisia tilintarkastusstandardeja sekä asianmukaista laadunvalvontamenettelyä (Horsmanheimo ym. 2007, 121).

KHT Timo Virkilä ottaa mielipidekirjoituksessaan kantaa tilintarkastusalan palkkiotasoon ja toteaa epäterveen hintakilpailun ja palkkioista tinkimisen johtaneen siihen, että palkkiot eivät aina vastaa vaadittavaa työmäärää. Toisaalta hän tuo myös julki, että alhainen hinta ei aina kerro tehdyn tarkastuksen olevan huonosti hoidettu, vaan on mahdollista, että kaikkia tehtyjä työtunteja ei laskuteta asiakkaalta. (Virkilä 2015, 18.)

Kyselytutkimuksessa tiedusteltiin tutkittavilta tilintarkastajaan valintaan vaikuttavia kriteereitä ja yksi näistä kriteereistä oli tilintarkastuksen hinta.

2.10 Tilintarkastajan läsnäolo ja tietojen antaminen tarkastuskohteen kokouksissa

Tilintarkastuslain 3 luvun 10 § sisältää tilintarkastajan läsnäoloa tarkastuskohteen kokouksissa koskevat määräykset. Niiden mukaan tilintarkastajalla on oikeus osallistua ja käyttää puhevaltaa tarkastuskohteen hallintoneuvoston ja hallituksen kokouksissa, yhtiökokouksissa tai sitä vastaavissa ylimmän päättävän elimen kokouksissa, jossa käsitellään tilintarkastajan tehtäviin liittyviä asioita. Läsnäolo- ja puheoikeuden turvaamisen taustalla on tiedon perillemenon varmistaminen eli tarkoituksena on antaa tilintarkastajalle mahdollisuudet varmistaa oikean ja täydellisen tiedon päätyminen tarkastuskohteen hallintoelimien käyttöön selventämällä ja täydentämällä kirjallista raportointiaan suullisella raportoinnilla. Huomioitavaa kuitenkin on, ettei suullinen raportointi korvaa kirjallista raportointia. (Horsmanheimo ym. 2007, 123-124).

Edellä kerrotun lisäksi tilintarkastajalla on tilintarkastuslain 3 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan läsnäolovelvollisuus sellaisissa kokouksissa, joissa hänen läsnäolonsa on tarpeellista. Horsmanheimon ym. (2007) mukaan tällainen velvollisuus syntyy ainakin silloin, kun tarkastuskohteen hallitus, omistaja tai osa omistajista on pyytänyt tilintarkastajaa osallistumaan kokoukseen. Läsnäolovelvollisuus voi

syntyä myös tilintarkastajan antaman poikkeuksellisen raportoinnin johdosta, jolloin raportin vastaanottajat haluavat esittää tilintarkastajalle kysymyksiä. (Horsmanheimo ym. 2007, 124-125).

Edelleen tilintarkastuslain 3 luvun 10 §:n 3 momentti ottaa kantaa tilintarkastajan velvollisuuteen antaa tietoja yhtiökokoukselle tai sitä vastaavalle toimielimelle. Tietoja on annettava pyynnöstä sellaisista seikoista, jotka voivat vaikuttaa kokouksessa käsiteltävän asian arviointiin. Näitä tietoja ei kuitenkaan saa antaa, mikäli niistä aiheutuisi yhteisölle olennaista haittaa. Tilintarkastajan tulee arvioida tätä seikkaa itse tapauskohtaisesti. Esimerkkinä tällaisista olennaista haittaa aiheuttavista tiedoista, Horsmanheimo ym. (2007) mainitsevat yritys-, liike ja ammattisalaisuudet ja lisäksi tarkastuskohteen hyvää mainetta asiattomasti pilaavat seikat. (Horsmanheimo ym. 2007, 127-128).

Päätös tietojen pyytämisestä tapahtuu enemmistöpäätöksenä ja tilintarkastajalla ei ole näin ollen velvollisuutta tietojen antamiseen yksittäisen osakkeenomistajan tai yksittäisen osakkeenomistajaryhmän vaatimuksesta (Horsmanheimo ym. 2007, 127).

Lisäksi tilintarkastajan salassapitovelvollisuudesta on säädetty erikseen tilintarkastuslain 4 luvun 8 §:ssä.

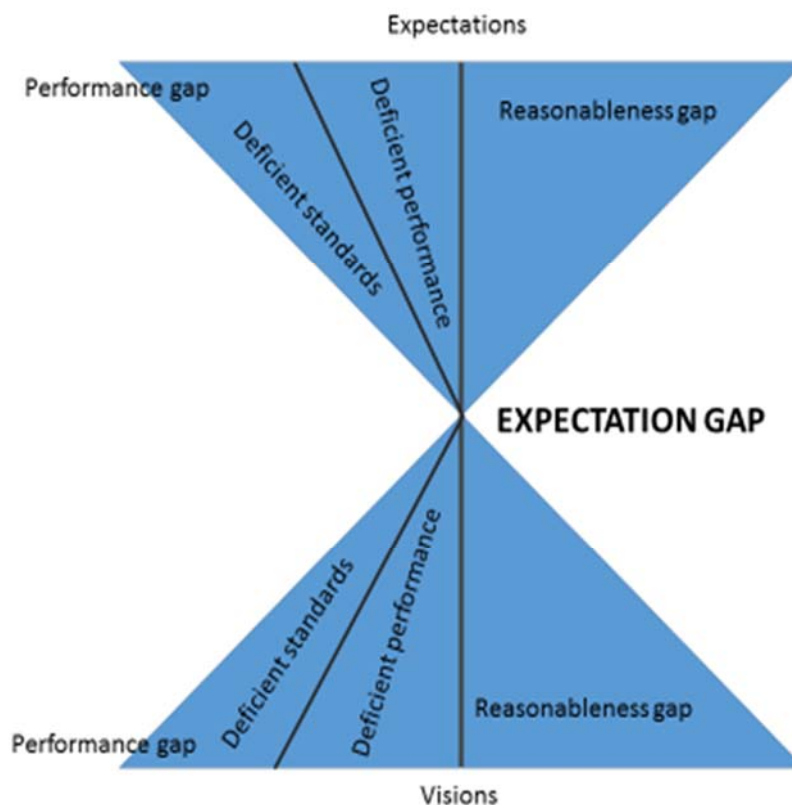
Kyselytutkimuksessa tiedusteltiin tutkittavilta, että kuinka tärkeäksi he kokivat vastuullisen tilintarkastajan tapaamisen, hänen tekemänsä yhteydenotot ja osallistumisen hallintoelinten kokouksiin.

3 Tilintarkastuksen odotuskuilu

Tilintarkastuksen odotuskuilua on tutkittu laajasti. Sitä ovat kansainvälisissä julkaisuissa käsitelleet mm. Brenda Porter, Koh Hian Chye ja Christopher Humphrey ym. sekä kotimaisissa julkaisuissa ainakin Janne Viitanen, Pontus Troberg ja Salme Näsi. Lisäksi aiheesta on laadittu lukuisa määrä pro gradu –tutkielmia.

C.D. Liggion katsotaan määritelleen tilintarkastuksen odotuskuilun ensimmäisenä riippumattoman tilintarkastajan näkemysten ja tilinpäätösten käyttäjien odotusten välisenä erona tilintarkastajalta edellytettävän suoritustason suhteen.

Myöhemmin yhdysvaltalainen Cohen Comission laajensi tätä määritelmää huomioimalla kuilun saattavan esiintyä sen välillä, mitä yleisön odotukset ja tarpeet ovat ja mitä tilintarkastajat voivat, ja mitä heidän voidaan kohtuudella odottaa saavuttavan (Koh & Woo 1998, 147). Porter laajensi määritelmää edelleen vertaamalla yleisön tilintarkastukselle asettamia odotuksia siihen, mitä yleisö mieltää saavansa tilintarkastukselta. Porter myös esitti odotuskuilun kokonaisvaltaisemmin jakamalla sen ensin kahteen osaan: kohtuullisuuskuiluun ja suorituskuiluun. Kohtuullisuuskuilu kuvastaa yhteiskunnan kohtuuttomien odotusten aiheuttamaa kuilua tilintarkastuksen ja yhteiskunnan odotusten välillä, kun taas suorituskuilu kuvastaa yhteiskunnan kohtuullisten odotusten ja tilintarkastajien koetun suorituksen epäsuhtaa. Suorituskuilun Porter jakoi edelleen kahteen osaan: puutteelliseen suorituskuiluun ja puutteelliseen säännöskuiluun. Puutteellinen suorituskuilu edustaa yleisön pettymystä tilintarkastajan suorittua tarkastuksen puutteellisesti suhteessa voimassa oleviin säädöksiin ja puutteellinen säännöskuilu syntyy, kun tilintarkastusta säätelevät säädökset koetaan puutteellisiksi. (Porter 1993, 50). Tilintarkastuksen odotuskuilua on havainnollistettu kuvassa 1.

Kuva 1. Tilintarkastuksen odotuskuilu Porterin mukaan

Viitanen (1995) on todennut tilintarkastajainstituutioon ja tilintarkastajiin kohdistuvan odotuskuilun olleen arkipäivää Suomessa jo 1990-luvun puolivälissä, jolloin aihe nousi myös muiden kuin alan ammattilehtien otsikoihin. Viitanen pahoittelee aiheesta käydyn keskustelun olleen pinnallista ja huonosti argumentoitua, perustuen parhaimmillaankin ulkomaiseen kirjallisuuteen ja tutkimukseen. Empiiristä tutkimusta odotuskuilusta ei liene tuolloin vielä juuri tehty (Viitanen 1995, 175).

Viitanen (1995) toteaa odotuskuilun keskeisimmillä osa-alueilla olevan yhtä pitkän historian kuin koko tilintarkastustoiminnolla itsellään (Humphrey, Moizer & Turley 1992), vaikka siitä onkin ryhdytty keskustelemaan omana käsitteenään tilintarkastusalalla vasta 1970-luvulla. (Viitanen 1995, 175).

Edelleen Viitanen (1995) toteaa, että syypäinä odotuskuilun syntymiseen ja sen olemassaolon jatkumiseen on todettu olevan niin tilintarkastajien kuin tilintarkastuksen muiden sidosryhmien. Tilintarkastajien on havaittu olevan hitaita ja haluttomia vastaamaan muuttuviin ja kasvaviin odotuksiin ja toisaalta on osoitettu, että sidosryhmät eivät usein riittävän hyvin ymmärrä tilintarkastuksen luonnetta, sen luontaisia rajoituksia tai tilintarkastajan roolia ja tehtäviä. Viitanen mukaan odotuskuilun pienentämiseksi tai poistamiseksi on aikojen saatossa esitetty lukuisia keinoja, jotka voidaan luokitella defensiiviseen lähestymistapaan sekä konstruktiiiviseen lähestymistapaan kuuluviksi. Ensin mainitun lähestymistavan edustajat tähdentävät sidosryhmien odotusten epärealistisuutta ja pyrkivät vaikuttamaan ensisijaisesti sidosryhmiin koulutuksen ja informaation jakamisen avulla. Konstruktiiivisen lähestymistavan edustajat taas pyrkivät aktiivisesti viestimään sidosryhmille tilintarkastajien olevan halukkaita kehittämään tilintarkastusta sidosryhmien haluamaan suuntaan. (Viitanen 1995, 175-176).

Viitanen (1995) tutki tilintarkastuksen odotuskuilun tilannetta Suomessa vuonna 1994 Svenska handelshögskolanin laskentatoimen laitokselle tekemässään tutkimuksessa, jossa oli tavoitteena selvittää eroavatko tilintarkastajien ja tiettyjen sidosryhmien näkemykset ja odotukset tilintarkastuksesta ja tilintarkastajien roolista toisistaan. Tutkimuksen johtopäätöksissä todettiin tutkimukseen osallistuneiden sidosryhmien ja tilintarkastajien näkemysten tilintarkastuksesta ja tilintarkas-

tajien roolista eroavan huomattavasti kaikilla tutkituilla osa-alueilla. Näiden tulosten perusteella Viitanen vahvisti tietyn tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaolon Suomessa (Viitanen 1995, 176, 179).

Vuopalan (2015) mukaan tilintarkastuksen odotuskuilua voidaan kaventaa kehittämällä tilintarkastuksen sääntelyä ja tästä hänen mukaansa hyvänä esimerkkinä on vuonna 2014 hyväksytty tilintarkastusdirektiivi ja siihen liittyvä asetus (Vuopala 2015, 37).

4 Empiirinen tutkimus

4.1 Tutkimuksesta yleisesti

Tilintarkastuksen odotuskuilua on tutkittu aiemmin Suomessakin verrattain paljon. Kirjastojen Melinda-yhteistietokannasta, johon suurin osa suomalaisista yliopistoista luetteloi opinnäytetyönsä, löytyi yhteensä 20 pro gradu-tutkielmaa, joissa aiheena oli tilintarkastuksen odotuskuilu. Erityisesti pk-yrityksen näkökulmasta aihetta ovat lähestyneet 2000-luvulla ainakin Ann-Marie Stenbäck vuonna 2008, Sirkku Pyykkönen ja Lauri Veijalainen vuonna 2006 sekä Juha Andersson vuonna 2005.

Wirén (2012) tutki pääasiassa laadullisin menetelmin tilintarkastuksen odotuskuilua sen olemassaolon ja koostumuksen osalta eri sidosryhmien näkökulmasta käyttäen tutkimusaineistona Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan (TILA) vuosina 2000–2010 ratkaisemia toimenpiteisiin johtamattomia tutkinta-asioidia, jotka olivat tulleet TILA:n käsittelyyn tietyistä syistä. Tässä tutkimuksessa lienee ollut mukana myös pk-yrityksiä. Wirén havaitsi tutkimuksessaan odotuskuilua lakisääteisen tilintarkastuksen osalta ainakin osakeyhtiöissä ja asunto-osakeyhtiöissä. Havaittu odotuskuilu kohdistuu ainakin tilintarkastajan ammattimaiseen käytökseen, ammattitaitoon, tilintarkastajan raportointiin, riippumattomuuteen, esteettömyyteen sekä objektiivisuuteen. (Wirén 2012, 2-4).

Stenbäckin (2008) tutkimuksessa selvitettiin esiintyykö Suomessa tilintarkastuksen odotuskuilua pk-yrittäjien näkökulmasta. Kyseisessä tutkimuksessa ei löy-

detty merkittävää tilintarkastuksen odotuskuilua. Noin puolessa saaduista vastauksissa oli havaittavissa lievää negatiivista odotuskuilua. Stenbäckin johto-päätösten mukaan tietyissä kohdin tilintarkastuksessa ja tilintarkastajan käytöksessä olisi parantamisen varaa eli asiakkaat olivat hieman tyytymättömiä, mutta tyytymättömyyden tunne ei kuitenkaan ollut kovin vahva. Merkittävin yksittäinen esiin noussut odotuskuilu koski tilintarkastajien toimialatuntemusta ja liiketoiminnan ymmärrystä. (Stenbäck 2008, 2, 83-84).

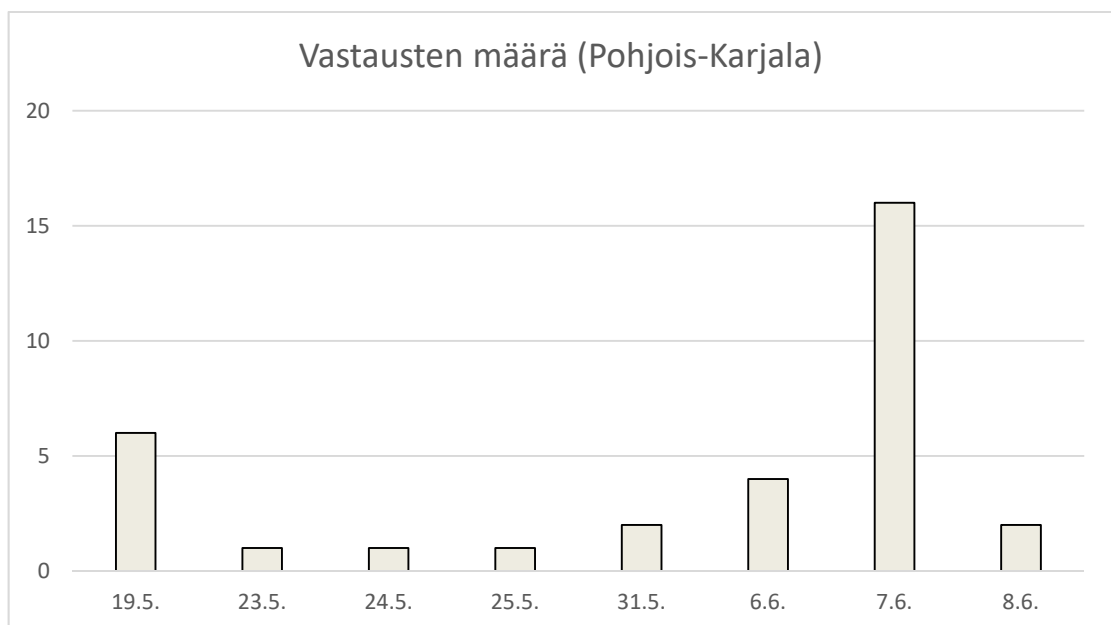
Stenbäckin tutkimuksessa (pk-yrityksille) vuonna 2007 vastauksia tuli yhteensä 75. Hän lähetti yhteensä 350 lomaketta eli 21,4 % kyselylomakkeen saaneista henkilöistä vastasi tutkimukseen (Stenbäck 2008, 36-37).

4.2 Kyselytutkimuksen toteutus

Kyselytutkimuslomakkeessa on käytetty viisiportaista Likert-asteikkoa, joka on Gallin, Gallin ja Borgin (2003) mukaan mielipiteiden ja asenteiden mittaamisessa yksi sopivimmista ja yleisimmin käytetyistä. Siinä vastausvaihtoehtojen pariton määrä antaa vastaajalle mahdollisuuden olla ottamatta kantaa asiaan, koska keskimäinen vastausvaihtoehto on useimmiten neutraali, kuten ”en osaa/halua ottaa kantaa” (Gall ym. 2003, 228-229). Vallin (2007) mukaan ”en osaa sanoa”-vastausvaihtoehdon sijoittamisella on suuri merkitys tuloksiin, jos aineistoa tarkastellaan muutenkin kuin vain kertomalla, montako kutakin vastausvaihtoehtoa aineistossa esiintyi. Yksi vaihtoehto olisikin ollut koodata mitta-asteikko lukuarvoilla -2 - +2, jossa neutraali vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa” on esitetty lukuarvolla 0. Vallin mukaan tämä palvelee myös aineistolle tehtäviä matemaattisia toimenpiteitä, kuten keskiarvon laskemista (Valli 2007, 186-187).

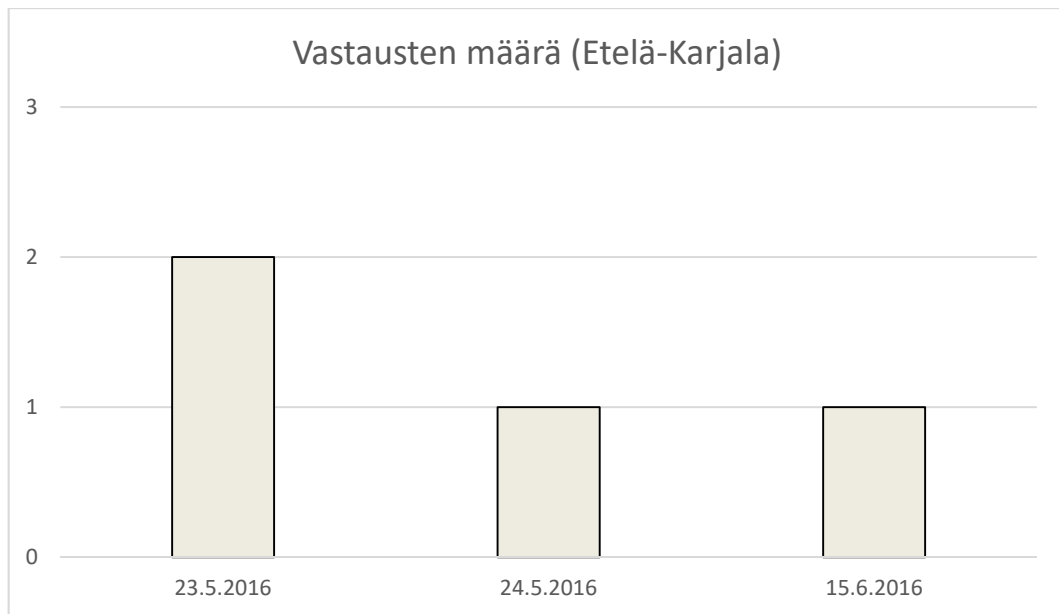
Tutkimuksessa käytetty kyselylomake on esitetty liitteessä 2 ja se alkaa vastaajan taustatietoja kartoittavilla taustakysymyksillä, jotka käsittelevät muun muassa vastaajan asemaa ja omistusosuutta edustamassaan yrityksessä. Tämä valinta lienee perusteltu, koska esimerkiksi vastaajan sukupuoli tai ikä tuskin lienee relevantti tieto tässä tutkimuksessa. Vallin mukaan taustakysymysten jälkeen olisi suotavaa siirtyä helppoihin kysymyksiin, joissa ei mennä vielä arkoihin aihealueisiin, vaan ainoastaan johdatellaan niihin. (Valli 2007, 103).

Kyselytutkimus toteutettiin kahdessa osassa Webropol-sovelluksen avulla. Ensimmäisessä vaiheessa lähetettiin Pohjois-Karjalan yritysrekisteristä valituilla kriteereillä löytyville yrityksille kyselylomake. Kysely lähetettiin yhteensä 234 sähköpostiosoitteeseen. Kyselyyn saatiin yhteensä 33 vastausta eli 14,1 % kyselytutkimukseen valituista yrityksistä vastasi. Vastausten määrä on absoluuttisesti ja suhteellisesti selvästi aiemmin mainittuja Stenbäckin ja Bosison kyselytutkimuksia matalampi. Kutsut kyselytutkimukseen lähetettiin illalla 18.5.2016 ja seuraavan päivän aikana 19.5.2016 kyselyyn saatiin kuusi vastausta. Tämän jälkeen kyselyyn tuli vain yksittäisiä vastauksia, kunnes kaikille kutsun saaneille lähetettiin muistutus 6.6.2016 ja vielä samana päivänä kyselyyn tuli neljä vastausta. Muistutus aktivoi vastaajat ja sen lähettämistä seuraavana päivänä 7.6.2016 vastauksia saatiinkin yhden päivänä aikana peräti 16 kappaletta eli lähes puolet kaikista saaduista vastauksista. Vielä 8.6.2016 saatiin kaksi vastausta.

Kaavio 1. Saatujen vastausten määrä päiväkohtaisesti (Pohjois-Karjala).

Toisessa osassa lähetettiin Etelä-Karjalan yrittäjät ry:n jäsenille 23.5.2016 yrittäjyhdistyksen uutiskirjeessä kutsu kyselytutkimukseen. Uutiskirjeen jakelun piirissä oli liki 2200 henkilöä, mutta vastauksia saatiin ainoastaan neljä kappaletta. Heti 23.5.2016 vastauksia saatiin kaksi kappaletta ja 24.5.2016 yksi vastaus lisää. Viimeinen vastaus saapui 15.6.2016. Ilmeisesti kutsu kyselytutkimukseen hävisi uutiskirjeen sisältämän muun informaation joukkoon, mikä voi selittää erittäin alhaista vastausten määrää.

Kaavio 2. Saatujen vastausten määrä päiväkohtaisesti (Etelä-Karjala).

Tässä opinnäytetyössä aineiston keruumenetelmänä on käytetty kyselylomaketutkimusta, joka on Vallin (2007) mukaan ollut perinteinen tapa kerätä tutkimusaineistoa ja vaikka varsinkin ihmistieteiden puolella siltä on vallannut alaa laadullinen tutkimus, niin kyselylomaketutkimuksella on silti perustellusti oma paikkansa ja käyttötarkoituksensa aineistonkeruun menetelmänä. Edelleen Valli toteaa kyselylomaketutkimuksen puitteissa selkeimpien erojen liittyvän siihen onko tutkija mukana aineistonkeruutilanteessa ja suoritetaanko aineistonkeruu yksittäin vai yhtäaikaisesti suurelle joukolle. (Valli 2007, 102).

Kyselylomakkeet lähetettiin tutkittaville sähköisesti eikä tutkimuksessa syntynyt varsinaista vuorovaikutustilannetta tai henkilökohtaista kontaktia tutkijan ja tutkittavien välille. Tämän kaltaisen määrällisen tutkimuksen yhtenä etuna on myös objektiivisuuden säilyminen, kun tutkija pysyy kaukana haastateltavista eikä ryhdy lainkaan kysymyksen ulkopuoliseen vuorovaikutukseen tutkittavien kanssa (Kurkela, R. 2014).

Toisaalta taas Valli (2007) toteaa vuorovaikutustilanteeseen perustuvan aineistonkeruumenetelmän hyvänä puolena olevan sen, että tutkija voi tarvittaessa tehdä tarkennuksia havaitessaan, että tutkittava ei ymmärrä tutkimuksessa esitettyjä kysymyksiä ja lisäksi hän pystyy tarvittaessa taustoittamaan tutkimusta. Tutkittavan käyttäytymistä voidaan myös samalla tarkkailla, mikäli tämä nähdään

tarpeelliseksi tutkimuksen kannalta. Tutkittavan motivointi on näin helpompaa ja samalla voidaan parantaa myös tutkimuksen laatua. Tämän aineistonkeruun menetelmän haittapuoleksi Valli kertoo sen aikaa vievyyden, kun tutkija joutuu olemaan paikalla jokaisen koehenkilön lomakkeen täyttämisen ajan eikä tämän kaltaisen menetelmä olisi ollutkaan mahdollinen tämän tutkimuksen osalta juuri ajankäytöllisistä syistä. (Valli 2007, 109–110).

Tutkimustuloksia käsitellään tilastollisesti kuvaavan analyysin menetelmin (Jyväskylän yliopisto). Tutkimusaineiston hankinnassa sovelletaan poikkileikkausasetelmaa, joka on ehkä kaikkein yleisin määrällisen yhteiskuntatieteen tutkimusasetelma. Siinä yksi ainoa mittauskerta kohdistetaan kerralla useaan havaintoyksikköön. Pieni poikkeama puhtaaseen poikkileikkausasetelmaan syntyy tosin siinä, että tässä tutkimuksessa eri maantieteellisille alueille tehdyt kyselytutkimukset on tehty eri ajankohtina. (Menetelmäopetuksen tietovaranto. KvantiMOTV.)

Prepula toteaa Suomessa tilintarkastusvelvollisten yhteisöjen olevan profiililtaan poikkeava muihin EU-jäsenvaltioihin nähden. Täällä noin 200 000 tilintarkastusvelvollisesta organisaatiosta peräti 98 prosenttia ovat pk-yrityksiä, asuntoyhtiöitä ja yhdistyksiä. (Prepula, 2016, 18). Muun muassa tämän vuoksi olikin erityisen kiinnostavaa rajata tutkimus juuri pk-yrityksiin.

Pk-yrityksen määritelmäksi tässä tutkimuksessa valittiin Tilastokeskuksen määritelmä, jonka mukaan pk-yrityksiä ovat pienet ja keskisuuret yritykset, joiden palveluksessa on vähemmän kuin 250 työntekijää ja vuotuinen liikevaihto enintään 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on enintään 43 miljoonaa euroa. Lisäksi näiltä yrityksiltä edellytetään riippumattomuutta siten, että niiden pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista neljännes tai enemmän ei ole yhden tai useampien yritysten yhteisomistuksessa joihin ei voida soveltaa edellä kerrottua pk-yrityksen määritelmää. (Tilastokeskus 2015). Käytännössä tässä tulevat siis kyseeseen muiden kuin pk-yritysten tytär-, osakkuus- ja omistusyhteisyhtiöt, jotka määritellään kirjanpitolain 1. luvun 6-8 §:ssä.

Kyselytutkimuksesta saatuja vastauksia analysoitiin määrällisin tutkimusmenetelmin SPSS-tilasto-ohjelmiston avulla ja tämä analyysi on esitetty jäljempänä kappaleissa 4.5-4.6.

4.3 Perusjoukon ja otoksen vastaavuus

Perusjoukon ja otoksen vastaavuutta vertailtiin hakemalla Tilastokeskuksen tietokannasta suomalaisten yritysten lukumääriä toimialoittain käsittelevä tilasto. Tästä aineistosta laskettiin kunkin toimialan suhteellinen osuus kaikista yrityksistä yhteensä ja tätä suhdetta verrattiin kyselytutkimukseen vastanneiden yritysten edustamien toimialojen suhteelliseen osuuteen kaikista kyselytutkimukseen vastanneista yrityksistä. Suurimmat erot Tilastokeskuksen tilaston ja tutkimusaineiston jakaumassa oli teollisuustoimialalla ja maa-, metsä- ja kalatalouden toimialalla. Teollisuustoimialan yrityksiä oli Tilastokeskuksen aineistossa 6 % kaikista yrityksistä, kun saaduissa vastauksissa teollisuustoimialan yrityksiä oli 30 % kaikista kyselyyn vastanneista yrityksistä. Maa-, metsä- ja kalatalouden toimialan edustavuus Tilastokeskuksen tilastossa oli 22 %, kun saaduissa vastauksissa kyseisen toimialan osuus oli vain 11 %. Toisaalta kaivostoiminnan ja louhinnan toimialaa edustavia yrityksiä ei Tilastokeskuksen aineistossa ollut kuin 0,2 % kaikista yrityksistä ja saaduissa vastauksissa ei ollut lainkaan toimialaa edustavia vastauksia. Myös kiinteistötoimialan ja koulutustoimialan edustavuus Tilastokeskuksen aineistossa ja saaduissa vastauksissa vastasivat hyvin toisiaan. Tämän perusteella voidaan todeta, että perusjoukko ja otos vastaavat jonkin verran toisiaan. Tässä tarkastelussa on toki huomioitava, että kyselytutkimukseen valittiin yrityksiä myös niiden koon mukaan ja vastaavaa karsintaa ei ollut mahdollista tehdä Tilastokeskuksen aineistoon, mikä taas heikentää edellä esitetyn analyysin luotettavuutta.

4.4 Tutkimuksen esiselvitys

Esiselvityksenä tälle kyselytutkimukselle toteutettiin keväällä 2015 haastattelututkimus eräässä Lappeenrannassa sijaitsevassa suuren tilintarkastusyhteisön aluetoimistossa, jossa selvitettiin laadullisiin tutkimusmenetelmin tilintarkastajien käsityksiä pk-yritysten asettamista odotuksista lakisääteiselle tilintarkastukselle.

Kyseisen esiselvityksen perusteella valittiin osa tämän opinnäytetyön kyselytutkimuksessa esitetyistä tutkimuskysymyksistä.

Esiselvityksen aiheena olivat pk-yritysten asettamat odotukset tilintarkastukselle ja tutkimuksessa tilintarkastus terminä rajattiin koskemaan yksinomaan lakisääteistä tilintarkastusta. Koska tutkimuksen haastattelujen kohteina olivat kokeneet tilintarkastuksen asiantuntijat, ei lakisääteisen tilintarkastuksen määrittelyä koettu tutkimuksessa sinänsä suureksi haasteeksi, koska tutkittavat ymmärsivät käsitteen jo valmiiksi varsin hyvin. Toinen tärkeä rajaus oli kohdistaa tutkimus tiukasti koskemaan vain pk-yritysten odotuksia lakisääteiselle tilintarkastukselle. Näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin julkisyhteisöt, säätiöt ja yhdistykset, koska näillä toimijoilla odotukset lakisääteiselle tilintarkastukselle poikkeavat todennäköisesti melko lailla paljon yrityskenttään verrattuna.

Tutkimuksessa haastateltaville esitettiin ensin kolme lyhempää kysymystä ja niiden jälkeen kaksi laajempaa kysymysosiota, joihin sisältyi erilaisia väittämiä pk-yritysten odotuksista lakisääteiselle tilintarkastukselle. Esiselvityksen haastattelukysymykset on esitetty liitteessä 1. Lisäksi haastattelun lopussa haastateltavalle annettiin mahdollisuus kertoa vapaasti aihepiiriin liittyvistä ajatuksistaan. Haastatteluihin osallistui neljä henkilöä, joista kaksi oli auktorisoituja KHT-tilintarkastajia ja kaksi lyhemmän työkokemuksen omaavia auktorisoimattomia tilintarkastuksen asiantuntijoita. Kolme haastattelua neljästä nauhoitettiin myöhempää tarkastelua varten, mutta nauhoituksia ei nähty tarpeellisiksi litteroida. Seuraavassa on käyty läpi kysymyksiin saadut vastaukset siinä järjestyksessä kuin ne on kysymyslomakkeessa esitetty.

Ensimmäisessä kysymyksessä haastateltavilta tiedusteltiin, että kokivatko he pk-yritysten ymmärtävän lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön siten, kun se on tilintarkastuslaissa ja muissa asiaan kuuluvissa normistoissa määritelty. Kaikki haastateltavat näkivät etenkin pienempien yritysten kokevan lakisääteisen tilintarkastuksen ylimääräisenä riesana ja niissä nähtiin myös käsityksen lakisääteisen tilintarkastuksen sisällöstä olevan heikommillaan. Pääasialliseksi syyksi epäiltiin sitä, että pienimmissä yrityksissä itse yrittäjät hoitavat melko täysipainoisesti myös kaikki hallinnolliset rutiinit ja ydinosaaminen on heillä luonnollisesti

enemmänkin itse liiketoiminnassa eikä niinkään erityisesti taloushallintoon liittyvissä yksityiskohdissa. Isommilla yrityksillä taas useimmiten on muutama henkilö vihkiytynyt taloushallinnon asioihin ja näin ollen heillä ymmärrys myös lakisääteistä tilintarkastusta kohtaan on täysin toisella tasolla. Näissä yrityksissä lakisääteistä tilintarkastusta ei niin helposti koetakaan ”pakolliseksi pahaksi”, vaan tilintarkastaja nähdään parhaimmillaan aidosti lisäarvoa luovana yhteistyökumppanina. Pienemmillä yrityksillä ei nähty olevan erityisiä odotuksia lakisääteistä tilintarkastusta kohtaan.

Toisessa kysymyksessä haastateltavilta tiedusteltiin näkemyksiä sille ymmärtävätkö pk-yritykset lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun tilintarkastuskertomuksen sisällön. Yksi haastateltava ei osannut ottaa kysymykseen kantaa ja muut näkivät yritysten ymmärtävän tilintarkastuskertomuksen sisällön hyvin. Nykyisen tilintarkastuskertomuksen kerrottiin kertovan selkeästi osapuolten roolit ja vastuut eivätkä haastatellut muistaneet juuri koskaan joutuneensa avaamaan vakiomuotoisia tilintarkastuskertomuksia asiakkaille. Sen sijaan mukautetuista lausunnoista on keskusteltu asiakkaiden kanssa. Myös tilintarkastuskertomuksen osalta yritysten asiantuntemuksen koettiin kasvavan yrityskoon kasvaessa.

Myös kolmannessa kysymyksessä käsitellyn tilintarkastusmuistion ja -pöytäkirjan sisällön uskottiin aukeavan pk-yrityksille varsin helposti kaikkien haastatteluun osallistuneiden mielestä. Tämä onkin varsin selvä asia, koska kyseiset asiakirjat eivät ole lähtökohtaisesti vakiomuotoisia raportteja kuten tilintarkastuskertomus, vaan ne laaditaan vapaamuotoisesti ja pyritään kirjoittamaan aina mahdollisimman selkokielisesti ja kansantajuisesti.

Neljäs kysymysosio sisälsi erilaisia pk-yrityksen taloushallintoon liittyviä asiakokonaisuuksia, jotka eivät ainakaan täysin yksiselitteisesti sisälly normaaliin lakisääteiseen tilintarkastukseen. Haastateltavia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, että odottavatko pk-yritykset näiden asioiden kuuluvan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Kolme haastateltavaa neljästä koki, että ainakin osa yrityksistä odottaa tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastuksen kuuluvan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Tässäkin kohtaa yrityksen koon nähtiin olevan merkityksellinen: mitä pienempi yritys, sitä todennäköisempää on, että tulo-

verotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastuksen odotettiin kuuluvan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Välillisen verotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastuksen suhteen haastateltavat taas arvelivat pk-yritysten ymmärtävän selkeästi, ettei kyseinen toimenpide kuulu lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Kyseiset kysymykset päätyivät myös tämän opinnäytetyön kyselytutkimukseen. Kolmannessa väittämässä tiedusteltiin näkemyksiä laajamittaiseen ja yksityiskohtaiseen tositetarkastukseen ja vastaajien näkemykset jakaantuivat varsin rajusti. Kaksi vastaajaa näki, että tämän odotetaan laajalti kuuluvan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin ja kaksi muuta vastaajaa epäili lähestulkoon kaikkien ymmärtävän, ettei kyseinen toimenpide kuulu lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Käytännön kokemuksena kerrottiin, että vastaan on tullut tapauksia, jossa asiakas on ihmetellyt, kun tositeaineistoa ei kokonaisuudessaan olekaan tarvinnut toimittaa tarkastukseen. Lisäksi eräs vastaajista kertoi saaneensa muutaman kerran lukea ”rivien välistä”, että tarkastuksessa olisi tullut pystyä tekemään jokin tietty havainto, koska kaikki mahdollinen aineisto oli tarkastuksessa käytettävissä. Todennäköisesti tässäkin tapauksessa yritys on siis olettanut tarkastukseen sisältyvän laajamittaisen ja yksityiskohtaisen tositetarkastuksen.

Taloushallinnon tai varsinkaan sen ulkopuolisten prosessien tehostamista ja kehittämistä ei nähty yhdenkään vastaajan näkökulmasta aihealueena, jota pk-yritykset selkeästi odottaisivat lakisääteiseltä tilintarkastukselta. Neuvoja ja niin sanottuja parhaita käytäntöjä oli toki tiedusteltu, mutta ei varsinaisesti kysymyksen asettamassa mittalaajuudessa. Samankaltaisia vastauksia saatiin myös, kun kysyttiin odottavatko pk-yritykset saavansa rahoitukseen tai käyttöpääoman hallinnan tehostamiseen liittyvää neuvontaa. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että kyseiset asiat eivät kuulu tilintarkastajien ydinosaamisen piiriin ja useimmat vastaajat näkivät nämä lisäpalveluihin kuuluviksi. Tilinpäätösanalyysit osana tilinpäätöksen asiakasraportointia jakoivat mielipiteitä: osa vastaajista arvioi, että pk-yritykset odottavat niiden kuuluvan kiinteänä osana lakisääteiseen tilintarkastukseen ja osa taas ei. Yksi näkökulma oli, että jotkut yritykset ovat tottuneet saamaan analyysin vanhalta tilintarkastajaltaan ja tilintarkastajan vaihtuessa odottavat saavansa niitä myös uudelta tarkastajaltaan.

Seuraavassa kysymyksessä tiedusteltiin sitä odottavatko pk-yritykset tilintarkastajan laativan tilinpäätöksen tarvittaessa, erityisesti haasteellisten osa-alueiden, kuten vaikkapa rahoituslaskelman osalta. Tällainen toiminta voi vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden ja sen sisältyminen lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin on erittäin tulkinnallista ja vaatii aina perusteellista tapauskohtaista harkintaa. Tästä huolimatta kaikki vastaajat arvioivat osan pk-yrityksistä oletettavan tämän olevan mahdollista ja useimmat olivat kohdanneetkin uransa aika tällaisia odotuksia. Eräs haastateltava näki, että ne yritykset, joilla on oma talousosasto, ovat herkempiä esittämään tällaisia pyyntöjä kuin esimerkiksi ulkopuoliselle palveluntarjoajalle tilinpäätöksensä laadinnan ulkoistaneet yritykset. Sen sijaan vaihto-omaisuuden inventointiin eivät vastaajat uskoneet pk-yritysten odottavan tilintarkastajan osallistuvan lakisääteisen tilintarkastuksen puitteissa, vaikka tilintarkastusstandardien mukaan kyseinen toimenpide onkin pakollinen, mikäli vaihto-omaisuus on tilinpäätöksen kannalta olennainen erä. Päinvastoin – useat haastateltavat olivat kohdanneet ihmettelyä, kun olivat keskustelleet asiakasyritysten kanssa inventaariin osallistumisesta juuri edellä mainitusta syystä.

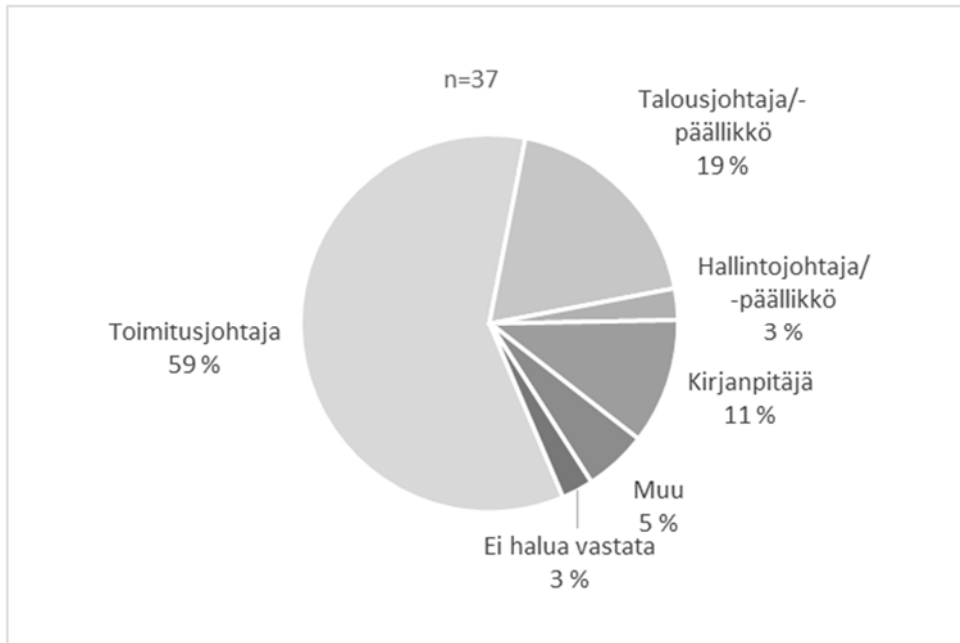
Haastattelun viimeisessä osiossa tiedusteltiin tutkittavilta heidän ajatuksiaan yritysten odotuksista lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvän kanssakäymisen, käytännön järjestelyjen ja kommunikaation kannalta. Vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että kooltaan pienet tilintarkastusasiakkaat eivät niinkään odota tapaavansa vastuullista tilintarkastajaansa henkilökohtaisesti. Niin ikään yrityskoon kasvaessa myös tarpeen henkilökohtaiselle tapaamiselle nähtiin kasvavan. Osion toinen kysymys todettiin haastatteluja tehdessä hieman turhaksi, koska se ei sisällöltään tehnyt riittävää eroa edelliseen kysymykseen. Sen sijaan kysymyksen tiimoilta nousi esille pohdinta siitä, että tiedostavatko yritykset tarkastusprosessiin osallistuvan usein muitakin henkilöitä kuin pelkästään vastuullinen tarkastaja eikä vastuullisen tarkastajan osuus koko tarkastukseen käytettävästä ajasta ole pääsääntöisesti edes kovin suuri. Myös kysymykseen, jossa tiedusteltiin yritysten odotuksia vastuullisen tilintarkastajan tai tilintarkastusassistentin aktiiviseen yhteydenpitoon, vastattiin jälleen hyvin samankaltaisesti: isoimmat yritykset odottavat aktiivista yhteydenpitoa ja pienemmät eivät. Yksi vastaajista epäili joidenkin yritysten suhtautuvan aktiiviseen yhteydenpitoon jopa jonkinlaisena käyttämisenä. Osion neljäs kysymys, jossa kysyttiin, että odottavatko pk-yritykset

tilintarkastuksen tapahtuvan heidän omissa toimitiloissaan vai tilintarkastusyhteisön omissa toimitiloissa, osoittautui haastattelujen edetessä epärelevantiksi tutkimuksen kannalta ja sitä ei sisällytettykään enää tämän opinnäytetyön kyselytutkimukseen. Viidennessä kysymyksessä pyydettiin kertomaan odottavatko yritykset tilintarkastusta suoritettavan useammin kuin vain kerran vuodessa, jolloin suoritetaan perinteisesti niin sanottu tilinpäätöstarkastus. Tähän koettiin vaikuttavan ensinnäkin yrityksen käsityksen omaan toimintaansa sisältyvistä riskeistä kuin myös tilintarkastukseen liittyvistä yrityksen käytännöistä. Yhden vastaajan näkemyksenä oli asiaan vaikuttavan yrityksen kontrolliympäristön laajuus ja tehokkuus eli mitä enemmän kontrolliympäristöön on panostettu, sitä enemmän yritys toivoo tilintarkastajan myös käyttävän resursseja sen tarkastamiseen. Ja usein tätä kontrollitarkastusta on ollut tapana tehdä jo tilikauden aikana, jolloin tarkastusta suoritetaan useammin kuin vain kerran tilikauden aikana. Haastateltavat eivät nähneet yritysten odottavan vastuullisen tilintarkastajan osallistuvan yrityksen hallintoelimien kokouksiin muuten kuin poikkeustapauksissa. Viimeisessä kysymyksessä tiedusteltiin, että odottavatko yritykset saavansa lakisääteisestä tilintarkastuksesta muutakin kirjallista raportointia kuin vain tilintarkastuskertomuksen ja mahdollisen tilintarkastuspöytäkirjan tai -muistion. Haastateltavat näkivät tältä osin, että muutakin raportointia odotetaan, mikäli tilintarkastusta tehdään myös tilikauden aikana tai tarkastus tuottaa havaintoja epäkohdista. Myös tässä korostui yrityksen koko eli mitä suurempi yritys on kyseessä, sitä laajemmat ovat myös raportointivaatimukset.

4.5 Taustakysymykset

Nämä kyselytutkimuksen kysymykset taustoittavat kysymykseen vastanneita yrityksiä ja niiden avulla on myös pyritty kartoittamaan syy-seuraus -suhteita muun muassa toimialan, yrityksen koon ja yrityksen nykyisen tilintarkastajan sekä tilintarkastussuhteen keston välillä.

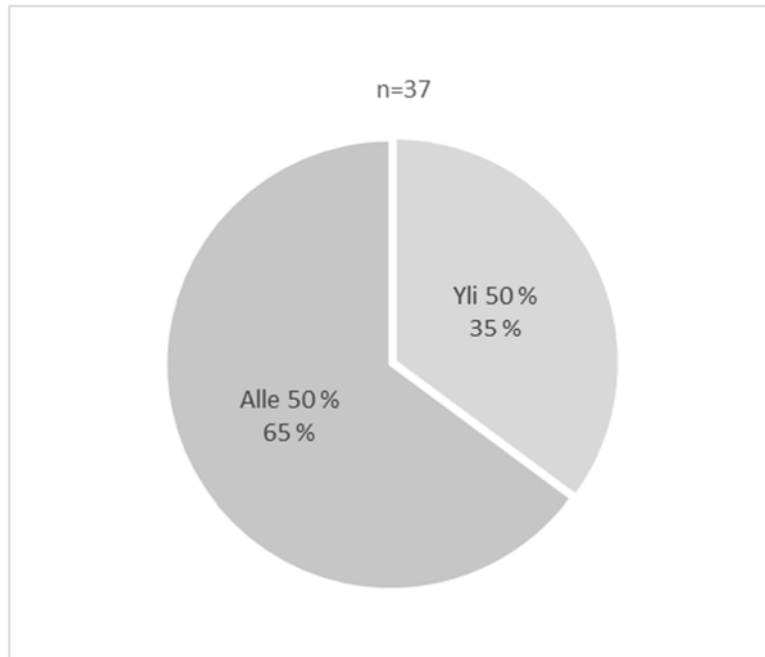
4.5.1 Vastaajan asema yrityksessä

Kaavio 3. Vastaajan asema edustamassaan yrityksessä.

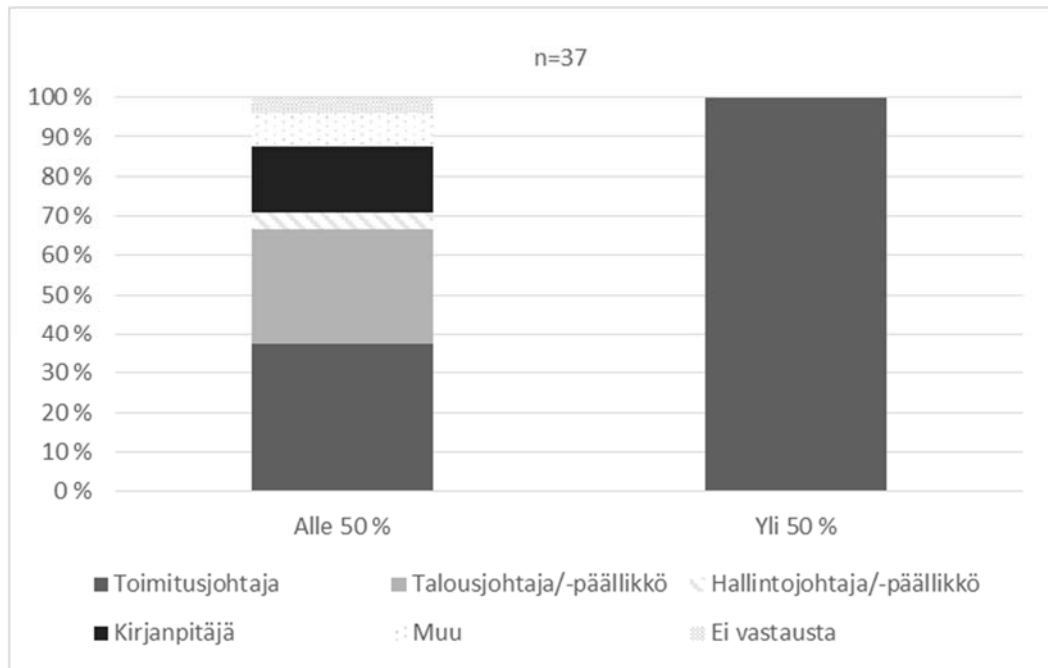
Kaavion 3 mukaisesti tutkimukseen vastanneista lähes 60 prosenttia toimi edustamassaan yrityksessä toimitusjohtajana. Talousjohtajia tai -pääliköitä vastaajista oli vajaa viidennes eli 18,9 prosenttia. Vastaajista hieman yli kymmenesosa toimi kirjanpitäjänä. Vain yksi vastaajista ei halunnut kertoa asemaansa edustamassaan yrityksessä. Tutkimustulosten luotettavuuden kannalta on positiivista, että lähes 80 prosenttia vastaajista oli joko toimitusjohtajia, talousjohtajia tai talouspääliköitä, koska juuri he ovat pääsääntöisesti tilintarkastusprosessin kokonaisvaltaisimpia avainhenkilöitä tarkastuksen kohteena olevan yrityksen näkökulmasta.

4.5.2 Vastaajan omistusosuus edustamastaan yrityksestä

Kaavio 4. Vastaajan omistusosuus edustamastaan yrityksestä.

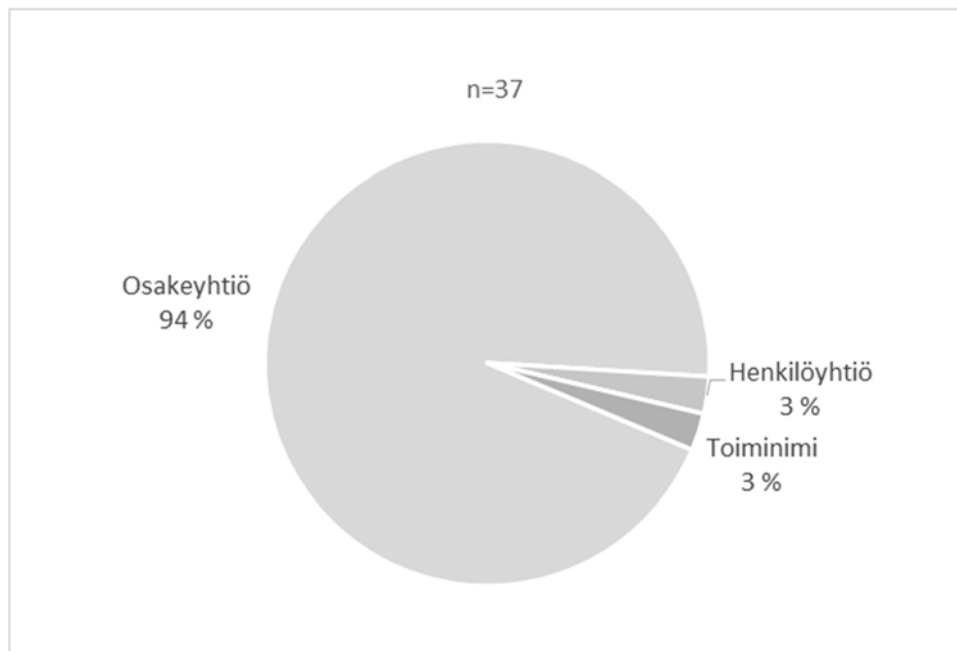
Kuten kaaviosta 4 voidaan todeta, vain reilu kolmannes kyselyyn vastanneista kertoi omistavansa yli puolet edustamastaan yrityksestä eli selvä enemmistö kyselyyn vastanneista ei omistanut edustamaansa yritystä ollenkaan tai oli siinä ai-noastaan vähemmistöomistajana.

Kaavio 5. Vastaajan asema edustamassaan yrityksessä omistusosuuden mukaan luokiteltuna.

Kaikki vastaajat, jotka kertoivat omistavansa yli puolet edustamastaan yrityksestä, toimivat edustamassaan yrityksessä toimitusjohtajina. Muussa asemassa kuin toimitusjohtajana toimivista ei yksikään omistanut yli puolta edustamastaan yrityksestä. (Kaavio 5).

4.5.3 Yritysmuoto

Kaavio 6. Tutkimukseen vastanneiden yritysten yritysmuodot.

Kaavion 6 mukaisesti lähes kaikkien kyselytutkimukseen vastanneiden yritysten yritysmuoto oli osakeyhtiö. Muita yritysmuotoja oli ainoastaan yksi henkilöyhtiö ja yksi toiminimi.

4.5.4 Toimialaluokitus

Kyselytutkimuksessa tiedusteltiin tutkimukseen vastanneiden yritysten toimialaa. Toimialaluokituksessa valittiin käytettäväksi muun muassa Tilastokeskuksen laajalti käyttämä TOL 2008, joka perustuu EU:n toimialaluokitus NACE:en. TOL 2008-toimialaluokitusta käytetään esimerkiksi kansantalouden tilinpidon tilastoissa sekä tuotannosta ja työllisyydestä kertovissa tilastoissa. (Tilastokeskus 2016).

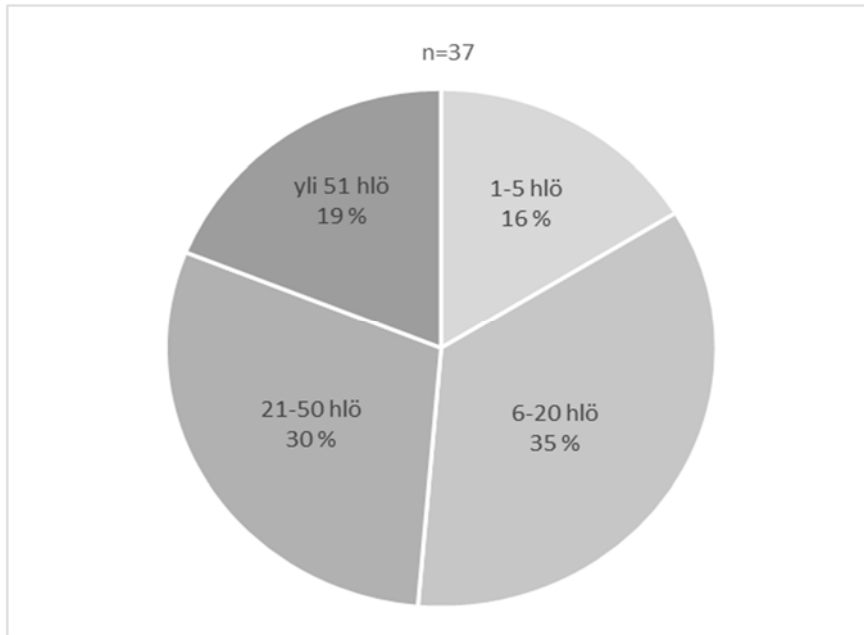
	määrä	%
Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	1	2,7
Kiinteistöalan toiminta	2	5,4
Kuljetus ja varastointi	1	2,7
Maatalous, metsätalous ja kalatalous	4	10,8
Muu palvelutoiminta	4	10,8
Rakentaminen	7	18,9
Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	3	8,1
Terveys- ja sosiaalipalvelut	1	2,7
Teollisuus	11	29,7
Toimiala tuntematon	1	2,7
Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	1	2,7
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	1	2,7
Yhteensä	37	100,0

Taulukko 1. Tutkimukseen vastanneiden yritysten toimialat toimialaluokitus TOL 2008:n mukaisesti.

Kyselytutkimukseen vastanneista yrityksistä liki kolmannes toimi teollisuuden toimialalla. Seuraavaksi eniten eli vajaa viidennes vastauksista saatiin rakentamistoimialalla toimivista yrityksistä. Maa-, metsä-, ja kalatalouden toimialalta tuli reilut kymmenesosa kaikista vastauksista, kuten myös muun palvelutoiminnan toimialalta. Kyselytutkimukseen ei saatu vastauksia lainkaan muun muassa seuraavilta toimialoilta: informaatio ja viestintä, kaivostoiminta ja louhinta sekä majoitus- ja ravitsemustoiminta. (Taulukko 1).

4.5.5 Henkilöstömäärä

Kyselytutkimuksessa tiedusteltiin myös yrityksen kokoa käyttäen mittarina yrityksen henkilöstön määrää.

Kaavio 7. Tutkimukseen vastanneiden yritysten henkilöstömäärät.

Kuten kaaviosta 7 voidaan todeta, kyselytutkimukseen vastanneista yrityksistä reilu kolmannes oli henkilöstömäärältään 6-20 henkilön organisaatioita. Seuraavaksi eniten eli vajaa kolmannes vastauksista tuli 21–50 henkilön yrityksistä ja suurimmasta kokoluokasta eli yli 50 henkilöä työllistävästä yrityksistä vastauksia tuli vajaa viidennes.

Suomen Yrittäjien vuonna 2015 julkaisemien tietojen mukaan alle 10 henkilöä työllistävät yritykset vastasivat peräti 93,4 % osuutta kaikista suomalaisista yrityksistä (Suomen Yrittäjät ry 2015). Tämä huomioiden oli hieman yllättävää, että pienimmästä kokoluokasta (1-5 henkilöä) saatiin ainoastaan kuusi vastausta, joka on noin kuudesosa kaikista vastauksista. Toisaalta yli puolet vastauksista tuli enintään 20 henkilöä työllistävästä yrityksistä.

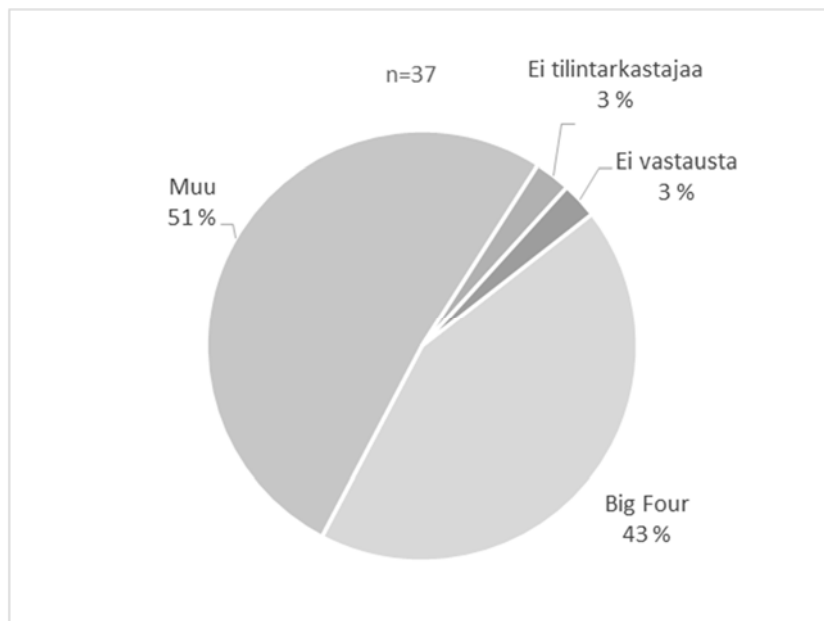
4.5.6 Yrityksen nykyinen tilintarkastaja

Kaavion 8 mukaisesti hieman yli puolella tutkimukseen vastanneista yrityksistä oli tilintarkastajanaan muu alan toimija kuin jokin alan neljästä suurimmasta kansainvälisestä tilintarkastusyhteisöstä, jotka ovat Suomessa itsenäisiä osakeyhtiöitä ja niillä on tilintarkastusyhteisön status. Näitä tilintarkastusyhteisöjä kutsutaan myös yhteisnimikkeellä ”Big Four” ja Suomessa niiden kaupparekisteriin

merkityt toiminimet ovat Deloitte & Touche Oy, Ernst & Young Oy, KPMG Oy Ab sekä PricewaterhouseCoopers Oy. (Horsmanheimo & Steiner 2016, 569).

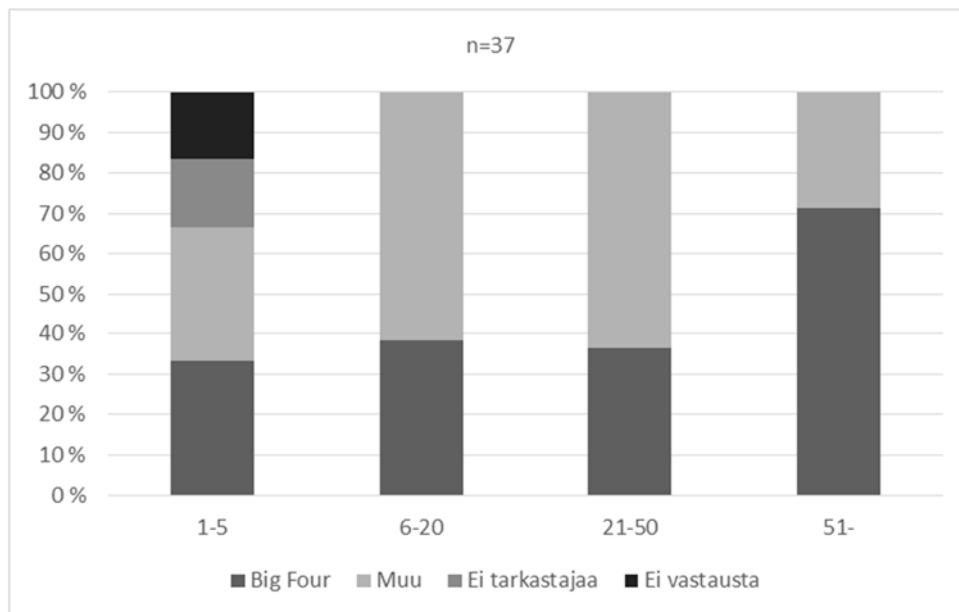
Patentti- ja rekisterihallituksen vuonna 2016 tekemän selvityksen mukaan nämä neljä suurinta tilintarkastusyhteisöä tekevät lähes 90 % julkisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen eli PIE-yhteisöjen (Public Interest Entity) tilintarkastuksista. PIE-yhteisöjä ovat muun muassa vakuutusyhtiöt, luottolaitokset ja pankit. Sen sijaan yksittäiset tilintarkastajat ja pienet tilintarkastusyhteisöt tekevät määrällisesti paljon tilintarkastuksia. (Patentti- ja rekisterihallitus 2016b, 4-7).

Big Four-tilintarkastusyhteisöjä tilintarkastajanaan käytti reilut 40 % vastanneista yrityksistä. Vain yhdellä tutkimukseen vastanneista yrityksistä ei ollut tilintarkastajaa ja yksi vastaaja ei halunnut tai osannut kertoa tilintarkastajaansa.

Kaavio 8. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja.

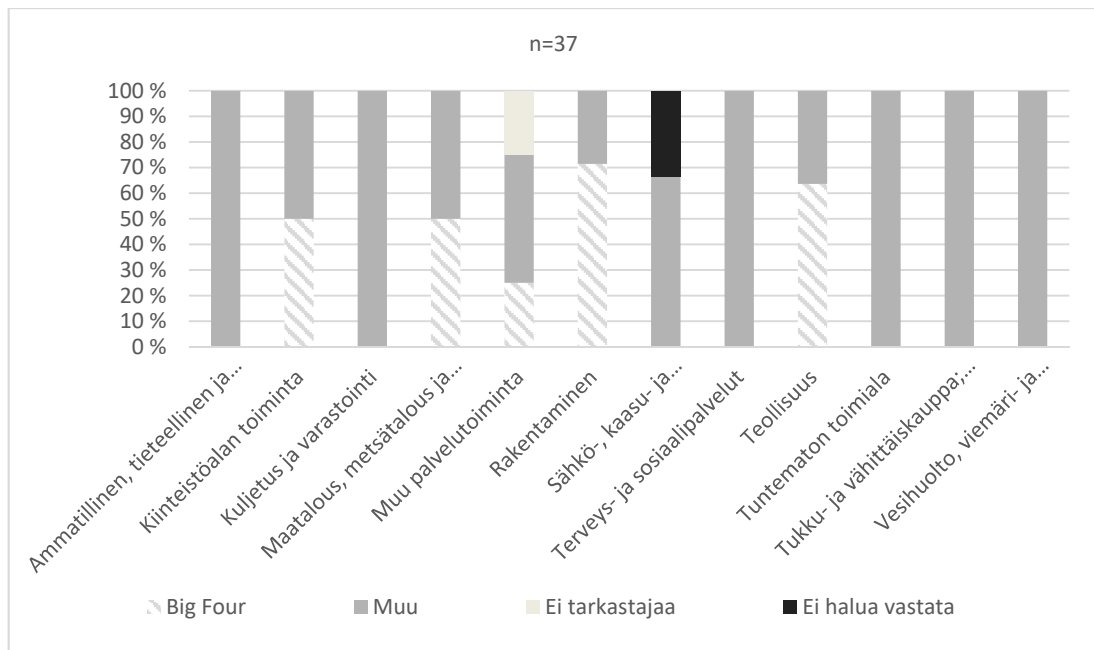
Vertailtaessa yritysten nykyisiä tilintarkastajia käyttäen mittarina yrityksen henkilöstömäärää kaavion 9 esittämällä tavalla havaittiin, että henkilöstömäärältään suurimman kokoluokan yrityksistä, joissa henkilöstömäärä oli yli 50 työntekijää, noin 70 % käytti tilintarkastajanaan niin kutsuttuja Big Four-tilintarkastusyhteisöjä. Sen sijaan henkilöstömäärältään pienemmissä yrityksissä, joissa työntekijöitä oli 6-20 tai 21-50, Big Four-tilintarkastusyhteisöjen osuus oli vain reilu kolmannes.

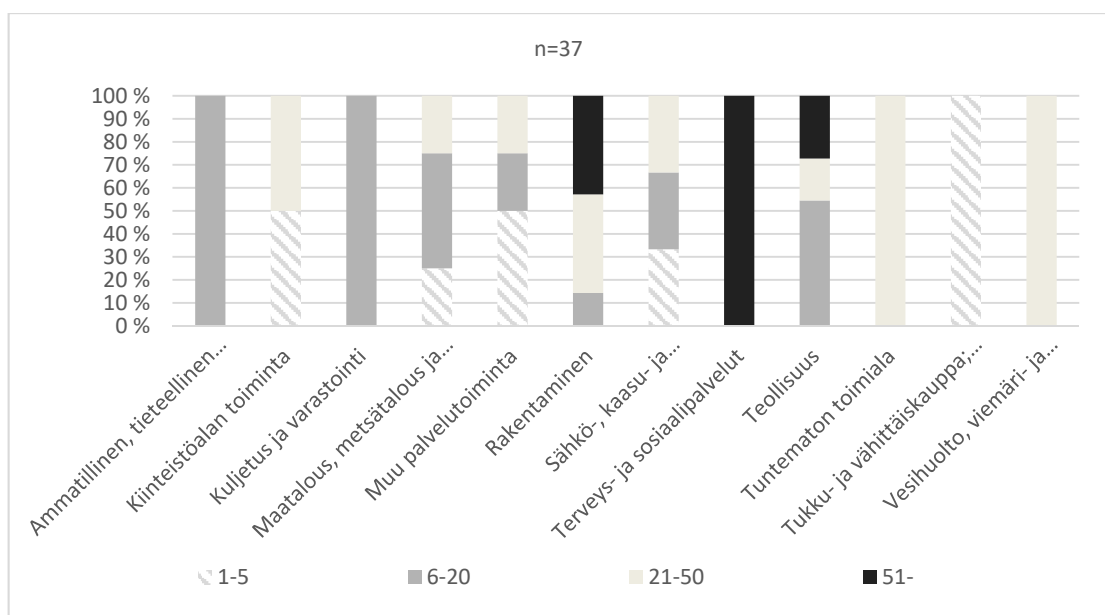
Kaavio 9. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja yrityksen henkilöstömäärän mukaan.

Kaaviossa 10 on vertailtu yritysten nykyisiä tilintarkastajia yrityksen toimialan mukaan ja tämän osalta voitiin todeta, että teollisuudessa ja rakentamisen toimialalla toimivat yritykset käyttivät tilintarkastajanaan eniten juuri Big Four-tilintarkastusyhteisöitä. Kaavion 11 mukaisesti teollisuuden toimialalla toimivista yrityksistä vain reilu neljännes kuului henkilöstömäärältään suurimpaan kokoluokkaan. Rakentamisen toimialalla suurimpaan kokoluokkaan kuuluvien yritysten osuus oli hieman suurempi, mutta kuitenkin alle puolet kaikista tutkimukseen vastanneista rakentamisen toimialan yrityksistä. Tämän perusteella voidaan todeta, että Big Four-tilintarkastusyhteisöiden suuri määrä näillä toimialoilla ei johdu pelkästään yritysten kokoluokasta, vaan saatujen vastausten mukaan myös toimialalla voi olla merkitystä. Yksi selitys tälle voi olla se, että tilintarkastusalan suuret toimijat voivat pienmpiin alan toimijoihin verrattuna suurempien resurssiensa turvin luoda syvempää toimialakohtaista erikoisosaamista.

Big Four-yhtiöitä käytettiin paljon myös kiinteistötoimialalla sekä maa-, metsä- ja kalatalouden toimialalla, jossa yrityskoot olivat selvästi pienempiä.

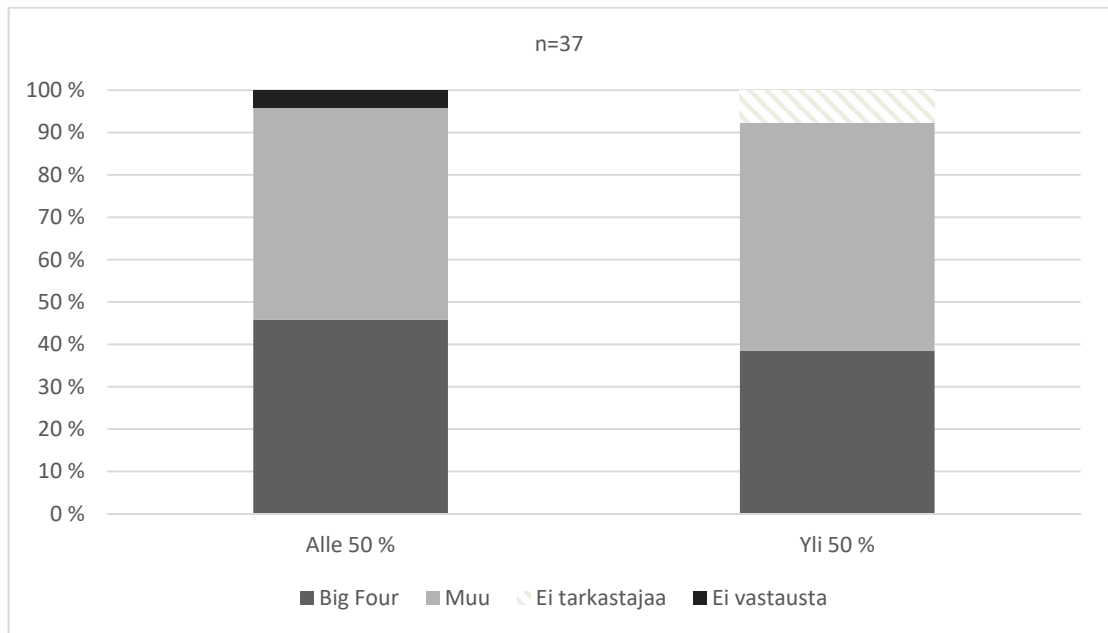
Kaavio 10. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja yrityksen toimialan mukaan luokiteltuna.

Kaavio 11. Tutkimukseen vastanneiden yritysten henkilöstömäärä yrityksen toimialan mukaan luokiteltuna.

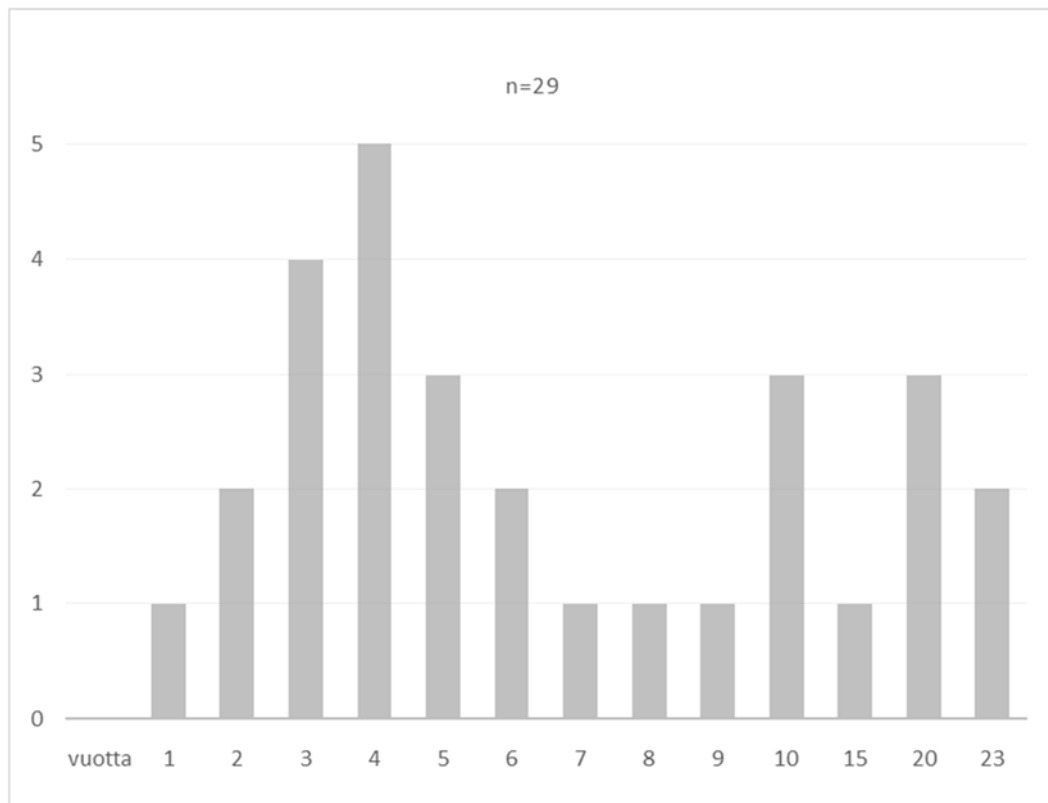
Vertailtaessa yritysten nykyisiä tilintarkastajia suhteessa kyselyyn vastanneen henkilön omistussosuuteen yrityksessä voitiin todeta, ettei omistussuus vaikuttanut kovin merkittävästi siihen onko yrityksen tilintarkastaja jokin Big Four-tilintarkastusyhteisöistä vai pienempi alan toimija. Big Four-tilintarkastusyhteisö toimi tilintarkastajana vajaassa puolessa niistä yrityksistä, joissa kyselyyn

vastannut henkilö omisti alle puolet edustamastaan yrityksestä ja niissäkin yrityksissä lähes 40 %, joissa vastaaja oli enemmistöomistajana. (Kaavio 12).

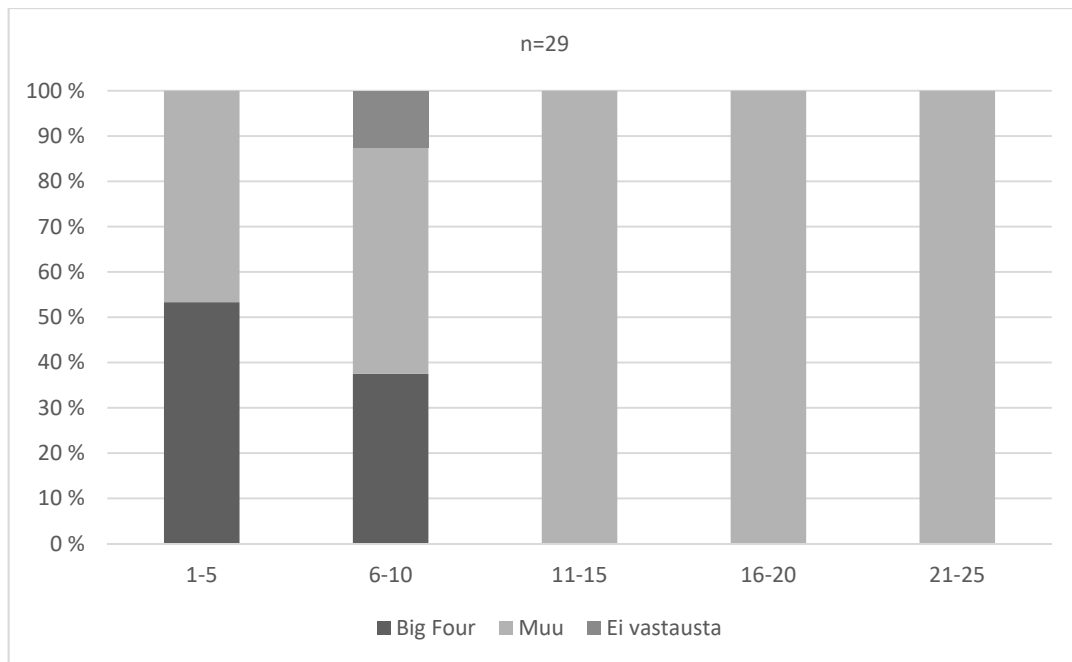
Kaavio 12. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja tutkimukseen vastanneen henkilön omistusosuuden mukaan.

4.5.7 Nykyisen tilintarkastussuhteen kesto

Kaavio 13. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyisen tilintarkastajan toimikauden kesto vuosina.

Tutkimukseen vastanneiden yritysten yhteistyö nykyisen tilintarkastajansa kanssa oli kaavion 13 mukaisesti jatkunut keskimäärin hieman yli 8 vuotta. Yleisin asiakassuhteen pituus oli neljä vuotta. Pisin asiakassuhde oli peräti 23 vuotta. Vähintään 10 vuotta pitkä asiakassuhde oli yhdeksällä kysymykseen vastanneista yrityksistä, mikä vastaa lähes kolmannesta kaikista tähän kysymykseen saaduista vastauksista.

Kaavio 14. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyisen tilintarkastajan toimikauden kesto vuosina tilintarkastajittain luokiteltuna.

Tarkasteltaessa tilintarkastussuhteen kestoa sen mukaan onko tilintarkastajana jokin Big Four-tilintarkastusyhteisö vai pienempi alan toimija, huomataan pidempien asiakassuhteiden painottuvan pienemmille tilintarkastusalan toimijoille. Jokin Big Four-tilintarkastusyhteisö toimi tilintarkastajana hieman yli puolessa niistä yrityksistä, joiden nykyinen tilintarkastaja oli toiminut tehtävässään enintään viisi vuotta. Sen sijaan asiakassuhteen pidentyessä 6-10 vuoteen vastasivat Big Four-tilintarkastusyhteisöt tilintarkastuksesta enää reilussa kolmanneksessa kysymykseen vastanneissa yrityksissä. Pisimmät asiakassuhteet (yli 10 vuotta) olivat yksinomaan pienemmillä tilintarkastajilla. (Kaavio 14).

Tilintarkastussuhteen keston esitettyyn kysymykseen jätti vastaamatta kahdeksan yritystä. Yksi selitys tälle voi olla, että kysymykseen vastannut henkilö ei muista tai tiedä nykyisen tilintarkastajan toimeksiantokauden alkamisvuotta ja pitkissä asiakassuhteissa asian selvittäminen olisi voinut vaatia paljonkin vaivaa.

4.6 Lakisääteinen tilintarkastus

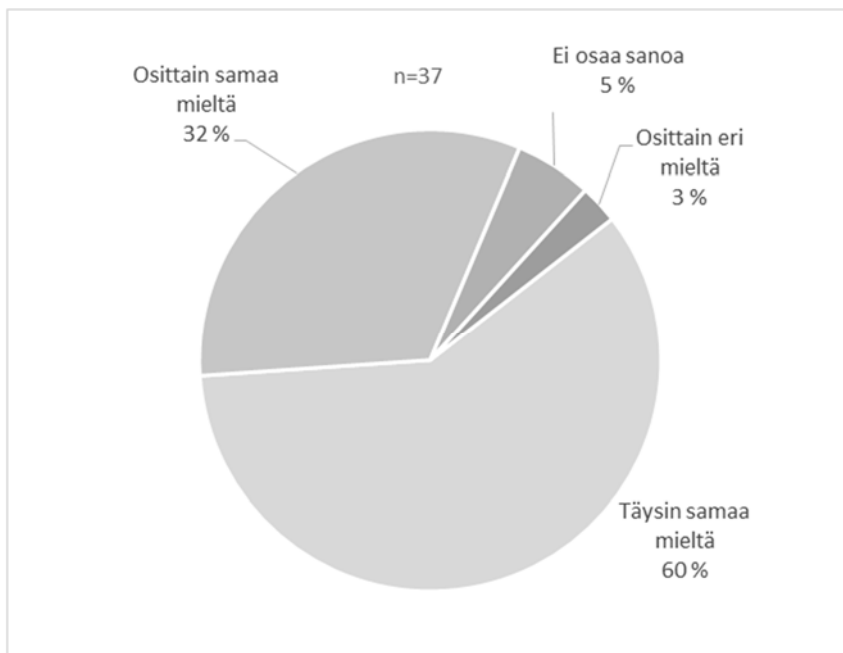
Seuraavat kyselytutkimuksessa tutkittaville yrityksille esitetyt väittämät pureutuivat lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöön ja siitä annettavaan raportointiin, ti-

tilintarkastusprosessiin ja sen eri osa-alueisiin. Osion lopussa tutkittavilta tiedustellaan myös heidän näkemyksiään tilintarkastajan valintaan vaikuttavista kriteereistä.

4.6.1 Lakisääteisen tilintarkastuksen sisältö ja siihen liittyvä raportointi

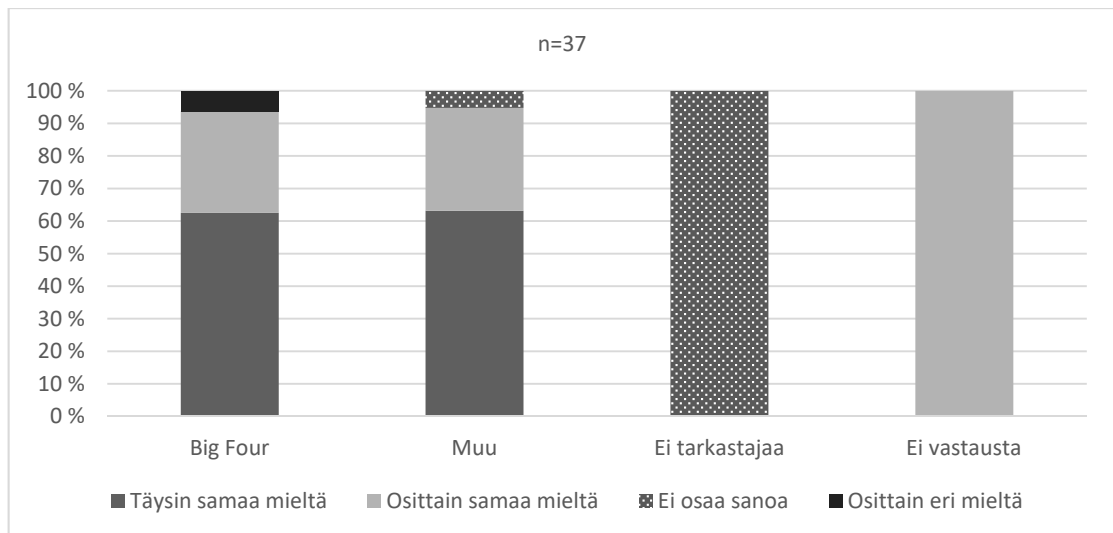
Tässä kyselytutkimuksen osassa vastaajia pyydettiin kertomaan kokivatko he ymmärtävänsä lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ja siitä saadut raportit ja kokivatko he nämä raportit hyödyllisiksi.

Kaavion 15 mukaisesti vastaajat kertoivat ymmärtävänsä lakisääteisen tilintarkastuksen varsin hyvin eikä merkittäviä eroja havaittu, verrattiinpa vastauksia siten toimialoittain, henkilöstömäärän (kaavio 17) tai tilintarkastajan mukaan (kaavio 16). Vain yksi vastaaja kertoi olevansa osittain eri mieltä väittämän kanssa eikä kukaan vastannut olevansa täysin eri mieltä.

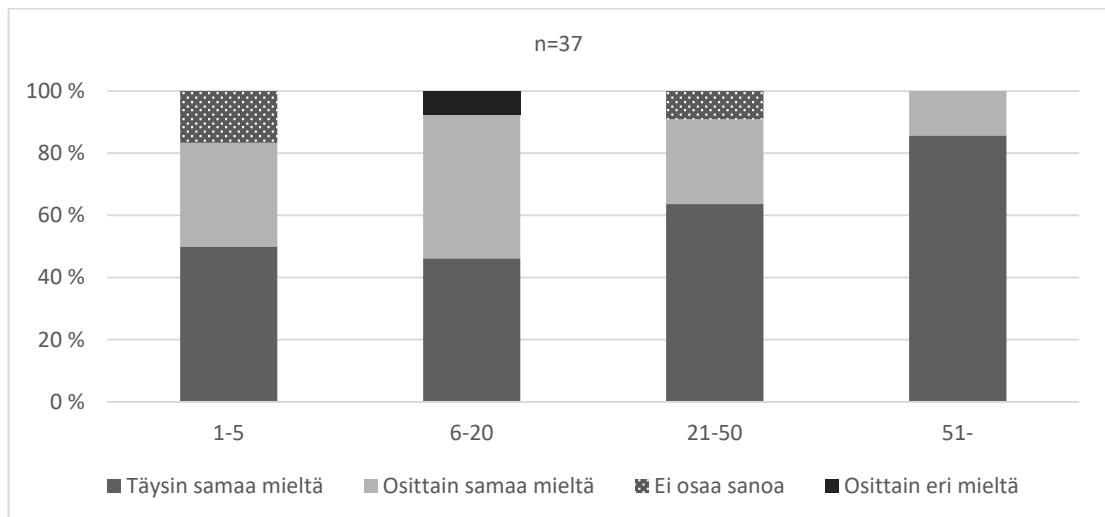
Kaavio 15. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärtäminen.

Kaaviossa 16 on esitetty saadut vastaukset luokiteltuna sen mukaan onko yrityksen nykyinen tilintarkastaja jokin Big Four-yhteisöistä vai jokin muu alan toimija. Tällä seikalla ei vaikuttanut olevan suurta merkitystä lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärrykseen.

Kaavio 16. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärrys tutkimukseen vastanneen yrityksen nykyisen tilintarkastajan mukaan luokiteltuna.

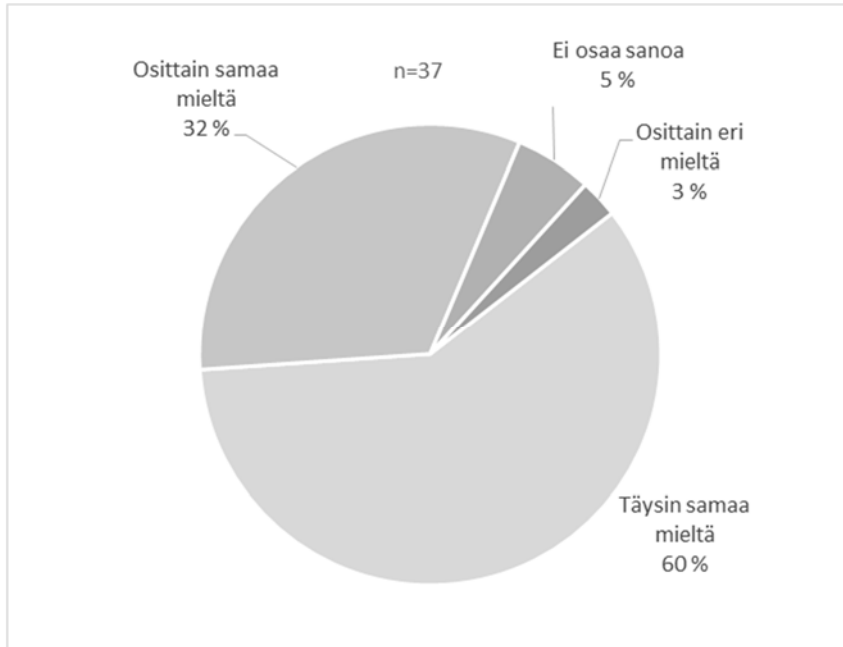
Kaavion 17 mukaisesti lakisääteisen tilintarkastuksen sisältö vaikuttaa olevan paremmin selvillä niissä yrityksissä, joissa myös henkilöstömäärä on muita suurempi. Yli 50 henkilöä työllistävästä yrityksistä liki 90 % vastasi olevansa täysin samaa mieltä lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärtämisestä esitetyn väitteen kanssa. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että kyseisissä yrityksissä työskentelee erityisesti talousasioihin vihkiytyneitä henkilöitä.

Kaavio 17. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärrys tutkimukseen vastanneen yrityksen henkilöstömäärän mukaan luokiteltuna.

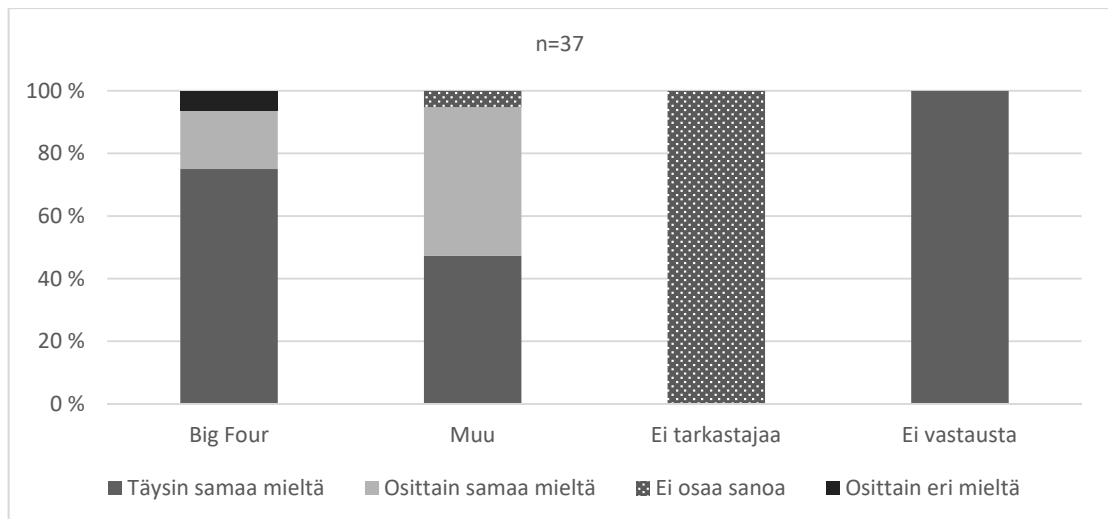
Seuraavaksi vastaajia pyydettiin kertomaan kokevatko he lakisääteisestä tilintarkastuksesta annettavan tilintarkastuskertomuksen riittävän ymmärrettäväksi ja

helppolukuisiksi. Kuten kaaviosta 18 voidaan todeta, olivat saadut vastaukset täysin samat kuin lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöä koskevan väittämän kanssa eli valtaosa vastaajista oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa.

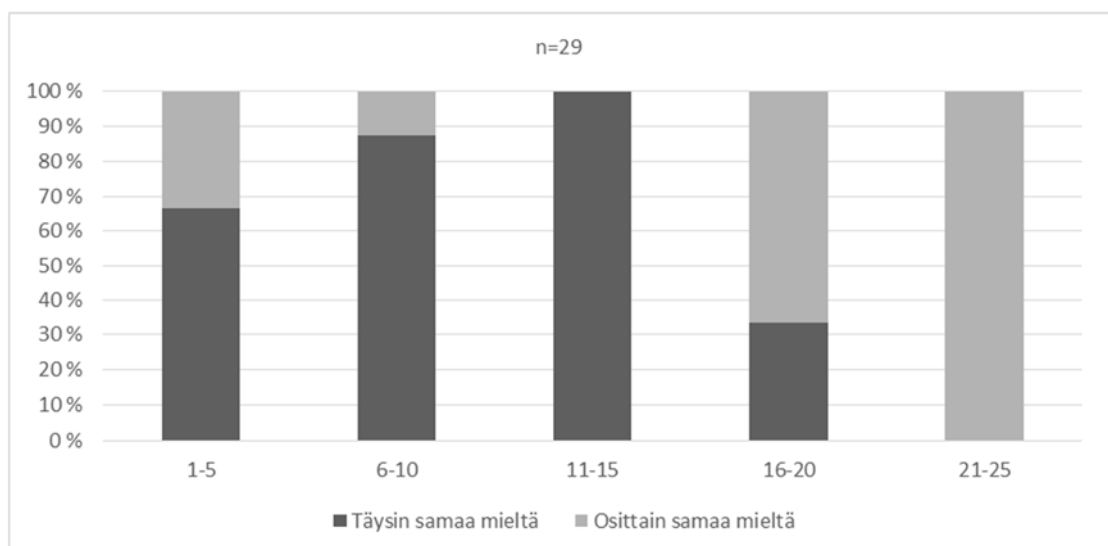
Kaavio 18. Tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyys ja helppolukuisuus.

Kun tarkastellaan väittämään saatuja vastauksia tilintarkastajittain luokiteltuna kaavion 19 mukaisesti, voidaan huomata Big Four-tilintarkastusyhteisöiden asiakkaiden kokevan tilintarkastuskertomukset ymmärrettävämmiksi ja helppolukuisemmiksi kuin tilintarkastusalan pienempien toimijoiden asiakkaiden. Tutkimukseen vastanneista Big Four-tilintarkastusyhteisöiden asiakkaista yli 70 % oli täysin samaa mieltä esitetyn väitteen kanssa, kun pienempien toimijoiden asiakkaista samaa mieltä oli vain vajaa 50 %. Itse tilintarkastuskertomuksella ei pitäisi olla tähän vaikutusta, koska sen tulisi lähtökohtaisesti olla vakio muotoinen.

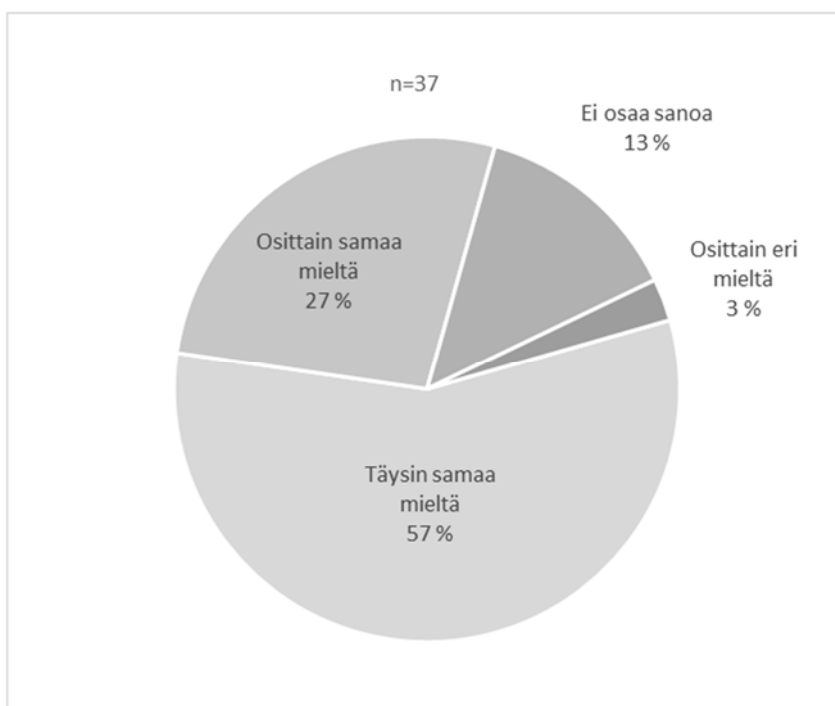
Kaavio 19. Tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyys ja helppolukuisuus tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kuten kaaviosta 20 voidaan todeta, ne yritykset joilla oli ollut sama tilintarkastaja 11-15 vuotta, pitivät tilintarkastuskertomusta eniten ymmärrettävänä ja helppolukuisena. Hieman yllättäen ne yritykset, joilla oli ollut sama tilintarkastaja vielä pidempään, kertoivat tilintarkastuskertomuksen olevan vähemmän ymmärrettävä ja helppolukuinen. Jopa ne yritykset, joilla oli ollut sama tilintarkastaja vasta 1-10 vuotta, kertoivat pitävänsä tilintarkastuskertomusta enemmän ymmärrettävänä ja helppolukuisempaan.

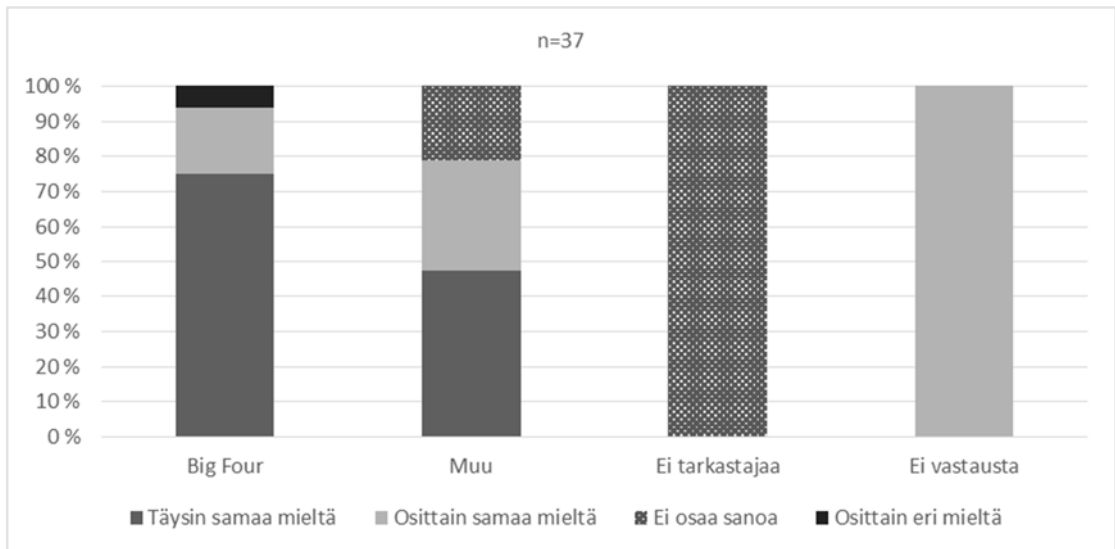
Kaavio 20. Tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyys ja helppolukuisuus nykyisen tilintarkastussuhteen keston (vuosina) mukaan.

Tässä väittämässä vastaajia pyydettiin kertomaan kokevatko he lakisääteisestä tilintarkastuksesta mahdollisesti annettavat tilintarkastuspöytäkirjat ja tilintarkastusmuistiot ymmärrettäviksi ja helppolukuisiksi. Kaavion 21 mukaisesti enemmistö vastasi olevansa täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Täysin ja osittain samaa mieltä vastanneita oli hieman vähemmän verrattuna tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyyttä ja helppolukuisuutta käsittelevään väitteeseen ja toisaalta moni ei osannut ottaa väittämään lainkaan kantaa. Tämä on täysin luonnollista, koska kaikki yritykset eivät ole välttämättä tilintarkastuspöytäkirjaa tai tilintarkastusmuistiota koskaan saaneetkaan.

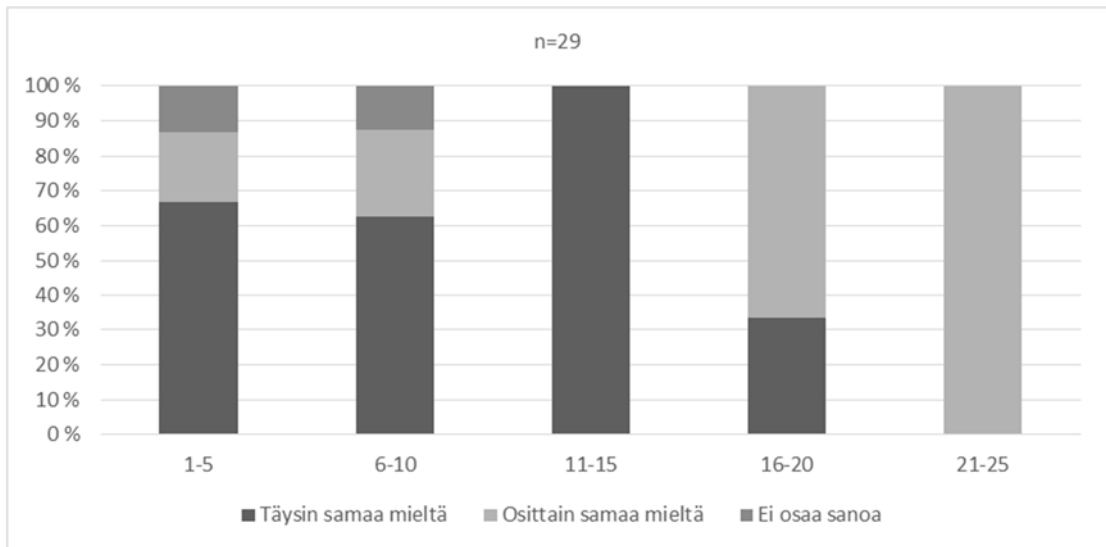
Kaavio 21. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyys ja helppolukuisuus.

Kun tarkastellaan väittämään saatuja vastauksia luokiteltuna tilintarkastajittain kaavion 22 mukaisesti, voidaan huomata Big Four-tilintarkastusyhteisöiden asiakkaiden kokevan nämä raportit ymmärrettävämmiksi ja helppolukuisemmiksi kuin tilintarkastusalan pienempien toimijoiden asiakkaat eli vastaukset ovat samansuuntaisia kuin tilintarkastuskertomusta koskevan väittämän osalta.

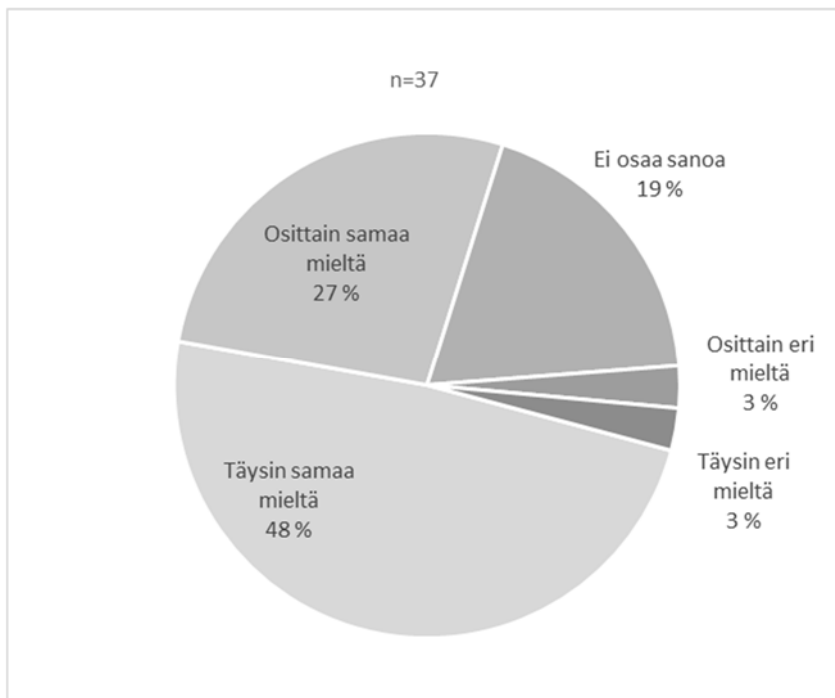
Kaavio 22. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyys ja helppolukuisuus tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kun taas vertaillaan saatuja vastauksia nykyisen tilintarkastussuhteen keston mukaan voidaan todeta niiden yritysten, joilla oli ollut sama tilintarkastaja jo 11-15 vuotta, pitävän näitä raportteja eniten ymmärrettävinä ja helppolukuisina. Myös tämän väittämän osalta ne yritykset, joilla oli ollut sama tilintarkastaja vielä pitempään, kertoivat tilintarkastuspöytäkirjan ja -muistion olevan vähemmän ymmärrettäviä ja helppolukuisia. Jopa ne yritykset, joilla oli ollut sama, nykyinen tilintarkastaja vasta 1-10 vuotta, kertoivat pitävänsä näitä raportteja enemmän ymmärrettävinä ja helppolukuisina. Vastaukset olivat siis samansuuntaisia tilintarkastuskertomuksen suhteen. (Kaavio 23).

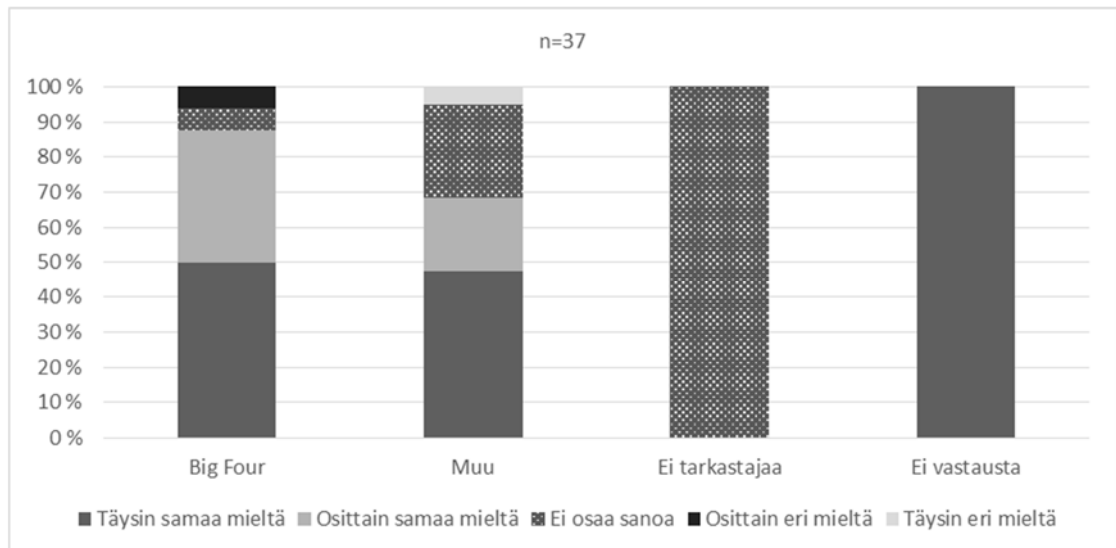
Kaavio 23. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyys ja helppolukuisuus nykyisen tilintarkastussuhteen keston (vuosina) mukaan.

Seuraavassa väittämässä vastaaja pyydettiin kertomaan kuinka hyödyllisiksi he kokivat lakisääteisestä tilintarkastuksesta mahdollisesti annettavat tilintarkastuspöytäkirjat ja tilintarkastusmuistiot. Kuten kaaviosta 24 voidaan todeta, lähes puolet vastasi olevansa täysin samaa mieltä väittämän kanssa.

Kaavio 24. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion hyödyllisyys.

Kun tarkastellaan väittämään saatuja vastauksia luokiteltuna tilintarkastajittain kaavion 25 mukaisesti, voidaan huomata Big Four-tilintarkastusyhteisöiden asiakkaiden kokevan nämä raportit hieman hyödyllisemmiksi kuin tilintarkastusalan pienempien toimijoiden asiakkaiden eli vastaukset ovat samansuuntaisia kuin tilintarkastuskertomusta ja tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyyttä sekä helppolukuisuutta koskevien väittämien osalta.

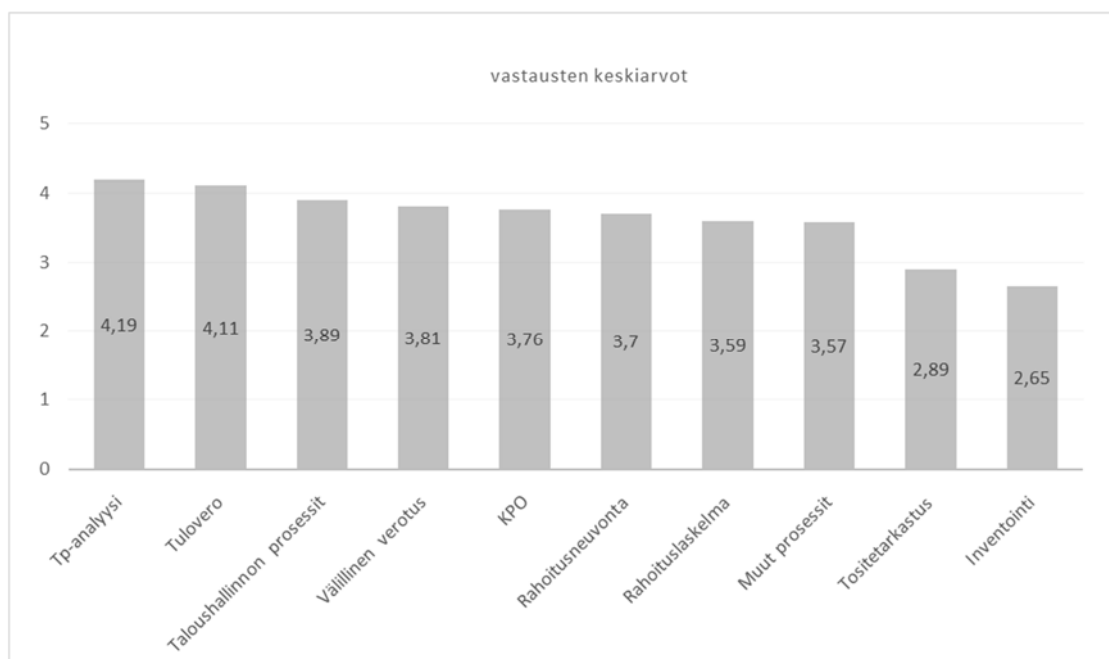
Kaavio 25. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion hyödyllisyys tilintarkastajittain luokiteltuna.

4.6.2 Lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöä koskevat väittämät

Tässä kyselytutkimuksen osassa tiedusteltiin vastaajilta näkemyksiä tilintarkastuksen sisältöön esittämällä heille erilaisia väittämiä, joihin vastaajien tuli ottaa kantaa viisiportaisella Likert-asteikolla. Kyselytutkimukseen valitut väittämät olivat:

- tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus
- välillisen verotuksen veroilmoitusten (kuten arvonlisäverotuksen kausiveroilmoitusten) oikeellisuuden tarkastus
- laajamittainen ja yksityiskohtainen tositetarkastus (luonteenomaisina piirteinä tositteiden yksityiskohtainen tarkastus koko tilikauden ajalta)
- taloushallinnon prosessien tehostaminen ja kehittäminen

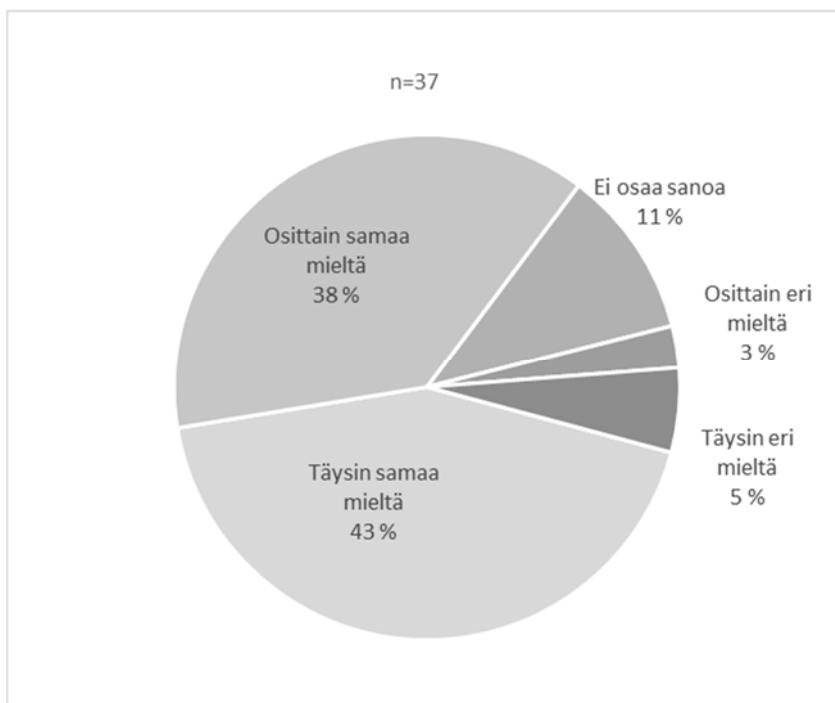
- o taloushallinnon ulkopuolisten prosessien tehostaminen ja kehittäminen
- o rahoitukseen liittyvä neuvonta (esimerkiksi hanke- ja rahalaitos-rahoitus)
- o käyttöpääoman hallinnan tehostaminen
- o tilinpäätösanalyysin laadinta osana tilintarkastuksen raportointia
- o tilinpäätöksen laadinta erityisen haasteellisten osa-alueiden, kuten rahoituslaskelman, osalta
- o vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen

Kaavio 26. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöön liittyvien väittämien keskiarvot (5 = täysin samaa mieltä, 1 = täysin eri mieltä).

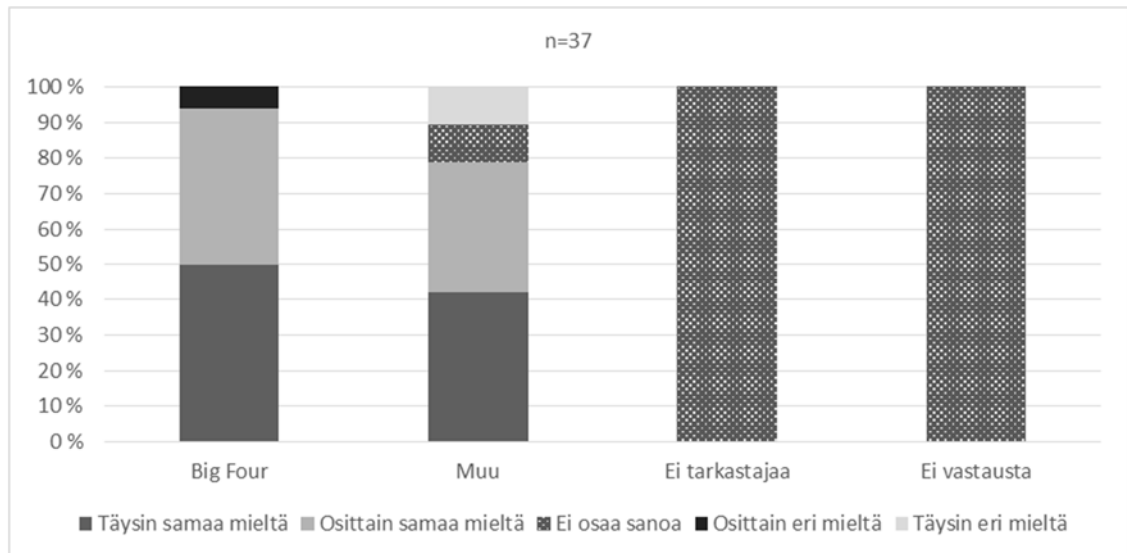
Keskiarvojen laskentaa varten saadut vastaukset koodattiin siten, että lukuarvo 5 vastaa vastausta ”täysin samaa mieltä” ja lukuarvo 1 vastaa vastausta ”täysin eri mieltä”. Saatujen vastausten keskiarvoja tarkasteltaessa kaaviosta 26 havaitaan, että tuloverotuksen veroilmoituksen oikeellisuuden tarkastus (keskiarvo 4,11) sekä tilinpäätösanalyysin laadinta tilintarkastuksen raportoinnin yhteydessä (4,19) koettiin tärkeimmiksi osa-alueiksi. Sen sijaan hieman yllättäen vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen nähtiin vähiten tärkeäksi (keskiarvo 2,65). Niin ikään laajamittaista ja yksityiskohtaista tositetarkastustakaan ei koettu tärkeäksi lakisääteisen tilintarkastuksen osa-alueeksi (keskiarvo 2,89).

Ensimmäisessä väittämässä tiedusteltiin vastaajien näkemystä tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastamisen sisällyttämisestä lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus ei sisälly ainakaan täysin yksiselitteisesti lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Yrityksen antavat veroilmoituksen usein vasta tilintarkastuksen jo valmistuttua, joten veroilmoituksen tarkastaminen osana lakisääteistä tilintarkastusta on jo pelkäämään tämän vuoksi haasteellista. Tutkimukseen vastanneista yli 80 % oli joko osittain tai täysin sitä mieltä, että tämä kuuluisi tilintarkastajan tehtäviin lakisääteistä tilintarkastuksen yhteydessä (Kaavio 27). Tämän aihepiirin osalta voidaan siis todeta odotuskulun olevan olemassa.

Kaavio 27. Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus.

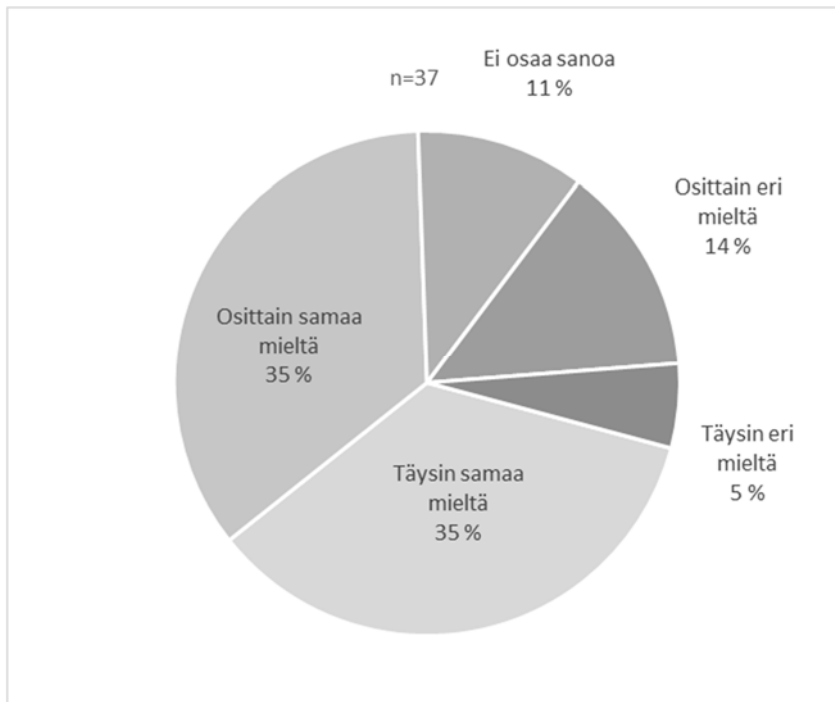
Kaavion 28 mukaisesti tähän väittämään saadut vastaukset olivat melko samantlaisia riippumatta siitä oliko tilintarkastajana Big Four-tilintarkastusyhteisö tai jokin muu alan toimija.

Kaavio 28. Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus tilintarkastajittain luokiteltuna.

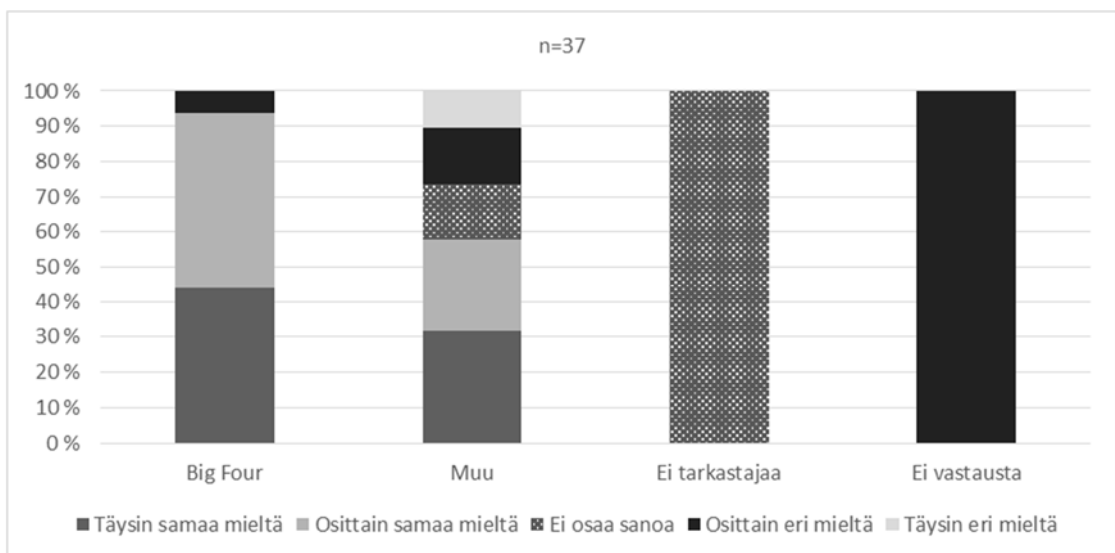
Seuraavassa väittämässä vastaajia pyydettiin kertomaan tulisiko tilintarkastajan paneutua lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä välillisen verotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastukseen. Esimerkkinä tällaisista veroilmoituksista voidaan mainita arvonlisäveron kausiveroilmoitukset. Tilintarkastajan velvollisuus varmistua kausiveroilmoitusten sisällöllisestä oikeellisuudesta on vähintäänkin tulkinnallinen, vaikka uuteen kirjanpitolakiin on kirjoitettukin vaatimus kirjausketjun ulottamisesta aina viranomaiselle annettavaan määräajoin tehtävään ilmoitukseen saakka, joka annetaan joko verotusta tai muuta tarkoitusta varten (Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336).

Tästä huolimatta kaavion 29 mukaisesti vastaajat näkivät kausiveroilmoitusten tarkastuksen kuuluvan selkeästi lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Yli kolmannes vastaajista oli täysin samaa mieltä ja samoin yli kolmannes vastaajista oli osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Ainoastaan muutama vastaaja oli asiasta täysin eri mieltä. Tältä osin siis havaittiin lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskulun olevan olemassa.

Kaavio 29. Kausiveroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus.

Big Four-tilintarkastusyhteisöiden asiakkaat olivat kaavion 30 mukaisesti tämän väittämän osalta yksimielisempiä kuin muiden tilintarkastusalan toimijoiden asiakkaat.

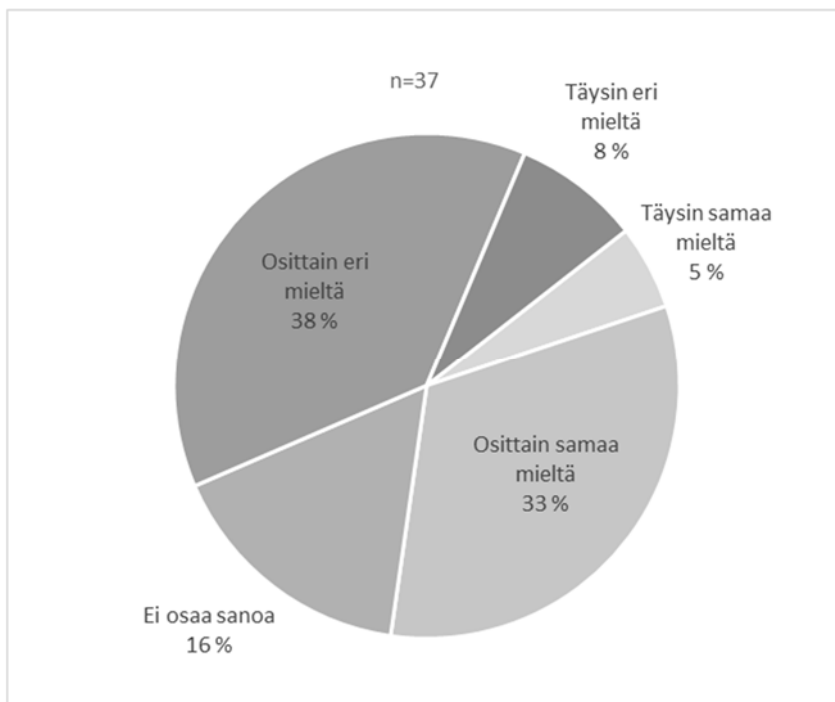

Kaavio 30. Kausiveroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kolmannessa lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöä koskevassa väittämässä tiedusteltiin vastaajien näkemystä laajamittaisen ja yksityiskohtaisen tositetarkastuksen sisällyttämisestä lakisääteiseen tilintarkastukseen.

Tilintarkastuksessa ei pyritä ehdottomaan varmuuteen eikä tilintarkastuksen perusteella voida taata, ettei tilinpäätös sisältäisi virheitä tai puutteita, vaan tilintarkastajalle riittää kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätöksessä ole olennaisia virheellisyyksiä. Kohtuullinen varmuus saavutetaan hankkimalla tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. (Halonen & Steiner 2009, 43). Näin ollen laajamittaisen ja yksityiskohtaisen tositetarkastuksen ei voida katsoa olevan ehdoton vaatimus lakisääteiselle tilintarkastukselle, joskin joissakin tapauksissa sitä saatetaan jossain määrin harjoittaa.

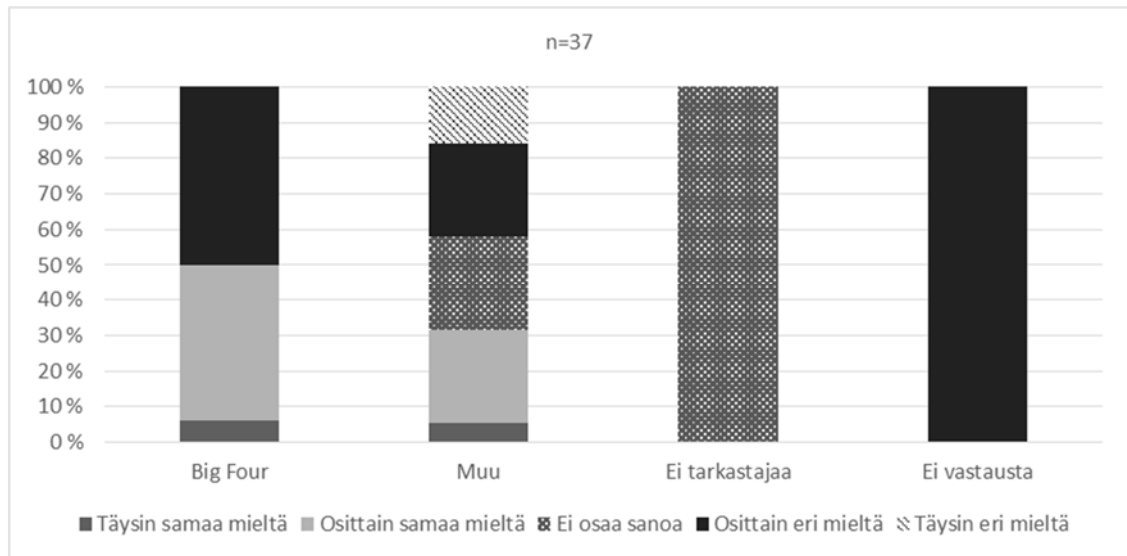
Kaavion 31 mukaisesti näkemykset jakoutuivat varsin tasaisesti. Tasan kolmannes vastaajista oli osittain sitä mieltä, että laajamittainen ja yksityiskohtainen tositetarkastus kuuluu osaksi lakisääteistä tilintarkastusta ja reilu kolmannes oli osittain eri mieltä. Täysin eri mieltä ja täysin samaa mieltä olevien määrässä ei ollut merkittävää suhteellista eroa.

Kaavio 31. Tositetarkastus osana lakisääteistä tilintarkastusta.

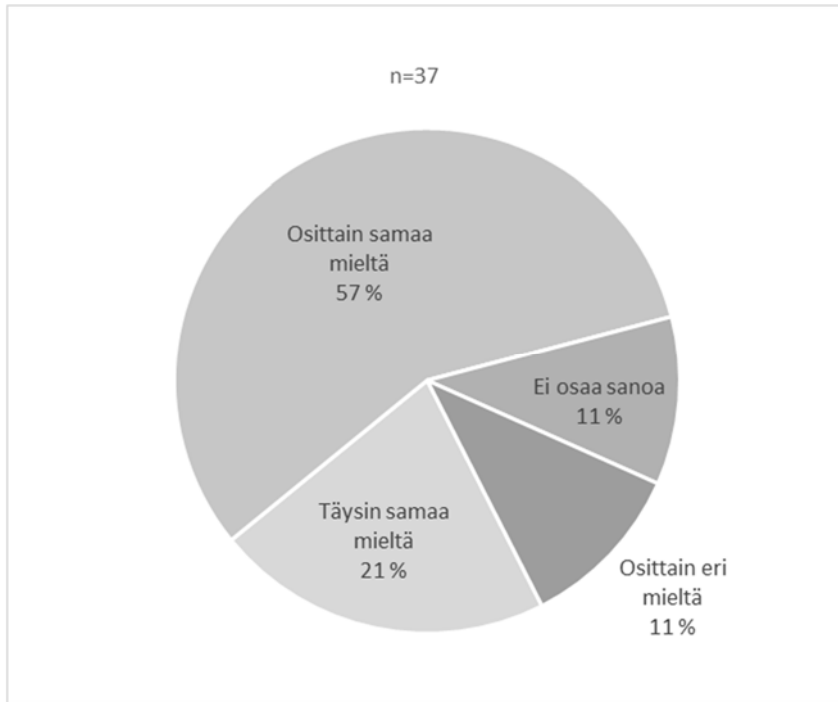
Kun tarkastellaan vastauksia luokiteltuna tilintarkastajittain kaavion 32 mukaisesti, havaitaan Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaiden olevan vahvemmin sitä mieltä, että laajamittainen ja yksityiskohtainen tositetarkastus kuuluu osaksi lakisääteistä tilintarkastusta. Tämän vastaajaryhmän vastauksista puolet oli täy-

sin tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Sen sijaan muiden tilintarkastusalan toimijoiden asiakkaista vain vajaa kolmannes näki tämän kaltaisen tositetarkastuksen kuuluvan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin.

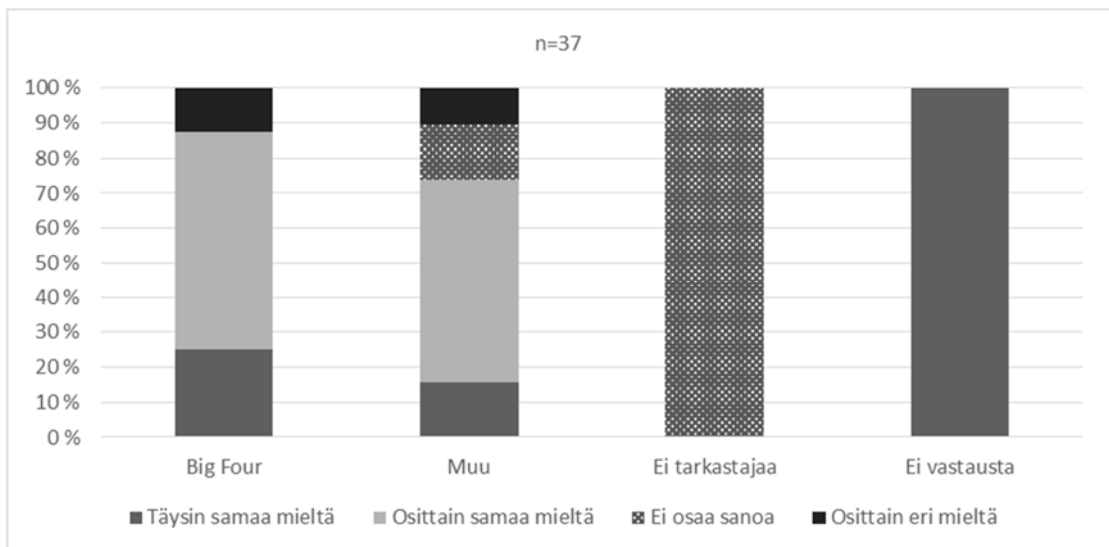
Kaavio 32. Tositetarkastus osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Seuraavassa väittämässä vastaajien tuli ottaa kantaa siihen tulisiko taloushallinnon prosessien kehittämisen olla osa lakisääteistä tilintarkastusta. Tilintarkastajan tulee hyvää tilintarkastustapaa noudattaakseen muodostaa käsitys tarkastettavan yhteisön taloudellisen raportoinnin prosessista, jota käytetään tilinpäätöksen laatimisessa sekä kontroleista, jotka koskevat pääkirjanpitoventejä. On selvää, että lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä tilintarkastaja tekee taloushallinnon prosesseihin liittyviä havaintoja, joiden avulla kyseisiä prosesseja voidaan kehittää. Tilintarkastajalla on usein myös eri toimialoilta ja erilaisista yrityksistä saamiensa kokemusten myötä kertynyt näkemystä hyvistä käytännöistä taloushallinnon prosessien eri osa-alueilta. Näin ollen kyseisten prosessien kehittämisen voisi luontevasti katsoa olevan osa lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavio 33. Taloushallinnon prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavion 33 mukaisesti yli puolet vastaajista oli osittain sitä mieltä, että taloushallinnon prosessien kehittäminen kuuluu osaksi lakisääteistä tilintarkastusta.

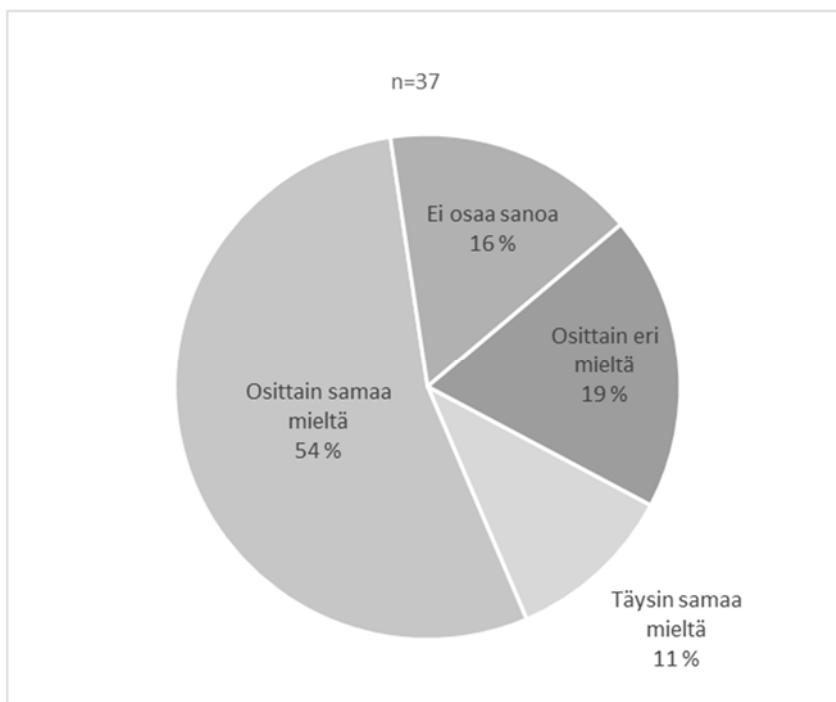
Kaavio 34. Taloushallinnon prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Tarkasteltaessa vastauksia luokiteltuna tilintarkastajittain kaavion 34 mukaisesti, havaitaan Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaiden olevan selkeimmin sitä mieltä, että taloushallinnon prosessien kehittäminen kuuluu osaksi lakisääteistä

tilintarkastusta. Lähes 90 % kysymykseen vastanneista Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaista oli joko täysin tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa.

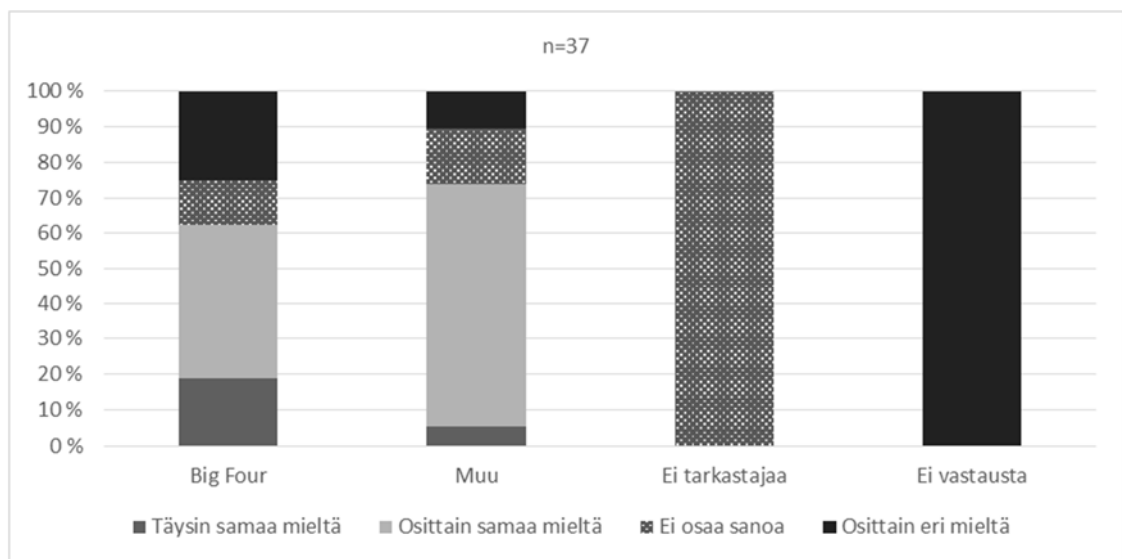
Seuraavassa väittämässä kysyttiin vastaajien näkemystä siihen tulisiko taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittämisen olla osa lakisääteistä tilintarkastusta. Näitä voivat olla muun muassa tuotteiden ja palvelujen kehittäminen, niiden tuottaminen, hankkiminen sekä myyminen ja jakelu. Kyseisten prosessien tuloksena syntyvät kirjanpitoon kirjattavat liiketapahtumat. Kansainvälisten tilintarkastusalan standardien mukaan tilintarkastajan tulee muodostaa käsitys yhteisön liiketoimintaprosesseista. (Halonen & Steiner 2009, 71).

Liiketoimintaprosessien kehittäminen ei voi kuitenkaan olla kiinteä osa lakisääteistä tilintarkastusta, koska tilintarkastajalla harvemmin on syvällistä osaamista tältä osa-alueelta. On toki mahdollista, että tilintarkastaja tekee tilintarkastusprosessin aikana hyödyllisiä havaintoja myös liiketoimintaprosesseista ja ne voivat olla yrityksen johdolle parhaimmillaan erittäin hyödyllisiä. Erityisesti syvää toimialaosaamista omaavat tilintarkastajat voivat aidosti myös kehittää liiketoimintaprosesseja. Tällöin lienee kuitenkin kyse enemmänkin konsultatiivisista palveluista kuin lakisääteisestä tilintarkastuksesta.

Kaavio 35. Taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavion 35 mukaisesti hieman yli puolet oli osittain sitä mieltä, että taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen kuuluisi osaksi lakisääteistä tilintarkastusta. Täysin tai osittain samaa mieltä olevien suhteelliset osuudet olivat hieman pienemmät verrattuna edelliseen väittämään taloushallinnon prosessien kehittämisestä. Niin ikään osittain eri mieltä olevien suhteellinen määrä oli tämän väittämän osalta hieman isompi kuin edellisessä väittämässä. Tämänkin väittämän osalta voidaan havaita odotuskuilun olevan olemassa tilintarkastusasiakkaiden odotusten ja tilintarkastuksen sääntelyn välillä.

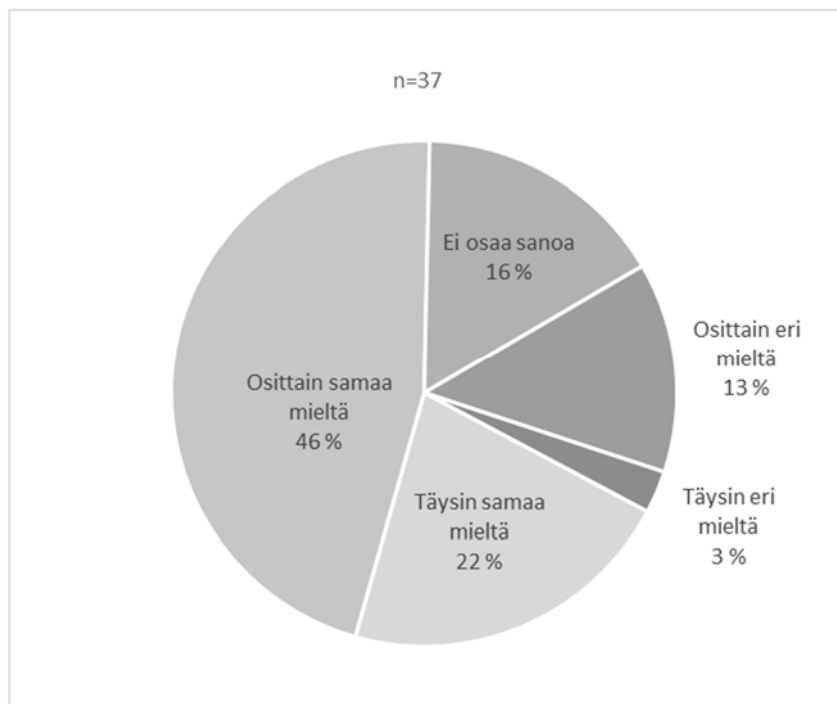
Kaavio 36. Taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kun tarkastellaan vastauksia tilintarkastajittain luokiteltuna kaavion 36 mukaisesti, havaitaan muiden kuin Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaiden olevan hieman vahvemmin sitä mieltä, että taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen kuuluu osaksi lakisääteistä tilintarkastusta.

Kuudennessa väittämässä oli kyse rahoitukseen liittyvän neuvonnan sisällyttämisestä lakisääteiseen tilintarkastukseen. Tämä on melko selkeästi lakisääteisen tilintarkastuksen ulkopuolelle jäävä neuvontapalvelu. Tilintarkastusammattilaisten eettisten sääntöjen mukaan (2015) yritysjärjestelypalvelut, kuten avustaminen rahoituksen hankkimiseen liittyvissä liiketoimissa tai neuvonta rahoitusjärjestelyissä, jolla on välitön vaikutus tilinpäätöksessä esitettäviin rahamääriin, joista tilintarkastusyhteisö antaa lausunnon, voivat aiheuttaa oman työn tarkastamisen

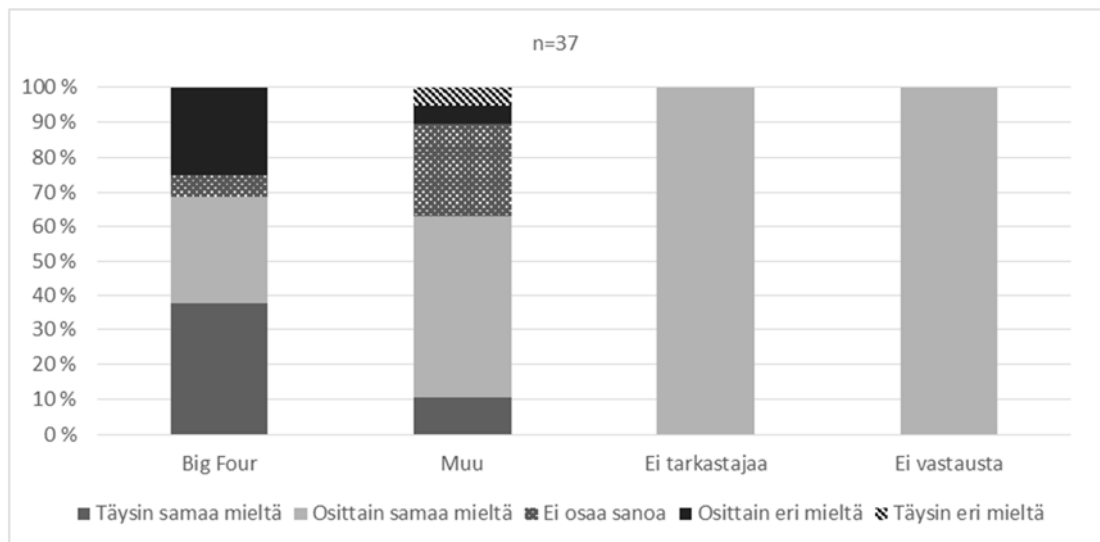
sekä asian ajon uhkaa ja vaikuttaa näin tilintarkastajan riippumattomuuteen. (Suomen Tilintarkastajat ry 2015a, 84).

Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista havaita, että lähes 70 % kaikista väittämään vastanneista oli joko täysin tai osittain sitä mieltä, että rahoitukseen liittyvän neuvonnan kuuluisi olla osa lakisääteistä tilintarkastusta. (Kaavio 37).

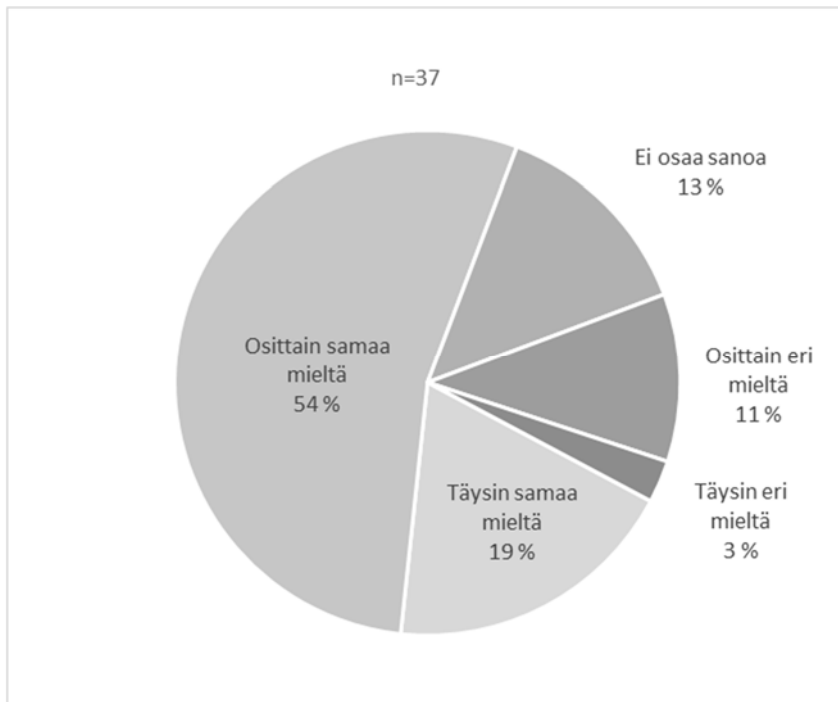
Kaavio 37. Rahoitukseen liittyvä neuvonta osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavion 38 mukaisesti tähän väittämään vastanneista Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaista lähes 40 % oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa, kun taas muiden alan toimijoiden asiakkaista vain 10 % vastasi väittämään samoin. Toisaalta suhteellisesti huomattavasti suurempi osa Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaista oli täysin eri mieltä väittämän kanssa kuin muiden alan toimijoiden asiakkaista. Tämänkin väittämän osalta voidaan siis todeta odotuskuilun olevan olemassa ainakin joltain osin.

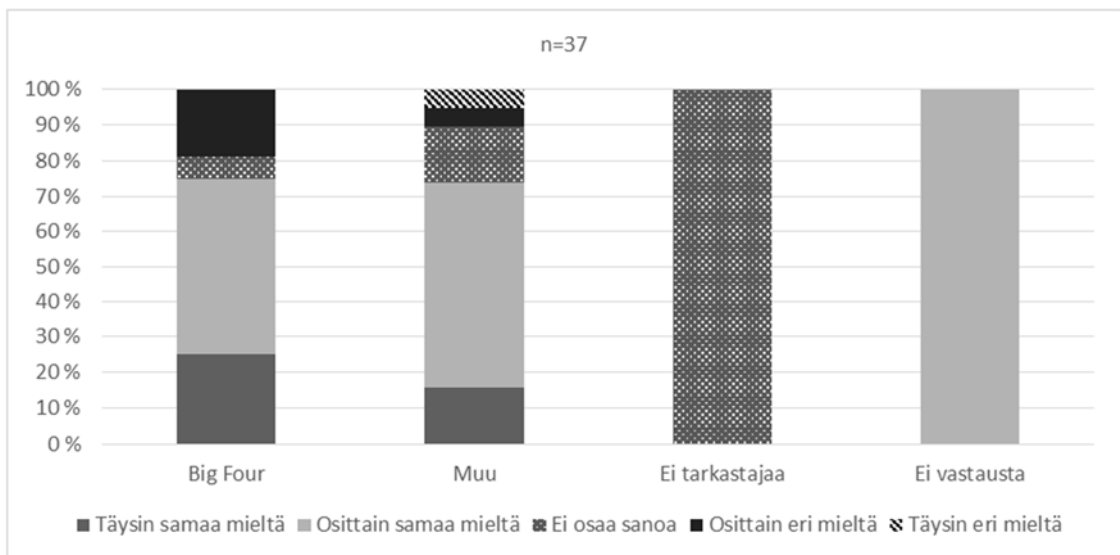
Kaavio 38. Rahoitukseen liittyvä neuvonta osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Seuraavassa väittämässä vastaajien tuli ottaa kantaa siihen tulisiko käyttöpäätöksen hallinnan tehostamisen olla osa lakisääteistä tilintarkastusta. Myös tämän kaltaiset johdon neuvontapalvelut tulisi rajata selkeästi lakisääteisen tilintarkastuksen ulkopuolelle. Kuten kaaviosta 39 voidaan todeta, myös selkeä enemmistö vastaajista oli joko osittain tai täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Eri mieltä oli ainoastaan 14 % kysymykseen vastanneista. Näin ollen tämänkin väittämän osalta odotuskuilu on olemassa.

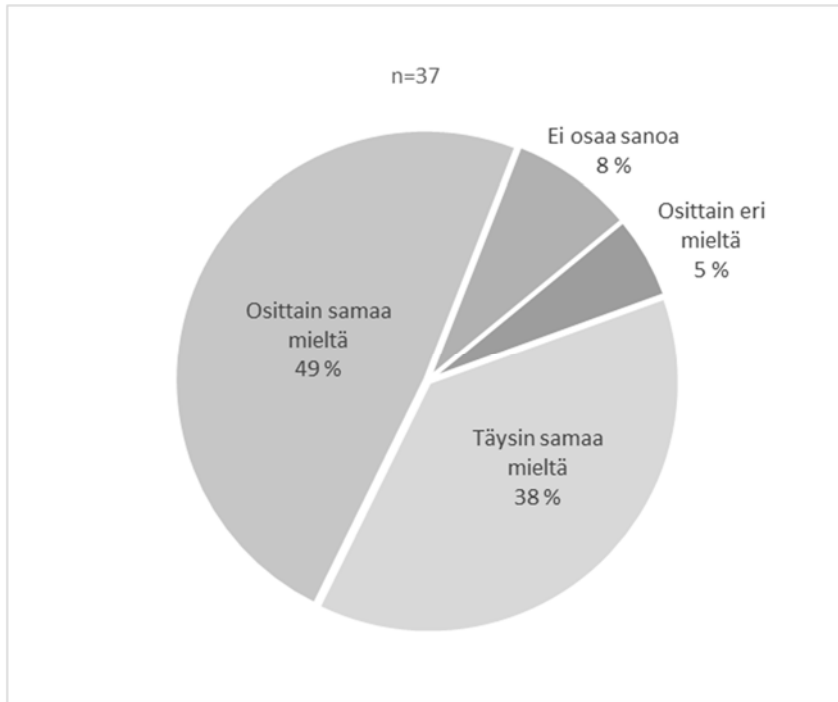
Kaavio 39. Käyttöpääoman hallinnan tehostaminen osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Tilintarkastajittain luokiteltuna saaduissa vastauksissa ei ilmennyt merkittäviä eroja Big Four-tilintarkastusyhteisöjen ja muiden alan toimijoiden asiakkaiden kesken (Kaavio 40).

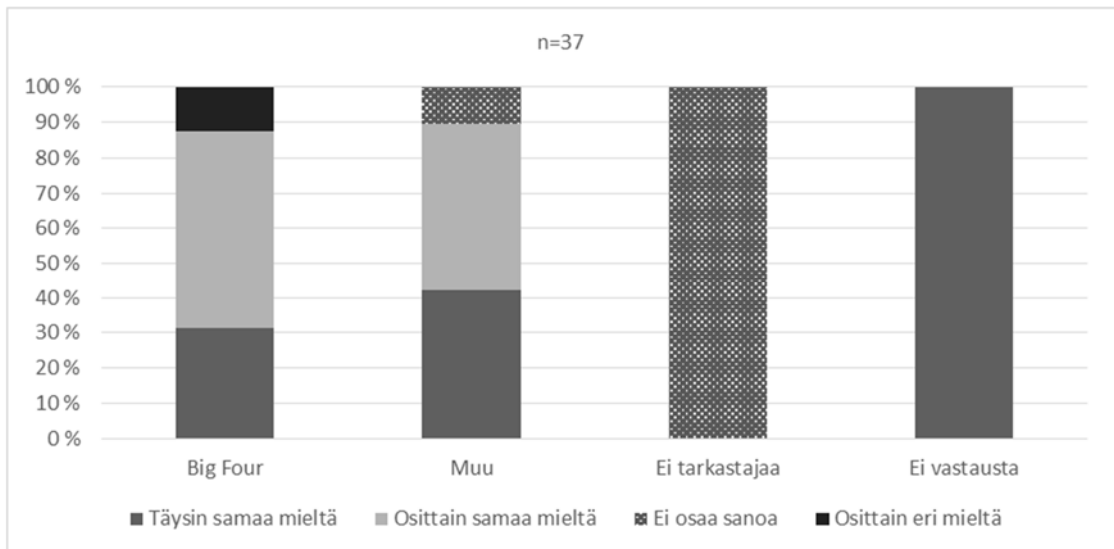
Kaavio 40. Käyttöpääoman hallinnan tehostaminen osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kahdeksannessa väittämässä aiheena oli tilinpäätösanalyysin laadinta tilinpäätöstarkastuksen raportoinnin yhteydessä. Halosen ym. (2009) mukaan tilintarkastajan tulee suorittaa analyyttisiä toimenpiteitä tilintarkastusprosessin suunnittelu- vaiheessa muodostaessaan kuvaa asiakkaastaan ja asiakkaan liiketoiminnasta. Näillä toimenpiteillä tarkoitetaan erilaisten tunnus- ja suhdelukujen laskentaa asiakkaalta saatujen tietojen tai muista lähteistä hankittujen tietojen perusteella sekä näin saatujen tulosten vertailua ennalta määritettyyn odotusarvoon. (Halonen ym. 2009, 158). Kansainvälisten tilintarkastusalan standardien mukaan analyyttisiä tarkastustoimenpiteitä suoritetaan myös varsinaisessa tilintarkastuksen toteutus- vaiheessa tilintarkastusevidenssin hankkimiseen sekä päättämisvaiheessa tehtäessä yleistä johtopäätöstä tilinpäätöksen yhdenmukaisuudesta tilintarkastajan asiakkaastaan muodostamansa käsityksen kanssa. (Suomen Tilintarkastajat ry 2015b, 586). Tämän perusteella tilinpäätösanalyysin laadinnan voidaan katsoa olevan kiinteä osa lakisääteistä tilintarkastusta. Tilinpäätösanalyysin esittäminen tilintarkastuksen raportoinnin yhteydessä ei kuitenkaan ole sinällään minkään normin mukaan pakollista eikä tilintarkastuskertomuskaan nykyisellään sisällä analyyttisestä tarkastuksesta saatuja havaintoja. Tilinpäätösanalyysien esittäminen vapaaehtoisen ja vapaamuotoisen raportoinnin yhteydessä lienee kuitenkin melko yleistä.

Kaavio 41. Tilinpäätösanalyysin laadinta tilintarkastuksen raportoinnin yhteydessä.

Kaavion 41 mukaisesti lähes 90 % vastaajista oli samaa mieltä väittämän kanssa eli tilinpäätösanalyysin katsottiin kuuluvan osaksi lakisääteisen tilintarkastuksen raportointia.

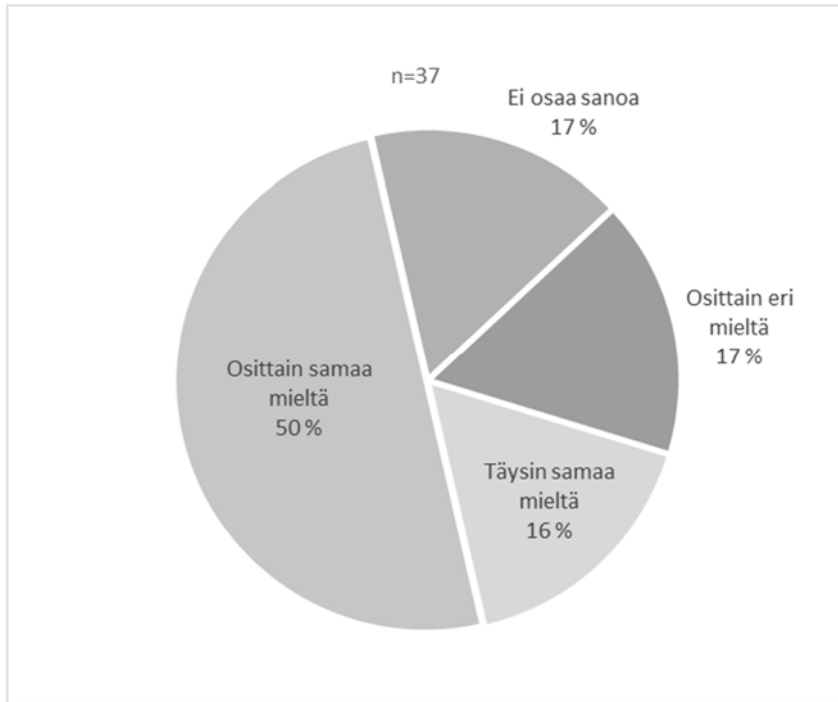

Kaavio 42. Tilinpäätösanalyysin laadinta tilintarkastuksen raportoinnin yhteydessä tilintarkastajittain luokiteltuna.

Tämänkään väittämän osalta saadut vastaukset luokiteltuna tilintarkastajittain eivät tuoneet esiin merkittäviä eroja Big Four-tilintarkastusyhteisöjen ja muiden

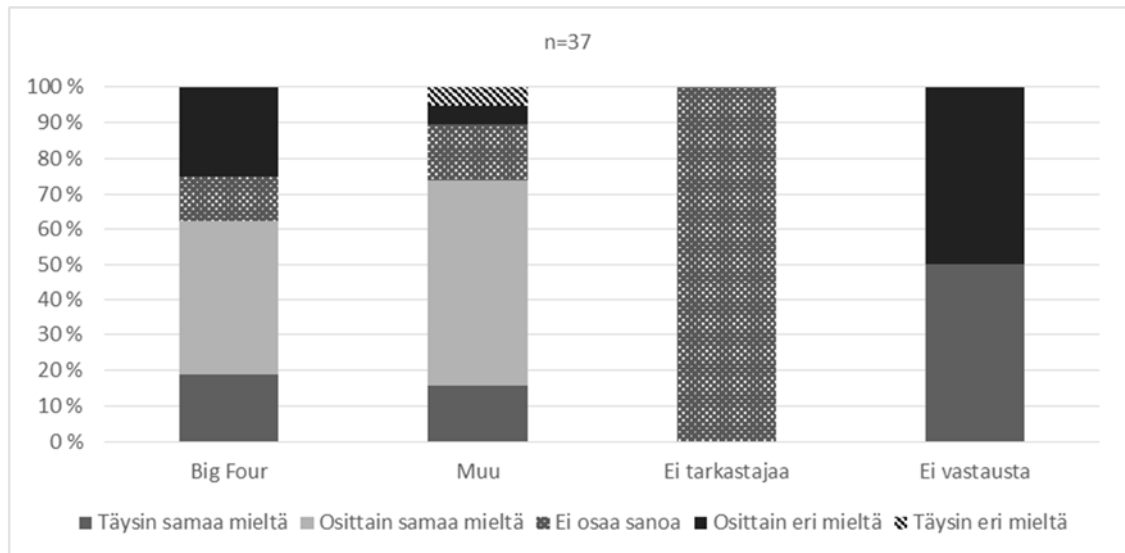
alan toimijoiden asiakkaiden kesken. Suurten tilintarkastusyhteisöjen asiakkaista tosin reilu 10 % oli osittain eri mieltä väittämän kanssa kun alan pienempien toimijoiden asiakkaista eri mieltä ei ollut yksikään kysymykseen vastannut. (Kaavio 42.)

Seuraavassa väittämässä tiedusteltiin vastaajien näkemyksiä siitä tulisiko tilintarkastajan laatia tilinpäätös sen erityisen haasteellisten osa-alueiden, kuten esimerkiksi rahoituslaskelman osalta. Tilintarkastusammattilaisten eettisten sääntöjen (2015) mukaan tilinpäätöksen laatiminen aiheuttaa oman työn tarkastamisen uhan, kun tilintarkastaja myöhemmin tarkastaa kyseisen tilinpäätöksen vaaran taen näin riippumattomuuden. Asiaan sisältyy kuitenkin tulkinnanvaraisuutta, koska eettiset säännöt kuitenkin sallivat rutiininomaisten ja mekaanisten palveluiden tarjoamisen muille kuin yleisen edun kannalta merkittävälle yhteisöille. Tällaisia palveluita voivat olla vaikkapa tilinpäätöksen laatiminen alustavan tilikohtaisen tuloslaskelman ja taseen pohjalta. Tällöin tilintarkastajan tulee joka tapauksessa arvioida syntyvän oman työn tarkastamisen uhan merkittävyyttä ja suorittaa tarvittaessa varotoimia uhan vähentämiseksi hyväksyttävälle tasolle tai sen poistamiseksi. Kyseinen varotoimi voi olla esimerkiksi palvelun toteuttaminen siten, etteivät tilintarkastukseen osallistuvat henkilöt osallistu kyseisiin tilinpäätöksen laadintaan liittyviin rutiininomaisiin ja mekaanisiin tehtäviin. (Suomen Tilintarkastajat ry 2015a, 71-72).

Kaavio 43. Tilinpäätöksen laadinta erityisen haasteellisten osa-alueiden, kuten esimerkiksi rahoituslaskelman laadinta.

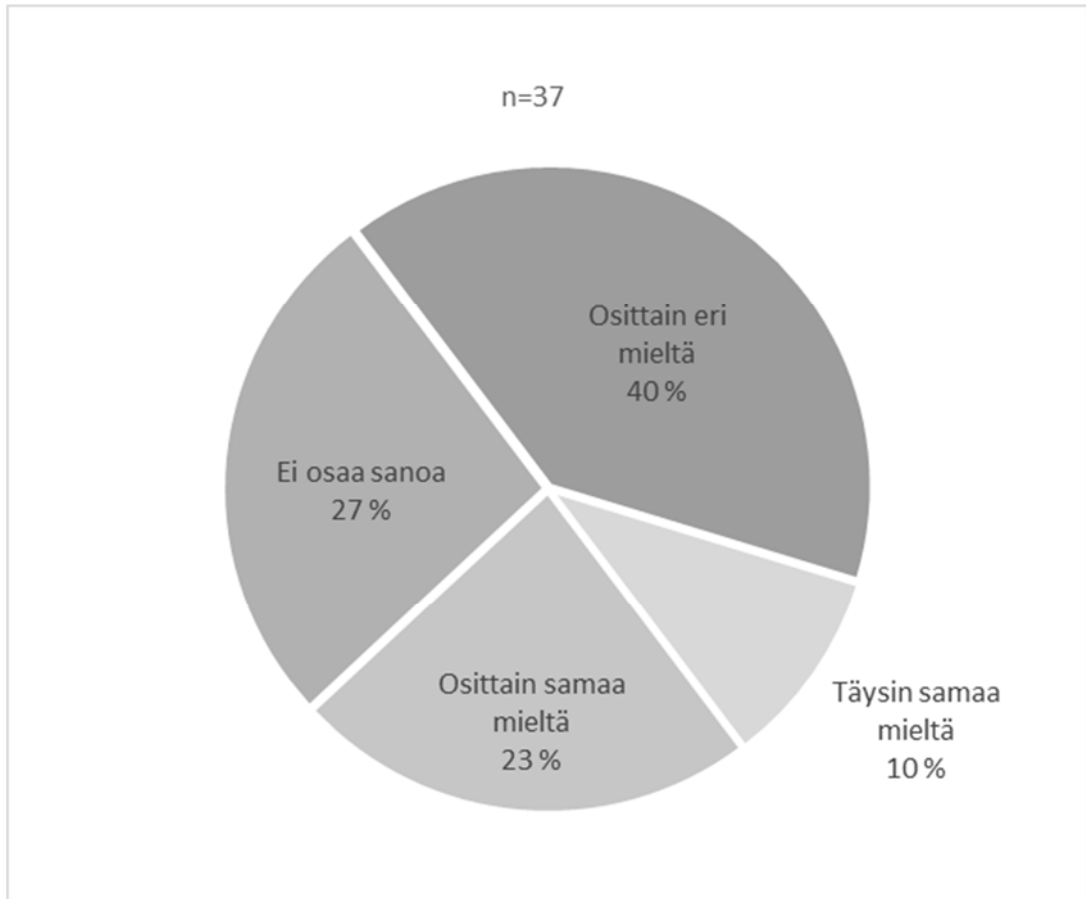
Kuten kaaviosta 43 voidaan todeta, kaksi kolmasosaa vastaajista oli samaa mieltä väittämän kanssa eli heidän mielestään tilinpäätöksen laadinnan sen erityisen haasteellisten osa-alueiden osalta, tulisi sisältyä lakisääteiseen tilintarkastukseen. Tulos on melko yllättävä, koska asiakkaan tilinpäätöksen laadintaan osallistumisella voi olla vakavia vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen, vaikka asiakokonaisuuteen toki sisältyikin edellisessä kappaleessa kuvattua tulokinnallisuutta.

Kaavio 44. Tilinpäätöksen laadinta erityisen haasteellisten osa-alueiden, kuten esimerkiksi rahoituslaskelman laadinta tilintarkastajittain luokiteltuna.

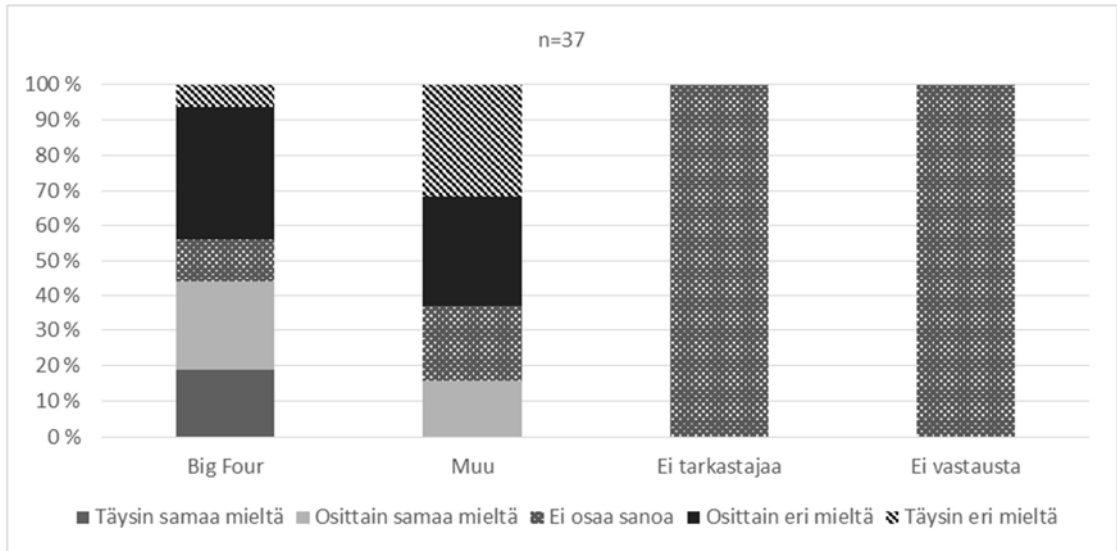
Kaavion 44 mukaisesti Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaat suhtautuivat väittämään kielteisemmin kuin alan pienempien toimijoiden asiakkaat. Yksi syy tähän voi olla isojen tilintarkastusyhteisöjen pitkälle kehitetyt ja systemaattiset riskienhallinnan rakenteet, jotka osaltaan varmentavat tilintarkastajien riippumattomuutta.

Viimeisessä väittämässä kysyttiin tulisiko tilintarkastajan osallistua vaihto-omaisuuden inventointiin osana lakisääteistä tilintarkastusta. Tämän osa-alueen osalta kansainväliset tilintarkastusalan standardit ovat varsin yksiselitteiset: mikäli vaihto-omaisuus on tilinpäätöksen kannalta olennainen, tulee tilintarkastajan hankkia riittävä määrä soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta olemalla läsnä fyysisessä inventoinnissa, mikäli se vain on käytännössä mahdollista (Suomen Tilintarkastajat ry 2015b, 550-551). Tässä valossa saadut vastaukset väittämään olivat hyvin ristiriitaiset, koska kaavion 45 mukaisesti vain 10 % vastaajista oli täysin samaa mieltä ja peräti 40 % vastaajista oli osittain eri mieltä väittämän kanssa. Voidaan todeta, että tämän osa-alueen osalta on havaittavissa odotuskuilua tilintarkastusalan standardien sekä pk-yri-tysten välillä.

Kaavio 45. Vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä.

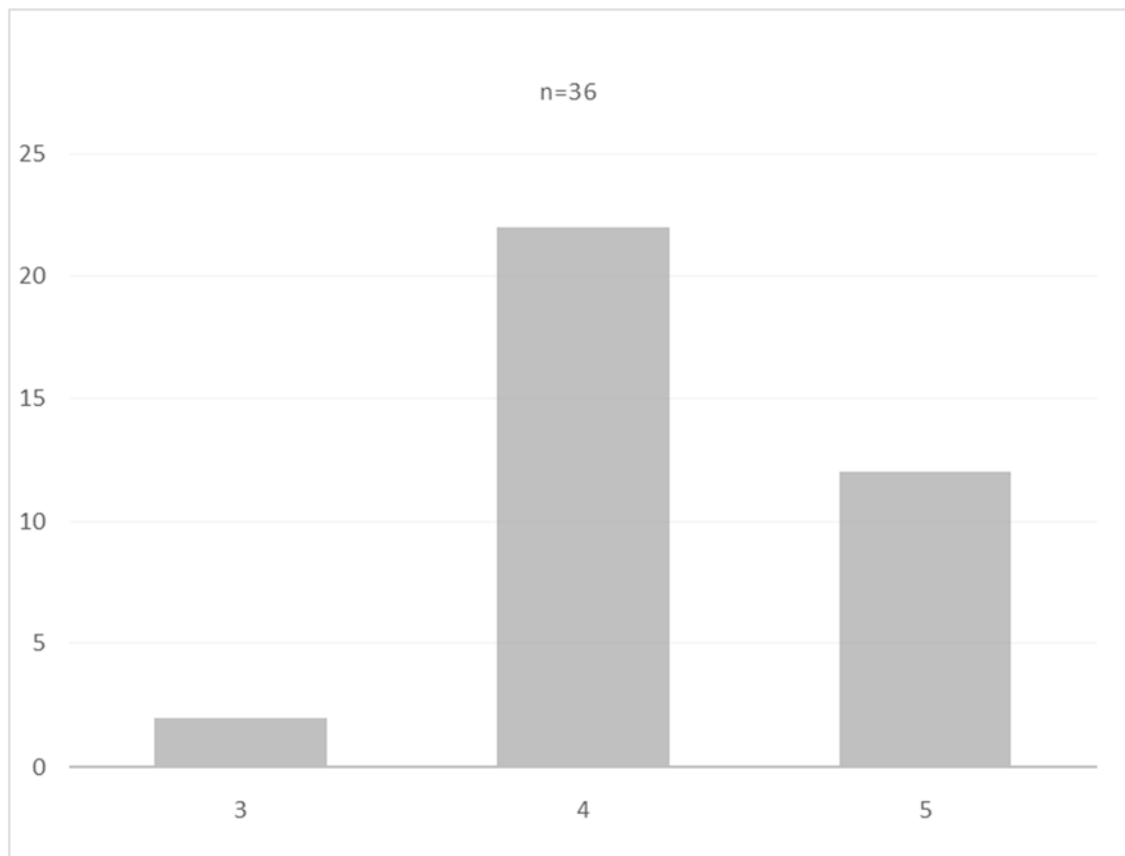
Kun tarkastellaan tähän väittämään saatuja vastauksia tilintarkastajittain kaavio 46, huomataan Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaiden ymmärtävän paremmin vaihto-omaisuuden inventointiin osallistumisen kuuluvan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin kuin muiden tilintarkastusalan toimijoiden asiakkaiden.

Kaavio 46. Vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä tilintarkastajittain luokiteltuna.

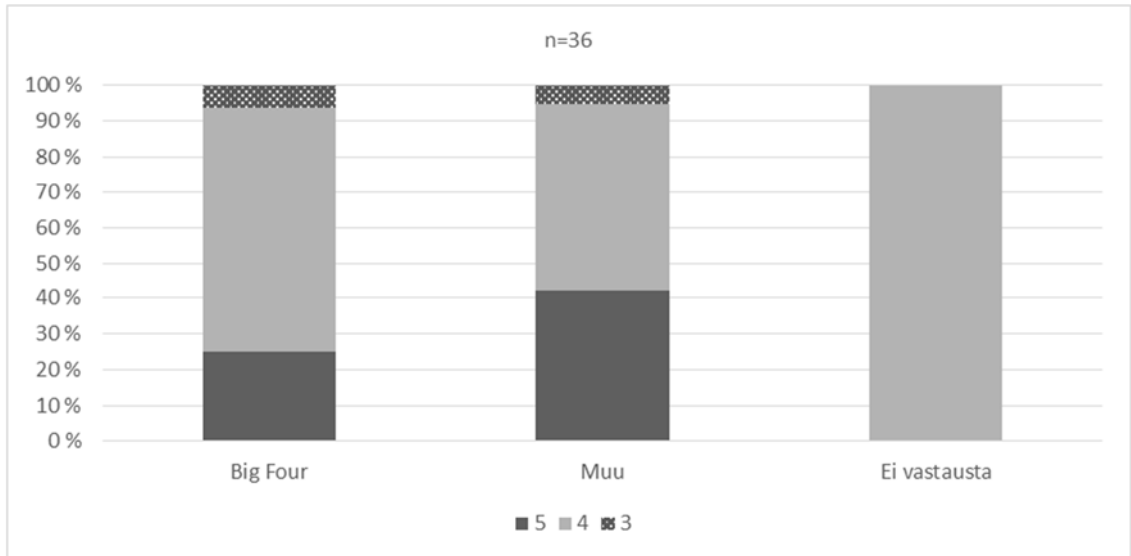
4.6.3 Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle

Tässä kyselytutkimuksen osiossa pyydettiin antamaan arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5, jossa 1 on heikoin ja 5 paras arvosana. Lisäksi vastaajia pyydettiin perustelemaan antamansa arvosana.

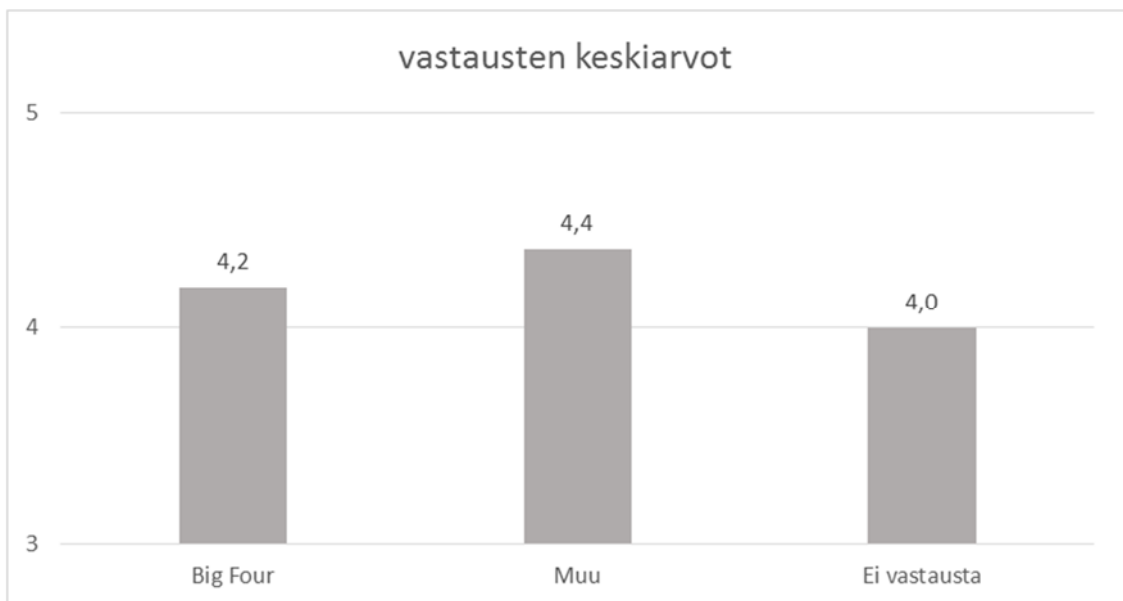

Kaavio 47. Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras).

Kaavion 47 mukaisesti yleisin annettu arvosana oli 4 ja huonoin annettu arvosana 3 eli arvosanoja 1 tai 2 ei annettu lainkaan. Arvosanojen keskiarvoksi muodostui 4,3, joten kysymykseen vastanneiden voidaan todeta olevan varsin tyytyväisiä heidän organisaatioonsa viimeksi tehtyyn tilintarkastukseen.

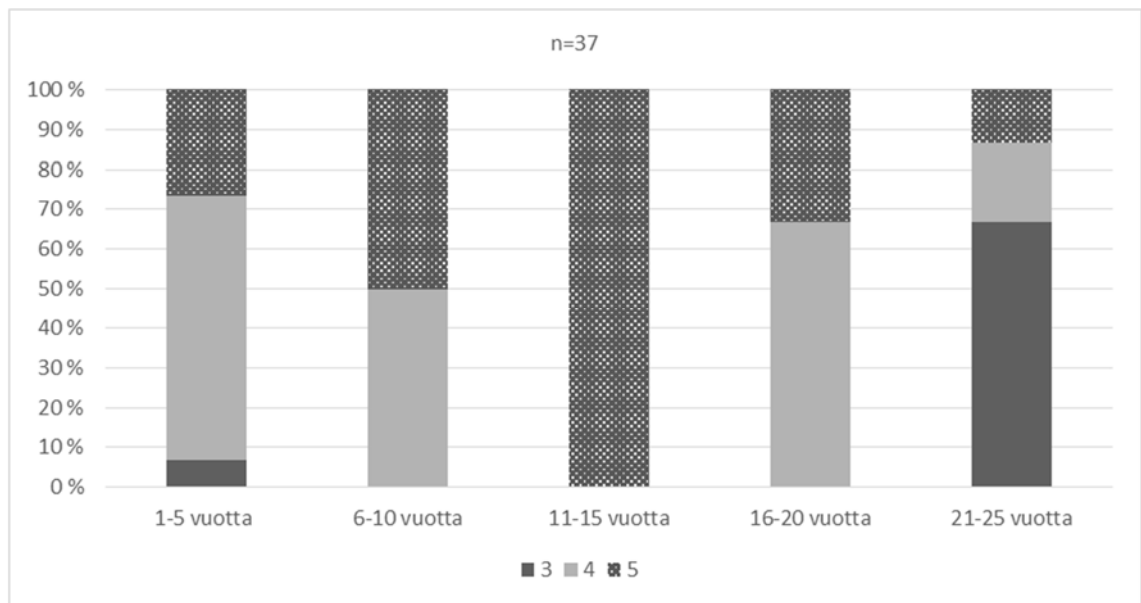

Kaavio 48. Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras) tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 49. Arvosanojen keskiarvot yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras) tilintarkastajittain luokiteltuna.

Annettujen arvosanojen keskiarvoksi muodostui Big Four-tilintarkastusyhteisöiden asiakkaiden keskuudessa 4,2 ja muiden alan toimijoiden asiakkaiden keskuudessa 4,4 eli merkittäviä eroja tyytyväisyydessä ei tältä osin havaittu. (Kaaviot 48 ja 49).

Kaavio 50. Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras) tilintarkastussuhteen keston mukaan luokiteltuna.

Kaavion 50 mukaisesti tyytyväisimpiä viimeksi tehtyyn tilintarkastukseen olivat ne vastaajat, joiden asiakassuhde nykyiseen tilintarkastajaan oli kestänyt 11-15 vuotta. Mielenkiintoista oli havaita, että ne vastaajat, joiden asiakassuhde nykyiseen tilintarkastajaan oli kestänyt yli 20 vuotta, olivat vastausten perusteella kaikista vastaajista tyytymättömmimpiä. Tämä havainto ei tue oletusta siitä, että organisaation pitkä asiakassuhde samaan tilintarkastajaan pienentäisi tilintarkastuksen odotuskulua.

Kyselytutkimuksessa pyydettiin myös kertomaan keskeisimpiä syitä annetuille arvosanoille ja seuraavassa niistä muutamia:

”Joustava, yksinkertainen, nopea prosessi.”

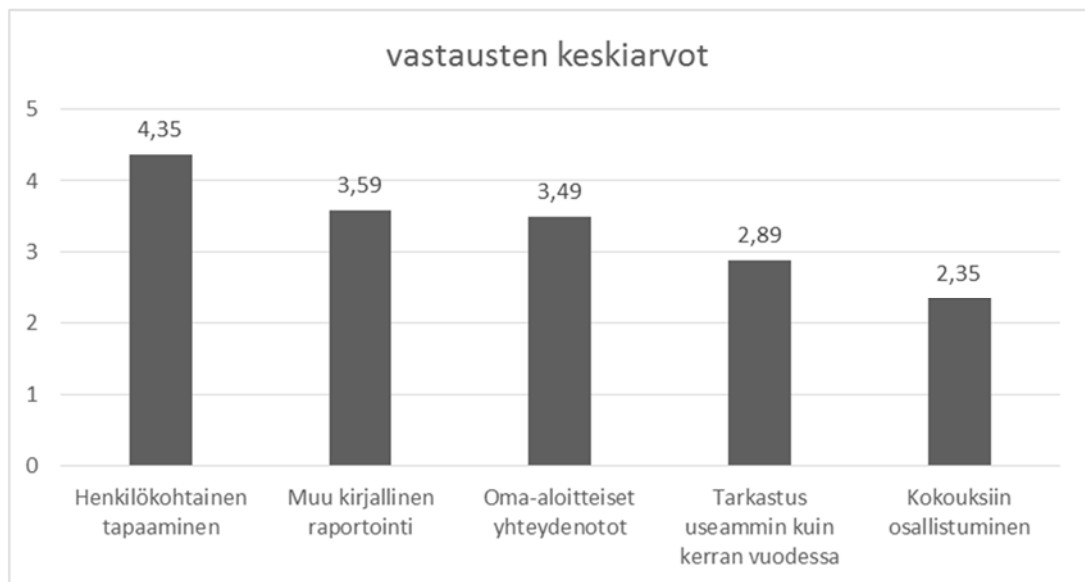
”Tilintarkastaja tekee aina tilintarkastuksen yhteydessä monipuolisen tunnuslukulaskelman ja se käydään aina yhdessä läpi kommenttien kera.”

”Olen saanut tilintarkastajalta neuvoja ja apuja jo kesken tilikauden erittäin paljon sekä käymme läpi erittäin laaja-alaisesti tilinpäätöksen yhdessä. Tilintarkastajamme on erittäin tarkka ja vaativat ajatellen aina yhtiön parasta.”

”Ammattitaitoinen tilintarkastaja, antaa neuvoja ja vinkkejä.”

4.6.4 Lakisääteisen tilintarkastuksen prosessin eri osa-alueet

Tässä kyselytutkimuksen osassa tiedusteltiin lakisääteisen tilintarkastuksen prosessin eri osa-alueiden tärkeyttä viisiportaisella Likert-asteikolla. Vastaukset koodattiin siten, että lukuarvo 5 vastasi mielipidettä ”erittäin tärkeää” ja lukuarvo 1 mielipidettä ”ei lainkaan tärkeää”.

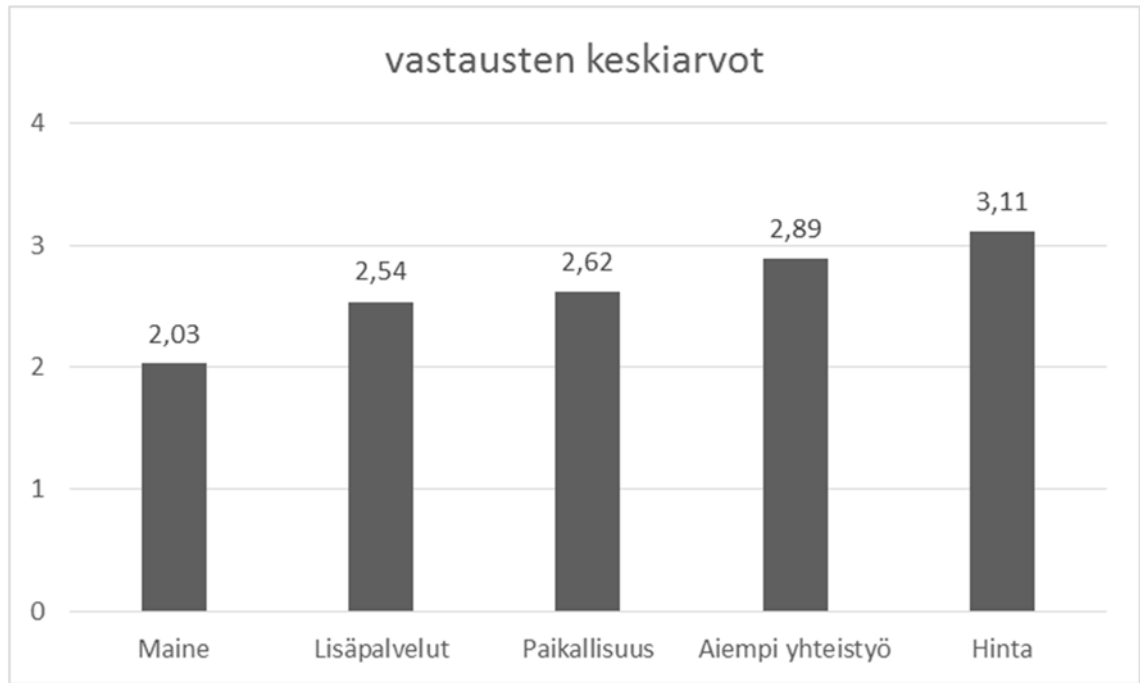
Kaavio 51. Tilintarkastusprosessin eri osa-alueiden tärkeys asteikolla 1-5 (1 = vähiten tärkein, 5 = tärkein).

Kaavion 51 mukaisesti vastaajat kokivat selkeästi tärkeimmäksi osa-alueeksi vastuullisen tilintarkastajan henkilökohtaisen tapaamisen vähintään kerran tilikauden aikana (keskiarvo 4,35). Vähiten tärkeimmäksi vastaajat kokivat vastuullisen tilintarkastajan osallistumisen hallituksen kokouksiin tai yhtiökokouksiin (keskiarvo 2,35) ja sen, että tilintarkastusta suoritetaan useammin kuin kerran vuodessa (keskiarvo 2,89).

4.6.5 Tilintarkastajan valintaan vaikuttavat tekijät

Kyselytutkimuksen viimeisessä osiossa vastaajia pyydettiin asettamaan tärkeysjärjestykseen viisi eri kriteeriä, joiden voidaan ajatella vaikuttavan tilintarkastajan valintaan. Vastaajien tuli järjestää kriteerit tärkeysjärjestykseen siten, että tärkeimmälle kriteerille annettiin lukuarvo 1 ja vähiten tärkeälle lukuarvo 5. Valitta-

viksi kriteereiksi oli kyselytutkimuksessa määritelty tilintarkastuksen hinta, tilintarkastajan maine ja vertaisten antamat suositukset, tilintarkastajan tarjoamat lisäpalvelut, tilintarkastajan paikallisuus sekä tilintarkastajan kanssa muissa yhteyksissä aiemmin tehty yhteistyö.

Kaavio 52. Tilintarkastajan valintaan vaikuttavat tekijät asteikolla 1-5 (1 = tärkein, 5 = vähiten tärkein).

Kaaviosta 52 huomataan, että tärkeimmäksi kriteeriksi nousi tilintarkastajan maine ja vertaisten antamat suositukset (keskiarvo 2,03). Vähiten tärkeimmäksi kriteeriksi jäi hieman yllättäen lakisääteisen tilintarkastuksen hinta (3,11). Tämä on ristiriidassa Kauppalehdessä vuoden 2014 lopussa julkaistun Balance Consultingin tekemän tutkimuksen kanssa, jonka mukaan pk-yritysten tilintarkastuspalkkiot ovat usein käsittämättömän pieniä (Hertsu 2014, 4). Tämän tutkimustuloksen nojalla tilintarkastuspalveluiden hintoja olisi varaa korottaa, koska hinta ei ole merkittävä kriteeri palveluntarjoajaa valittaessa.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä kappaleessa käydään läpi tutkimuksen johtopäätökset ja vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Tämän opinnäytetyön varsinainen tutkimuskysymys on:

- Onko Etelä- ja Pohjois-Karjalassa toimivien pk-yritysten ja tilintarkastajien välillä lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilua?

Sen lisäksi tutkimuksen alakysymykset ovat:

- Vaikuttaako tilintarkastajan/tilintarkastusyhteisön kokoluokka odotuskuiluun ja millä tavoin?
- Miten pk-yrityksen koko, toimiala, omistus pohja ja nykyisen tilintarkastussuhteen kesto vaikuttavat odotuskuiluun?

Tutkimus tuotti Etelä-Karjalaa lukuun ottamatta vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiin, joten siltä osin tutkimusta voidaan pitää kohtuullisen onnistuneena. On kuitenkin huomioitava, että pieneksi jääneet saatujen vastausten määrät alentavat tutkimustulosten luotettavuutta eikä saatuja tuloksia voida näin ollen juurikaan yleistää, vaan ne ovat enemmänkin suuntaa-antavia.

Lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuilua havaittiin selkeimmin seuraavissa osa-alueissa:

- Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus
- Kausiveroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus
- Taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen
- Rahoitukseen liittyvä neuvonta
- Käyttöpääoman hallinnan tehostaminen
- Tilinpäätöksen laadinta erityisen haasteellisten osa-alueiden osalta
- Vaihto-omaisuuden inventointi

Vastaajat olivat antamiensa arvosanojen perusteella erittäin tyytyväisiä viimeimpään heidän organisaatioonsa kohdistuneeseen tilintarkastukseen. Asteikolla

1-5 keskiarvoksi muodostui peräti 4,3. Tämän vuoksi herääkin kysymys, että joh-
tuuko tyytyväisyys muuten sangen laadukkaasta palvelusta vai saavatko vastaa-
jat edellä kuvattuja, tilintarkastuksen odotuskuilua synnyttäviä palveluita nykyi-
siltä tilintarkastajilta. Mielenkiintoinen havainto oli myös se, että pisimpään saman
tilintarkastajan kanssa yhteistyötä tehneet yritykset eivät olleet kaikista tyytyväi-
simpiä viimeiseen heihin kohdistuneeseen lakisääteiseen tilintarkastukseen,
vaan tyytyväisyys oli suurinta 11-15 vuotta kestäneissä asiakassuhteissa, kun
pisimmät asiakassuhteet olivat kestäneet jopa 25 vuotta.

Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asiakkaat kertoivat tilintarkastuskertomusten, ti-
lintarkastuspöytäkirjojen ja tilintarkastusmuistioiden olevan ymmärrettävämpiä,
helppolukuisempia ja hyödyllisempiä verrattuna pienempien alan toimijoiden asi-
akkaiden antamiin vastauksiin.

Odotuskuilua mittaavien väittämien osalta Big Four-tilintarkastusyhteisöjen asi-
akkaat ymmärsivät paremmin vaihto-omaisuuden inventoinnin kuuluvan lakisää-
teisen tilintarkastuksen piiriin ja he suhtautuivat kielteisemmin tilintarkastajan
suorittamaan tilinpäätöksen laadintaan sen erityisen haasteellisten osa-alueiden
osalta kuten myös käyttöpääoman tehostamiseen ja rahoitukseen liittyvään neu-
vontaan. Erityisesti laajamittaisen ja yksityiskohtaisen tositetarkastuksen sisälty-
misen lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin he olivat vahvasti eri mieltä verrattuna
alan pienempien toimijoiden asiakkaisiin verrattuna. Toisaalta veroilmoitusten ja
kausiveroilmoitusten oikeellisuuden tarkastuksen he näkivät sisältyvän tiiviimmin
lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin kuin pienempien alan toimijoiden asiakkaat.

Verrattaessa saatuja tutkimustuloksia joihinkin aihepiiristä aiemmin tehtyihin tut-
kimuksiin voidaan niiden todeta olevan pääosin samansuuntaisia. Viitanen
(1995) havaitsi tutkimukseensa osallistuneiden sidosryhmien ja tilintarkastajien
näkemysten tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan roolista eroavan huomattavasti
toisistaan eri osa-alueilla. Myös Wirén (2012) havaitsi omassa tutkimuksessaan
odotuskuilua ainakin osakeyhtiöissä ja asunto-osakeyhtiöissä. Sen sijaan Sten-
bäck (2008) ei havainnut tutkimuksessaan merkittävää odotuskuilua, mutta heik-
koa, negatiivista odotuskuilua oli kuitenkin havaittavissa erityisesti tilintarkasta-

jien toimialatuntemuksessa ja liiketoiminnan ymmärtämisessä. Tutkimusten tarkemman tarkempi vertailu ei kuitenkaan ole mahdollista niiden hieman erilaisten lähtökohtien ja painotusten vuoksi.

Yksi aihepiiriin liittyvä mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe on tilintarkastuksen sääntelyn uudistusten vaikutukset niin tilintarkastajien kuin heidän asiakkaidensa näkökulmasta eli onko uudistunut lainsäädäntö vaikuttanut lakisääteisen tilintarkastuksen odotuskuiluun positiivisesti vai negatiivisesti. Tämän osalta olisi varmaankin hyvä odottaa muutama vuosi, että lainsäädännön muutokset ehtivät jalkautua kentälle Radikaalimmin uudistukset vaikuttavat yleisen edun kannalta merkittäviin yhteisöihin, joten pk-yritysten lisäksi myös vaikkapa listayhtiöihin kohdistuva tutkimus olisi kiinnostava ja ajankohtainen.

Kuvat

Kuva 1. Tilintarkastuksen odotuskuilu Porterin mukaan

Kaaviot

- Kaavio 1. Saatujen vastausten määrä päiväkohtaisesti (Pohjois-Karjala).
- Kaavio 2. Saatujen vastausten määrä päiväkohtaisesti (Etelä-Karjala).
- Kaavio 3. Vastaajan asema edustamassaan yrityksessä.
- Kaavio 4. Vastaajan omistusosuus edustamastaan yrityksestä.
- Kaavio 5. Vastaajan asema edustamassaan yrityksessä omistusosuuden mukaan luokiteltuna.
- Kaavio 6. Tutkimukseen vastanneiden yritysten yritysmuodot.
- Kaavio 7. Tutkimukseen vastanneiden yritysten henkilöstömäärät.
- Kaavio 8. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja.
- Kaavio 9. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja yrityksen henkilöstömäärän mukaan.
- Kaavio 10. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja yrityksen toimialan mukaan luokiteltuna.
- Kaavio 11. Tutkimukseen vastanneiden yritysten henkilöstömäärä yrityksen toimialan mukaan luokiteltuna.
- Kaavio 12. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyinen tilintarkastaja tutkimukseen vastanneen henkilön omistusosuuden mukaan.
- Kaavio 13. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyisen tilintarkastajan toimikauden kesto vuosina.
- Kaavio 14. Tutkimukseen vastanneiden yritysten nykyisen tilintarkastajan toimikauden kesto vuosina tilintarkastajittain luokiteltuna.
- Kaavio 15. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärtäminen.
- Kaavio 16. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärrys tutkimukseen vastanneen yrityksen nykyisen tilintarkastajan mukaan luokiteltuna.
- Kaavio 17. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön ymmärrys tutkimukseen vastanneen yrityksen henkilöstömäärän mukaan luokiteltuna.
- Kaavio 18. Tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyys ja helppolukuisuus.
- Kaavio 19. Tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyys ja helppolukuisuus tilintarkastajittain luokiteltuna.
- Kaavio 20. Tilintarkastuskertomuksen ymmärrettävyys ja helppolukuisuus nykyisen tilintarkastussuhteen keston (vuosina) mukaan.
- Kaavio 21. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyys ja helppolukuisuus.
- Kaavio 22. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyys ja helppolukuisuus tilintarkastajittain luokiteltuna.
- Kaavio 23. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion ymmärrettävyys ja helppolukuisuus nykyisen tilintarkastussuhteen keston (vuosina) mukaan.
- Kaavio 24. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion hyödyllisyys.
- Kaavio 25. Tilintarkastuspöytäkirjan ja tilintarkastusmuistion hyödyllisyys tilintarkastajittain luokiteltuna.
- Kaavio 26. Lakisääteisen tilintarkastuksen sisältöön liittyvien väittämien keskiarvot (5 = täysin samaa mieltä, 1 = täysin eri mieltä).
- Kaavio 27. Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus.
- Kaavio 28. Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus tilintarkastajittain luokiteltuna.
- Kaavio 29. Kausiveroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus.
- Kaavio 30. Kausiveroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 31. Tositetarkastus osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavio 32. Tositetarkastus osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 33. Taloushallinnon prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavio 34. Taloushallinnon prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 35. Taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavio 36. Taloushallinnon ulkopuolisten prosessien kehittäminen osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 37. Rahoitukseen liittyvä neuvonta osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavio 38. Rahoitukseen liittyvä neuvonta osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 39. Käyttöpääoman hallinnan tehostaminen osana lakisääteistä tilintarkastusta.

Kaavio 40. Käyttöpääoman hallinnan tehostaminen osana lakisääteistä tilintarkastusta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 41. Tilinpäätösanalyysin laadinta tilintarkastuksen raportoinnin yhteydessä.

Kaavio 42. Tilinpäätösanalyysin laadinta tilintarkastuksen raportoinnin yhteydessä tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 43. Tilinpäätöksen laadinta erityisen haasteellisten osa-alueiden, kuten esimerkiksi rahoituslaskelman laadinta.

Kaavio 44. Tilinpäätöksen laadinta erityisen haasteellisten osa-alueiden, kuten esimerkiksi rahoituslaskelman laadinta tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 45. Vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä.

Kaavio 46. Vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 47. Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras).

Kaavio 48. Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras) tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 49. Arvosanojen keskiarvot yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras) tilintarkastajittain luokiteltuna.

Kaavio 50. Arvosana yritykseen viimeksi tehdylle lakisääteiselle tilintarkastukselle asteikolla 1-5 (1 = huonoin, 5 = paras) tilintarkastussuhteen keston mukaan luokiteltuna.

Kaavio 51. Tilintarkastusprosessin eri osa-alueiden tärkeys asteikolla 1-5 (1 = vähiten tärkein, 5 = tärkein).

Kaavio 52. Tilintarkastajan valintaan vaikuttavat tekijät asteikolla 1-5 (1 = tärkein, 5 = vähiten tärkein).

Taulukot

Taulukko 1. Tutkimukseen vastanneiden yritysten toimialat toimialaluokitus TOL 2008:n mukaisesti.

Lähteet

- Alakare S. 2015. Pienten yhteisöjen tilintarkastusstandardia kommentoitu aktiivisesti. Balanssi 4-5/2015, 5.
- Bosiso, K. 2006. Tilintarkastuksen odotuskuilu. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Kauppätieteiden osasto. Pro gradu-tutkielma.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY 2006.
- Gall M, Gall J, Borg W. 2003. Educational research. An introduction. Boston: Allyn and Bacon.
- Hallituksen esitys eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 194/2006.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 70/2016
- Halonen, K., Steiner, M-L. 2009. Tilintarkastusprosessi käytännössä. Juva: WS Bookwell Oy.
- Hertsu, A. 2014. Pk-yrityksen tilintarkastus on usein retuperällä. Kauppalehti 19.12.2014, 4.
- Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T., Steiner M-L. 2007. Tilintarkastuslaki – kommentaari. Juva: WS Bookwell Oy.
- Horsmanheimo, P., Steiner, M-L. 2016. Tilintarkastus – asiakkaan opas. Helsinki: Talentum Pro.
- HTM-tilintarkastajat ry. 2012. ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa. Porvoo: Bookwell Oy.
- Humphrey, C. Moizer, P. & Turley S. 1992. The Audit Expectation Gap – Plus Ça Change, Plus C'est La Meme Chose? Critical Perspectives on Accounting, Vol. 3, May, 137-161.
- Jyväskylän yliopisto.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/tilastollisesti-kuvaava-analyysi> Luettu 14.11.2016.
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.
- Kirjastojen yhteistietokanta Melinda. http://linda.linneanet.fi/F/?func=find-b-0&con_lng=fin&local_base=fin01_opac. Luettu 30.7.2016.
- Koh Hian Chye ja Woo E-Sah, 1998. The expectation gap in auditing. Managerial Auditing, Humphrey Journal, Vol. 13 Iss: 3.
- Kurkela, R. Tilastollinen tiedonkeruu -verkko-oppimateriaali. <http://tilastokeskus.fi/virsta/tkeruu/01/07/> Luettu 2.8.2016

Lydman, K. 2016. Lukijalta: Hallinnon tilintarkastusta edellytetään kansainvälisesti. Kauppalehti 21.6.2016, 16.

Menetelmäopetuksen tietovaranto. KvantiMOTV. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/tutkimus/asetelma.html>. Luettu 2.8.2016.

Mähönen, J. 2016. Hallinnon tarkastus: mitä tilintarkastaja voi jättää tarkastamatta. Tilisanomat 1/2016, 54-55.

Patentti- ja rekisterihallitus. 2016a. <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/mitaonhyvatilintarkastustapa.html> Luettu 16.10.2016.

Patentti- ja rekisterihallitus. 2016b. Tilintarkastusalan markkinaseurantara-portti 2015. PRH/3107/1003/2016.

Porter Brenda, 1993. An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. Accounting and Business Research, Vol. 24, No. 93, Winter 1993.

Prepula, E. 2016. Lukijalta: Tilintarkastusko yhtä tyhjän kanssa ilman hallinnon tarkistusta? Kauppalehti 7.6.2016, 18.

Stenbäck, A-M. 2008. Tilintarkastuksen odotuskuilu asiakkaan näkökulmasta suomalaisissa pk-yrityksissä. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Kauppateellinen tiedekunta. Pro gradu-tutkielma.

Suomen Tilintarkastajat ry. 2015a. Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille. ST-Akatemia Oy: Helsinki.

Suomen Tilintarkastajat ry. 2015b. Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäis- palveluja koskevat standardit ja muut ohjeet. ST-Akatemia Oy: Helsinki.

Suomen Tilintarkastajat ry. 2016a. Tilintarkastajan raportointi 2015. Helsinki: ST-Akatemia Oy.

Suomen Tilintarkastajat ry. 2016b. Uudistunut tilintarkastuslaki tullut voimaan. <http://www.suomentilintarkastajat.fi/yhdistys/edunvalvontaa-ja-saantelyhankkeita/tilintarkastuslain-uudistus/uudistunut-tilintarkastuslaki-tullut-voimaan>. Luettu 26.11.2016.

Suomen Tilintarkastajat ry. 2016c. Tilintarkastuslaki 1.1.2016 alkaen. <http://www.suomentilintarkastajat.fi/yhdistys/edunvalvontaa-ja-saantelyhankkeita/tilintarkastuslaki-1.1.2016-alkaen>. Luettu 26.11.2016.

Suomen Yrittäjät ry. 2015. Yrittäjyys Suomessa. <https://www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/yrittajyys-suomessa-316363>. Luettu 5.11.2016.

Tilastokeskus. 2015. http://www.stat.fi/meta/kas/pk_yritys.html. Luettu 1.10.2015.

Tilastokeskus. 2016. <http://www.stat.fi/meta/luokitukset/toimiala/001-2008/kuvaus.html>. Luettu 5.11.2016.

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141.

Tomperi, S. 2015. Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Helsinki: Edita Publishing.

Tuokko, Y. 2016. Lukijalta: Hallinnon tarkastus kruunaa tilintarkastuksen. Kauppalehti 13.6.2016, 18.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Kirjanpitolautakunta. <http://tem.fi/kirjanpitolautakunta> . Luettu 26.11.2016.

Valli, R. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin: metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell Oy.

Vesihuoltolaki 9.2.2001/119.

Viitanen J. 1995. Tilintarkastus-Revision 2/1995, 175.

Virkilä, T. 2015. Lukijalta: Tilintarkastajien hintakilpailu ei kenenkään etu. Kauppalehti 13.1.2015, 18.

Vuopala, T. 2015. Miksi tarvitsemme oman standardin pienten yritysten tilintarkastukseen? Balanssi 3/2015, 36-40.

Wirén, S. 2012. Tilintarkastuksen odotuskuilu Suomessa Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan vuosina 2000–2010 ratkaisemien toimenpiteisiin johtamattomien kanteluiden perusteella. Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulu. Pro gradu-tutkielma.

LIITE 1. Kysymyslomake (esiselvitys)

1. Ymmärtävätkö pk-yritykset lakisääteisen tilintarkastuksen sisällön, kuten se on tilintarkastuslaissa ja muissa asiaan kuuluvissa normeissa määritelty?
2. Ymmärtävätkö pk-yritykset lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun tilintarkastuskertomuksen sisällön?
3. Ymmärtävätkö pk-yritykset lakisääteisestä tilintarkastuksesta mahdollisesti annettavan tilintarkastuspöytäkirjan tai -muistion sisällön?
4. Näkisitkö, että pk-yritykset käsittävät lakisääteiseen tilintarkastukseen sisältyvän seuraavia aihealueita, jotka eivät aina yksiselitteisesti kuulu sen piiriin:
 - a. Tuloverotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus
 - b. Välillisen verotuksen veroilmoitusten oikeellisuuden tarkastus, kuten arvonalisäveron kausiveroilmoitus
 - c. Laajamittainen ja yksityiskohtainen tositetarkastus (luonteenomaisina piirteinä tositteiden yksityiskohtainen tarkastus koko tilikauden ajalta sisältäen myös summiltaan epäolennaisia liiketapahtumia)
 - d. Taloushallinnon prosessien tehostaminen ja kehittäminen
 - e. Taloushallinnon ulkopuolisten prosessien tarkastus ja kehittäminen
 - f. Rahoitukseen liittyvä neuvonta (esimerkiksi hankerahoitus ja rahalaitoslainat)
 - g. Käyttöpääoman hallinnan tehostaminen
 - h. Tilinpäätösanalyysin laadinta tilintarkastuksen asiakasraportoinnin yhteyteen
 - i. Tilinpäätöksen laadinta haasteellisten osa-alueiden osalta, esimerkiksi rahoituslaskelma
 - j. Vaihto-omaisuuden inventointiin osallistuminen
 - k. Muuta, mitä?
5. Näkisitkö, että pk-yritykset odottavat:
 - a. Tapaavansa henkilökohtaisesti vastuullisen tilintarkastajansa vähintään kerran tilikauden aikana
 - b. Tapaavansa henkilökohtaisesti jonkun tilintarkastustoimeksiantoon osallistuvista henkilöistä (esim. tilintarkastusassistentin) vähintään kerran tilikauden aikana

- c. Vastuullisen tilintarkastajan tai tilintarkastusassistentin olevan aktiivisesti yhteydessä yritykseen useamman kerran tilikauden aikana
 - d. Tilinpäätöstarkastuksen tapahtuvan pk-yrityksen toimitiloissa vai tilintarkastusorganisaation omissa toimitiloissa, jonne tarkastettava aineisto toimitetaan
 - e. Tilintarkastusta suoritettavan useammin kuin kerran vuodessa (tilinpäätöstarkastus)
 - f. Vastuullisen tilintarkastajan osallistuvan hallituksen tai hallinto-neuvoston kokouksiin tai yhtiökokouksiin
 - g. Saavansa muuta kirjallista raportointia tilintarkastuksesta kuin tilintarkastuskertomuksen ja mahdollisen tilintarkastuspöytäkirjan tai –muistion
6. Muuta aihepiiriin liittyvää; vapaa sana.

LIITE 2. SPSS-ohjelmiston raportit

Statistics

Asema

N	Valid	37
	Missing	0
Mean		2,108
Mode		1,0
Sum		78,0

Asema

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	22	59,5	59,5	59,5
	2,0	7	18,9	18,9	78,4
	3,0	1	2,7	2,7	81,1
	5,0	4	10,8	10,8	91,9
	6,0	2	5,4	5,4	97,3
	7,0	1	2,7	2,7	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Omistus

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	13	35,1	35,1	35,1
	2,0	24	64,9	64,9	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Asema * Omistus Crosstabulation

			Omistus		Total
			Yli 50 %	Alle 50 %	
Asema	Toimitusjohtaja	Count	13	9	22
		% within Asema	59,1%	40,9%	100,0%
	Talousjohtaja/-pää- liikkö	Count	0	7	7
		% within Asema	0,0%	100,0%	100,0%
	Hallintojohtaja/-pää- liikkö	Count	0	1	1
		% within Asema	0,0%	100,0%	100,0%
	Kirjanpitäjä	Count	0	4	4
		% within Asema	0,0%	100,0%	100,0%
	Muu	Count	0	2	2
		% within Asema	0,0%	100,0%	100,0%
	Ei halua vastata	Count	0	1	1
		% within Asema	0,0%	100,0%	100,0%
Total		Count	13	24	37
		% within Asema	35,1%	64,9%	100,0%

Yritysmuoto

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Per- cent
Valid	Osakeyhtiö	35	94,6	94,6	94,6
	Henkilöyhtiö	1	2,7	2,7	97,3
	Toiminimi	1	2,7	2,7	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Henkilöstö

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Per- cent
Valid	1-5	6	16,2	16,2	16,2
	6-20	13	35,1	35,1	51,4
	21-50	11	29,7	29,7	81,1
	51-	7	18,9	18,9	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

TOL

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	1	2,7	2,7	2,7
	Kiinteistöalan toiminta	2	5,4	5,4	8,1
	Kuljetus ja varastointi	1	2,7	2,7	10,8
	Maatalous, metsätalous ja kalatalous	4	10,8	10,8	21,6
	Muu palvelutoiminta	4	10,8	10,8	32,4
	Rakentaminen	7	18,9	18,9	51,4
	Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	3	8,1	8,1	59,5
	Terveys- ja sosiaalipalvelut	1	2,7	2,7	62,2
	Teollisuus	11	29,7	29,7	91,9
	Toimiala tuntematon	1	2,7	2,7	94,6
	Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	1	2,7	2,7	97,3
	Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätahuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	1	2,7	2,7	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Statistics

Tilintarkastaja

N	Valid	37
	Missing	0

Tilintarkastaja

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Big_Four	16	43,2	43,2	43,2
	Muu	19	51,4	51,4	94,6
	Ei_tarkastajaa	1	2,7	2,7	97,3
	Ei_vastausta	1	2,7	2,7	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tilintarkastaja * Henkilöstö	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tilintarkastaja * Henkilöstö Crosstabulation

			Henkilöstö				Total
			1-5	6-20	21-50	51-	
Tilintarkastaja	Big_Four	Count	2	5	4	5	16
		% within Tilintarkastaja	12,5%	31,3%	25,0%	31,3%	100,0%
		% within Henkilöstö	33,3%	38,5%	36,4%	71,4%	43,2%
Muu		Count	2	8	7	2	19
		% within Tilintarkastaja	10,5%	42,1%	36,8%	10,5%	100,0%
		% within Henkilöstö	33,3%	61,5%	63,6%	28,6%	51,4%
Ei_tarkastajaa		Count	1	0	0	0	1
		% within Tilintarkastaja	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within Henkilöstö	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
Ei_vastausta		Count	1	0	0	0	1
		% within Tilintarkastaja	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within Henkilöstö	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
Total		Count	6	13	11	7	37
		% within Tilintarkastaja	16,2%	35,1%	29,7%	18,9%	100,0%
		% within Henkilöstö	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

CROSSTABS

```

/TABLES=Tilintarkastaja BY TOL
/FORMAT=AVALUE TABLES
/CELLS=COUNT ROW COLUMN
/COUNT ROUND CELL

```

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tilintarkastaja * TOL	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tilintarkastaja * TOL Crosstabulation

			TOL											Total
			A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	
Tilintarkastaja	Big_Four	Count	0	1	0	2	1	5	0	0	7	0	0	16
		% within Tilintarkastaja	0,0%	6,3%	0,0%	12,5%	6,3%	31,3%	0,0%	0,0%	43,8%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within TOL	0,0%	50,0%	0,0%	50,0%	25,0%	71,4%	0,0%	0,0%	63,6%	0,0%	0,0%	43,2%
Muu		Count	1	1	1	2	2	2	2	1	4	1	1	19
		% within Tilintarkastaja	5,3%	5,3%	5,3%	10,5%	10,5%	10,5%	10,5%	5,3%	21,1%	5,3%	5,3%	100,0%
		% within TOL	100,0%	50,0%	100,0%	50,0%	50,0%	28,6%	66,7%	100,0%	36,4%	100,0%	100,0%	51,4%
Ei_tarkastajaa		Count	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
		% within Tilintarkastaja	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within TOL	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
Ei_vas-tausta		Count	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
		% within Tilintarkastaja	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within TOL	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
Total		Count	1	2	1	4	4	7	3	1	11	1	1	37
		% within Tilintarkastaja	2,7%	5,4%	2,7%	10,8%	10,8%	18,9%	8,1%	2,7%	29,7%	2,7%	2,7%	100,0%
		% within TOL	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

CROSSTABS

/TABLES=Henkilöstö BY TOL
 /FORMAT=AVALUE TABLES
 /CELLS=COUNT ROW COLUMN
 /COUNT ROUND CELL.

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Henkilöstö * TOL	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Henkilöstö * TOL Crosstabulation

		TOL											Total	
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K		L
Henki- löstö	1-5 Count	0	1	0	1	2	0	1	0	0	0	1	0	6
	% within Henkilöstö	0,0%	16,7%	0,0%	16,7%	33,3%	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	16,7%	0,0%	100,0%
	% within TOL	0,0%	50,0%	0,0%	25,0%	50,0%	0,0%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	16,2%
6-20	Count	1	0	1	2	1	1	1	0	6	0	0	0	13
	% within Henkilöstö	7,7%	0,0%	7,7%	15,4%	7,7%	7,7%	7,7%	0,0%	46,2%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within TOL	100,0%	0,0%	100,0%	50,0%	25,0%	14,3%	33,3%	0,0%	54,5%	0,0%	0,0%	0,0%	35,1%
21-50	Count	0	1	0	1	1	3	1	0	2	1	0	1	11
	% within Henkilöstö	0,0%	9,1%	0,0%	9,1%	9,1%	27,3%	9,1%	0,0%	18,2%	9,1%	0,0%	9,1%	100,0%
	% within TOL	0,0%	50,0%	0,0%	25,0%	25,0%	42,9%	33,3%	0,0%	18,2%	100,0%	0,0%	100,0%	29,7%
51-	Count	0	0	0	0	0	3	0	1	3	0	0	0	7
	% within Henkilöstö	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	42,9%	0,0%	14,3%	42,9%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within TOL	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	42,9%	0,0%	100,0%	27,3%	0,0%	0,0%	0,0%	18,9%
Total	Count	1	2	1	4	4	7	3	1	11	1	1	1	37
	% within Henkilöstö	2,7%	5,4%	2,7%	10,8%	10,8%	18,9%	8,1%	2,7%	29,7%	2,7%	2,7%	2,7%	100,0%
	% within TOL	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

CROSSTABS

```

/TABLES=Tilintarkastaja BY Omistus
/FORMAT=AVALUE TABLES
/CELLS=COUNT ROW COLUMN
/COUNT ROUND CELL.

```

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tilintarkastaja * Omistus	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tilintarkastaja * Omistus Crosstabulation

			Omistus		Total
			Yli 50 %	Alle 50 %	
Tilintarkastaja	Big_Four	Count	5	11	16
		% within Tilintarkastaja	31,3%	68,8%	100,0%
		% within Omistus	38,5%	45,8%	43,2%
Muu		Count	7	12	19
		% within Tilintarkastaja	36,8%	63,2%	100,0%
		% within Omistus	53,8%	50,0%	51,4%
Ei_tarkastajaa		Count	1	0	1
		% within Tilintarkastaja	100,0%	0,0%	100,0%
		% within Omistus	7,7%	0,0%	2,7%
Ei_vastausta		Count	0	1	1
		% within Tilintarkastaja	0,0%	100,0%	100,0%
		% within Omistus	0,0%	4,2%	2,7%
Total		Count	13	24	37
		% within Tilintarkastaja	35,1%	64,9%	100,0%
		% within Omistus	100,0%	100,0%	100,0%

```
FREQUENCIES VARIABLES=Nykyinen_tarkastaja
  /STATISTICS=MEAN MEDIAN
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Frequencies

Statistics

Nykyinen tarkastaja

N	Valid	29
	Missing	8
Mean		8,241
Median		5,000

Nykyinen_tarkastaja

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	1	2,7	3,4	3,4
	2,0	2	5,4	6,9	10,3
	3,0	4	10,8	13,8	24,1
	4,0	5	13,5	17,2	41,4
	5,0	3	8,1	10,3	51,7
	6,0	2	5,4	6,9	58,6
	7,0	1	2,7	3,4	62,1
	8,0	1	2,7	3,4	65,5
	9,0	1	2,7	3,4	69,0
	10,0	3	8,1	10,3	79,3
	15,0	1	2,7	3,4	82,8
	20,0	3	8,1	10,3	93,1
	23,0	2	5,4	6,9	100,0
	Total	29	78,4	100,0	
Missing	System	8	21,6		
Total		37	100,0		

```

RECODE Nykyinen_tarkastaja (1 thru 5=1) (6 thru 10=2) (11 thru 15=3)
(16 thru 20=4) (21 thru 25=5)
      INTO Nykyinen_tarkastaja_2.
VARIABLE LABELS Nykyinen_tarkastaja_2 'Kesto_luokissa'.
EXECUTE.
CROSSTABS
  /TABLES=Tilintarkastaja BY Nykyinen_tarkastaja_2
  /FORMAT=AVALUE TABLES
  /CELLS=COUNT ROW COLUMN
  /COUNT ROUND CELL.
    
```

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tilintarkastaja * Kesto_luokissa	29	78,4%	8	21,6%	37	100,0%

Tilintarkastaja * Kesto_luokissa Crosstabulation

		Kesto_luokissa					Total
		1-5 vuotta	6-10 vuotta	11-15 vuotta	16-20 vuotta	21-25 vuotta	
Tilintarkastaja	Big_Four Count	8	3	0	0	0	11
	% within Tilintarkastaja	72,7%	27,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within Kesto_luokissa	53,3%	37,5%	0,0%	0,0%	0,0%	37,9%
Muu	Count	7	4	1	3	2	17
	% within Tilintarkastaja	41,2%	23,5%	5,9%	17,6%	11,8%	100,0%
	% within Kesto_luokissa	46,7%	50,0%	100,0%	100,0%	100,0%	58,6%
Ei_vas-tausta	Count	0	1	0	0	0	1
	% within Tilintarkastaja	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within Kesto_luokissa	0,0%	12,5%	0,0%	0,0%	0,0%	3,4%
Total	Count	15	8	1	3	2	29
	% within Tilintarkastaja	51,7%	27,6%	3,4%	10,3%	6,9%	100,0%
	% within Kesto_luokissa	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

CROSSTABS

/TABLES=Tarkastuksen_sisältö BY TOL Henkilöstö Tilintarkastaja
 /FORMAT=AVALUE TABLES
 /CELLS=COUNT ROW COLUMN
 /COUNT ROUND CELL.

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tarkastuksen_sisältö * TOL	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%
Tarkastuksen_sisältö * Henkilöstö	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%
Tarkastuksen_sisältö * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tarkastuksen sisältö * TOL Crosstabulation

		TOL											Total		
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K		L	
Tarkas- tuk- sen_si- sältö	Osittain eri mieltä	Count	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
	% within Tarkastuk- sen_sisältö		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within TOL		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	9,1%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
En osaa sanoa / ei koke- musta	Count	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
	% within Tarkastuk- sen_sisältö		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within TOL		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	5,4%
Osittain samaa mieltä	Count	0	1	1	2	0	2	3	0	3	0	0	0	0	12
	% within Tarkastuk- sen_sisältö		0,0%	8,3%	8,3%	16,7%	0,0%	16,7%	25,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	% within TOL		0,0%	50,0%	100,0 %	50,0%	0,0%	28,6%	100,0%	0,0%	27,3%	0,0%	0,0%	0,0%	32,4%
Täysin samaa mieltä	Count	1	1	0	2	3	5	0	1	7	0	1	1	1	22
	% within Tarkastuk- sen_sisältö		4,5%	4,5%	0,0%	9,1%	13,6%	22,7%	0,0%	4,5%	31,8%	0,0%	4,5%	4,5%	100,0%
	% within TOL		100,0%	50,0%	0,0%	50,0%	75,0%	71,4%	0,0%	100,0%	63,6%	0,0%	100,0 %	100,0 %	59,5%
Total	Count	1	2	1	4	4	7	3	1	11	1	1	1	1	37
	% within Tarkastuk- sen_sisältö		2,7%	5,4%	2,7%	10,8%	10,8%	18,9%	8,1%	2,7%	29,7%	2,7%	2,7%	2,7%	100,0%
	% within TOL		100,0%	100,0%	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0 %	100,0 %	100,0%

Tarkastuksen sisältö * Henkilöstö Crosstabulation

			Henkilöstö				Total
			1-5	6-20	21-50	51-	
Tarkastuksen sisältö	Osittain eri mieltä	Count	0	1	0	0	1
		% within Tarkastuksen sisältö	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within Henkilöstö	0,0%	7,7%	0,0%	0,0%	2,7%
	En osaa sanoa / ei kokemusta	Count	1	0	1	0	2
		% within Tarkastuksen sisältö	50,0%	0,0%	50,0%	0,0%	100,0%
		% within Henkilöstö	16,7%	0,0%	9,1%	0,0%	5,4%
	Osittain sama mieltä	Count	2	6	3	1	12
		% within Tarkastuksen sisältö	16,7%	50,0%	25,0%	8,3%	100,0%
		% within Henkilöstö	33,3%	46,2%	27,3%	14,3%	32,4%
	Täysin sama mieltä	Count	3	6	7	6	22
		% within Tarkastuksen sisältö	13,6%	27,3%	31,8%	27,3%	100,0%
		% within Henkilöstö	50,0%	46,2%	63,6%	85,7%	59,5%
Total		Count	6	13	11	7	37
		% within Tarkastuksen sisältö	16,2%	35,1%	29,7%	18,9%	100,0%
		% within Henkilöstö	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tarkastuksen sisältö * Tilintarkastaja Crosstabulation

			Tilintarkastaja				Total
			Big_Four	Muu	Ei_tarkastajaa	Ei_vas-tausta	
Tarkastuksen sisältö	Osittain eri mieltä	Count	1	0	0	0	1
		% within Tarkastuksen sisältö	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within Tilintarkastaja	6,3%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
	En osaa sanoa / ei kokemusta	Count	0	1	1	0	2
		% within Tarkastuksen sisältö	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
		% within Tilintarkastaja	0,0%	5,3%	100,0%	0,0%	5,4%
	Osittain samaa mieltä	Count	5	6	0	1	12
		% within Tarkastuksen sisältö	41,7%	50,0%	0,0%	8,3%	100,0%
		% within Tilintarkastaja	31,3%	31,6%	0,0%	100,0%	32,4%
	Täysin samaa mieltä	Count	10	12	0	0	22
		% within Tarkastuksen sisältö	45,5%	54,5%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within Tilintarkastaja	62,5%	63,2%	0,0%	0,0%	59,5%
Total		Count	16	19	1	1	37
		% within Tarkastuksen sisältö	43,2%	51,4%	2,7%	2,7%	100,0%
		% within Tilintarkastaja	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Statistics

Tarkastuksen sisältö

N	Valid	37
	Missing	0

Tarkastuksen sisältö

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osittain eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
	En osaa sanoa / ei koke- musta	2	5,4	5,4	8,1
	Osittain samaa mieltä	12	32,4	32,4	40,5
	Täysin samaa mieltä	22	59,5	59,5	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Statistics

Kertomus

N	Valid	37
	Missing	0

Kertomus

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osittain eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
	En osaa sanoa / ei koke- musta	2	5,4	5,4	8,1
	Osittain samaa mieltä	12	32,4	32,4	40,5
	Täysin samaa mieltä	22	59,5	59,5	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Kertomus * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Kertomus * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big_Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Kertomus	Osittain eri mieltä	1	0	0	0	1
	En osaa sanoa / ei koke- musta	0	1	1	0	2

	Osittain samaa mieltä	3	9	0	0	12
	Täysin samaa mieltä	12	9	0	1	22
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Kertomus * Kesto luokissa	29	78,4%	8	21,6%	37	100,0%

Kertomus * Kesto_luokissa Crosstabulation

Count

		Kesto_luokissa					Total
		1-5 vuotta	6-10 vuotta	11-15 vuotta	16-20 vuotta	21-25 vuotta	
Kertomus	Osittain samaa mieltä	5	1	0	2	2	10
	Täysin samaa mieltä	10	7	1	1	0	19
Total		15	8	1	3	2	29

Statistics

Pöytäkirja helppo

N	Valid	37
	Missing	0

Pöytäkirja helppo

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osittain eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
	En osaa sanoa / ei koke- musta	5	13,5	13,5	16,2
	Osittain samaa mieltä	10	27,0	27,0	43,2
	Täysin samaa mieltä	21	56,8	56,8	100,0
Total		37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Pöytäkirja_helppo * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%
Pöytäkirja_helppo * Kesto_luokissa	29	78,4%	8	21,6%	37	100,0%

Pöytäkirja_helppo * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Pöytäkirja_helppo	Osittain eri mieltä	1	0	0	0	1
	En osaa sanoa / ei kokemusta	0	4	1	0	5
	Osittain samaa mieltä	3	6	0	1	10
	Täysin samaa mieltä	12	9	0	0	21
Total		16	19	1	1	37

Pöytäkirja_helppo * Kesto_luokissa Crosstabulation

Count

		Kesto_luokissa					Total
		1-5 vuotta	6-10 vuotta	11-15 vuotta	16-20 vuotta	21-25 vuotta	
Pöytäkirja_helppo	En osaa sanoa / ei kokemusta	2	1	0	0	0	3
	Osittain samaa mieltä	3	2	0	2	2	9
	Täysin samaa mieltä	10	5	1	1	0	17
Total		15	8	1	3	2	29

Statistics

Pöytäkirja_hyödyllinen

N	Valid	37
	Missing	0

Pöytäkirja_hyödyllinen

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Täysin eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
Osittain eri mieltä	1	2,7	2,7	5,4
En osaa sanoa / ei kokemusta	7	18,9	18,9	24,3
Osittain samaa mieltä	10	27,0	27,0	51,4
Täysin samaa mieltä	18	48,6	48,6	100,0
Total	37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Pöytäkirja_hyödyllinen * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Pöytäkirja_hyödyllinen * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count		Tilintarkastaja				Total
		Big_Four	Muu	Ei_tarkastajaa	Ei_vastausta	
Pöytäkirja_hyödyllinen	Täysin eri mieltä	0	1	0	0	1
	Osittain eri mieltä	1	0	0	0	1
	En osaa sanoa / ei kokemusta	1	5	1	0	7
	Osittain samaa mieltä	6	4	0	0	10
	Täysin samaa mieltä	8	9	0	1	18
Total		16	19	1	1	37

Statistics

Tulovero

N	Valid	37
	Missing	0

Tulovero

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Täysin eri mieltä	2	5,4	5,4	5,4
	Osittain eri mieltä	1	2,7	2,7	8,1
	En osaa sanoa / ei koke- musta	4	10,8	10,8	18,9
	Osittain samaa mieltä	14	37,8	37,8	56,8
	Täysin samaa mieltä	16	43,2	43,2	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tulovero * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tulovero * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count		Tilintarkastaja				Total
		Big_Four	Muu	Ei_tarkastajaa	Ei_vastausta	
Tulovero	Täysin eri mieltä	0	2	0	0	2
	Osittain eri mieltä	1	0	0	0	1
	En osaa sanoa / ei koke- musta	0	2	1	1	4
	Osittain samaa mieltä	7	7	0	0	14
	Täysin samaa mieltä	8	8	0	0	16
Total		16	19	1	1	37

Statistics

Kausiveroilmoitus

N	Valid	37
	Missing	0

Kausiveroilmoitus

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	Täysin eri mieltä	2	5,4	5,4	5,4
	Osittain eri mieltä	5	13,5	13,5	18,9
	En osaa sanoa / ei koke- musta	4	10,8	10,8	29,7
	Osittain samaa mieltä	13	35,1	35,1	64,9
	Täysin samaa mieltä	13	35,1	35,1	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Kausiveroilmoitus * Tilintar- kastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Kausiveroilmoitus * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count		Tilintarkastaja				Total
		Big_Four	Muu	Ei_tar- kastajaa	Ei_vastausta	
Kausiveroilmoitus	Täysin eri mieltä	0	2	0	0	2
	Osittain eri mieltä	1	3	0	1	5
	En osaa sanoa / ei koke- musta	0	3	1	0	4
	Osittain samaa mieltä	8	5	0	0	13
	Täysin samaa mieltä	7	6	0	0	13
Total		16	19	1	1	37

Statistics

Tositetarkastus

N	Valid	37
	Missing	0

Tositetarkastus

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Täysin eri mieltä	3	8,1	8,1	8,1
	Osittain eri mieltä	14	37,8	37,8	45,9
	En osaa sanoa / ei kokemusta	6	16,2	16,2	62,2
	Osittain samaa mieltä	12	32,4	32,4	94,6
	Täysin samaa mieltä	2	5,4	5,4	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tositetarkastus * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tositetarkastus * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Tositetarkastus	Täysin eri mieltä	0	3	0	0	3
	Osittain eri mieltä	8	5	0	1	14
	En osaa sanoa / ei kokemusta	0	5	1	0	6
	Osittain samaa mieltä	7	5	0	0	12
	Täysin samaa mieltä	1	1	0	0	2
Total		16	19	1	1	37

Statistics

Talha_prosessit

N	Valid	37
	Missing	0

Talha_prosessit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osittain eri mieltä	4	10,8	10,8	10,8
	En osaa sanoa / ei kokemusta	4	10,8	10,8	21,6
	Osittain samaa mieltä	21	56,8	56,8	78,4
	Täysin samaa mieltä	8	21,6	21,6	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Statistics

		Muut prosessit	Rahoitus	KPO	Tp. analyysi	Rahoituslaskelma	Inventointi
N	Valid	37	37	37	37	37	37
	Missing	0	0	0	0	0	0

Muut prosessit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osittain eri mieltä	7	18,9	18,9	18,9
	En osaa sanoa / ei kokemusta	6	16,2	16,2	35,1
	Osittain samaa mieltä	20	54,1	54,1	89,2
	Täysin samaa mieltä	4	10,8	10,8	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Rahoitus

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Täysin eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
	Osittain eri mieltä	5	13,5	13,5	16,2
	En osaa sanoa / ei kokemusta	6	16,2	16,2	32,4
	Osittain samaa mieltä	17	45,9	45,9	78,4
	Täysin samaa mieltä	8	21,6	21,6	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

KPO

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Täysin eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
	Osittain eri mieltä	4	10,8	10,8	13,5
	En osaa sanoa / ei koke- musta	5	13,5	13,5	27,0
	Osittain samaa mieltä	20	54,1	54,1	81,1
	Täysin samaa mieltä	7	18,9	18,9	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Tp_analyysi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osittain eri mieltä	2	5,4	5,4	5,4
	En osaa sanoa / ei koke- musta	3	8,1	8,1	13,5
	Osittain samaa mieltä	18	48,6	48,6	62,2
	Täysin samaa mieltä	14	37,8	37,8	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Rahoituslaskelma

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Täysin eri mieltä	1	2,7	2,7	2,7
	Osittain eri mieltä	6	16,2	16,2	18,9
	En osaa sanoa / ei koke- musta	6	16,2	16,2	35,1
	Osittain samaa mieltä	18	48,6	48,6	83,8
	Täysin samaa mieltä	6	16,2	16,2	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Inventointi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Täysin eri mieltä	7	18,9	18,9	18,9
	Osittain eri mieltä	12	32,4	32,4	51,4
	En osaa sanoa / ei kokemusta	8	21,6	21,6	73,0
	Osittain samaa mieltä	7	18,9	18,9	91,9
	Täysin samaa mieltä	3	8,1	8,1	100,0
	Total	37	100,0	100,0	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Talha_prosessit * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Talha_prosessit * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Talha_prosessit	Osittain eri mieltä	2	2	0	0	4
	En osaa sanoa / ei kokemusta	0	3	1	0	4
	Osittain samaa mieltä	10	11	0	0	21
	Täysin samaa mieltä	4	3	0	1	8
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Muut_prosessit * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Muut_prosessit * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Muut_prosessit	Osittain eri mieltä	4	2	0	1	7
	En osaa sanoa / ei koke- musta	2	3	1	0	6
	Osittain samaa mieltä	7	13	0	0	20
	Täysin samaa mieltä	3	1	0	0	4
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Rahoitus * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Rahoitus * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Rahoitus	Täysin eri mieltä	0	1	0	0	1
	Osittain eri mieltä	4	1	0	0	5
	En osaa sanoa / ei koke- musta	1	5	0	0	6
	Osittain samaa mieltä	5	10	1	1	17
	Täysin samaa mieltä	6	2	0	0	8
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
KPO * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

KPO * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
KPO	Täysin eri mieltä	0	1	0	0	1
	Osittain eri mieltä	3	1	0	0	4
	En osaa sanoa / ei koke- musta	1	3	1	0	5
	Osittain samaa mieltä	8	11	0	1	20
	Täysin samaa mieltä	4	3	0	0	7
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Tp_analyysi * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Tp_analyysi * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Tp_analyysi	Osittain eri mieltä	2	0	0	0	2
	En osaa sanoa / ei koke- musta	0	2	1	0	3
	Osittain samaa mieltä	9	9	0	0	18
	Täysin samaa mieltä	5	8	0	1	14
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Rahoituslaskelma * Tilintar- kastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Rahoituslaskelma * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big_Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Rahoituslaskelma	Täysin eri mieltä	0	1	0	0	1
	Osittain eri mieltä	4	1	0	1	6
	En osaa sanoa / ei koke- musta	2	3	1	0	6
	Osittain samaa mieltä	7	11	0	0	18
	Täysin samaa mieltä	3	3	0	0	6
Total		16	19	1	1	37

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Inventointi * Tilintarkastaja	37	100,0%	0	0,0%	37	100,0%

Inventointi * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja				Total
		Big_Four	Muu	Ei tarkastajaa	Ei vastausta	
Inventointi	Täysin eri mieltä	1	6	0	0	7
	Osittain eri mieltä	6	6	0	0	12
	En osaa sanoa / ei koke- musta	2	4	1	1	8
	Osittain samaa mieltä	4	3	0	0	7
	Täysin samaa mieltä	3	0	0	0	3
Total		16	19	1	1	37

Statistics

Arvosana

N	Valid	36
	Missing	1

Arvosana

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3,0	2	5,4	5,6	5,6
	4,0	22	59,5	61,1	66,7
	5,0	12	32,4	33,3	100,0
	Total	36	97,3	100,0	
Missing	System	1	2,7		
Total		37	100,0		

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Arvosana * Tilintarkastaja	36	97,3%	1	2,7%	37	100,0%

Arvosana * Tilintarkastaja Crosstabulation

Count

		Tilintarkastaja			Total
		Big_Four	Muu	Ei_vastausta	
Arvosana	3,0	1	1	0	2
	4,0	11	10	1	22
	5,0	4	8	0	12
Total		16	19	1	36

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Arvosana * Kesto_luokissa	29	78,4%	8	21,6%	37	100,0%

Arvosana * Kesto_luokissa Crosstabulation

Count

		Kesto_luokissa					Total
		1-5 vuotta	6-10 vuotta	11-15 vuotta	16-20 vuotta	21-25 vuotta	
Arvosana	3,0	1	0	0	0	0	1
	4,0	10	4	0	2	1	17
	5,0	4	4	1	1	1	11
Total		15	8	1	3	2	29

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Arvosana * TOL	36	97,3%	1	2,7%	37	100,0%

Arvosana * TOL Crosstabulation

Count

		TOL												Total
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	
Arvosana	3,0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	2
	4,0	1	2	1	3	3	3	2	1	5	1	0	0	22
	5,0	0	0	0	1	0	3	1	0	5	0	1	1	12
Total		1	2	1	4	3	7	3	1	11	1	1	1	36

Valid	Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	A
	Kiinteistöalan toiminta	B
	Kuljetus ja varastointi	C
	Maatalous, metsätalous ja kalatalous	D
	Muu palvelutoiminta	E
	Rakentaminen	F
	Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	G
	Terveys- ja sosiaalipalvelut	H
	Teollisuus	I
	Toimiala tuntematon	J
	Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	K
	Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	L